

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

**Reflexe rodinných strategií šlechtické výchovy ve světle
dětské korespondence v 19. století**

Bc. Denisa Vídeňská

Diplomová práce
Pardubice 2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Denisa Vídeňská**
Osobní číslo: **H16368**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny: Gender history**
Název tématu: **Reflexe rodinných strategií šlechtické výchovy ve světle
dětské korespondence v 19. století**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce představuje analytické zpracování souboru dětské korespondence rodu Auerspergů s cílem stanovení podob výchovných strategií, jejichž prostřednictvím byly děti v aristokratických rodinách připravovány na performanci budoucí identity příslušníka rodiny historické šlechty. Autorka zpracuje konvolut egodokumentů, jejichž původcem byli dětské představitelé rodu, s důrazem na cit jakožto socializační strategii klíčovou pro plnění "dětských" povinností ke spokojenosti rodičů. Práce bude sledovat, nakolik cit dopomáhá k postupné socializaci potomků a upevňování vazeb v rodině, s ohledem na další prostředky výchovy a jejich kladné či negativní přijímání dětmi samotnými.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Vladan Hanulík, Ph.D.**

Ústav historických věd

Datum zadání diplomové práce: **30. března 2018**

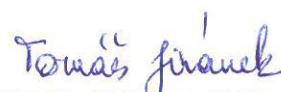
Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

Příloha zadání diplomové práce

Seznam odborné literatury:

- ARIES, Philippe. *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. Vintage, 1965. ISBN 978-0394702865
- BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost*. České Budějovice, 2005.
- BOURDIEAU, Pierre. *Teorie jednání*. Praha, 1999. ISBN 80-7184-518-3
- BUTLER, Judith. *Trampoty s rodou*. 2003, ISBN 80-85549-41-7
- CVIKOVÁ, Jana. JURÁŇOVÁ Jana. *Růžový a modrý svět*. Bratislava, 2003. ISBN 80-89140-02-5
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha, 2013. ISBN 978-80-257-0807-1
- HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*. Pardubice, 2012. ISBN 978-80-7395-486-4
- HORSKÁ, Pavla, KUČERA, Milan, MAUR, Eduard, STLOUKAL, Milan. *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-011-X
- CHODOROW, Nancy. *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*. UC Berkeley Press, 1978. ISBN 80-86781-08-9
- JIRÁNEK, Tomáš. KUBEŠ, Jiří. *Dítě a dětství napříč staletími*. 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002. Edice: Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Série C. Suppl. 5 ISBN:80-7194-515-3
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.
- LENDEROVÁ, Milena ? JIRÁNEK, Tomáš ? MACKOVÁ, Marie. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4
- LENDEROVÁ, Milena ? RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- LENDEROVÁ, Milena. *A ptáš se knížko má? - ženské deníky 19. století*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7254-956-6
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století*. Praha, 1999. ISBN 80-204-0737-5
- NOHEL, Roland. *Auerspergové v Čechách*. Kutná Hora, 1997, s. 1. ISBN 80-902359-0-5
- PREINFALK, Miha. *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*. Graz, 2006.
- ŠVAŘÍČKOVÁ, SLABÁKOVÁ Radmila (kol.). *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti: koncepty, metody, perspektivy*. Praha, 2012. ISBN: 978-80-7422-218-4
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7203-859-6
- UNTERREINER, Katrin. FELLNER, Sabine. *Dětství v dobách císařství - Panenky a cínoví vojáčky*. Praha, 2014. ISBN 978-80-249-2403-8
- ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha, 2006.

Prohlášení:

Předkládanou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně. Použité prameny, odborná literatura a zdroje informací jsou uvedeny v seznamu literatury a pramenů.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích 8. června 2019

Bc. Denisa Vídeňská

Poděkování

Na tomto místě vřele děkuji vedoucímu své diplomové práce Mgr. Vladanu Hanulíkovi, Ph. D. za trpělivost, cenné rady a připomínky bez kterých by práce nedosáhla nynější podoby. Poděkování patří správce sbírkového fondu a depozitářů Státního zámku Žleby, Mgr. Markétě Surovcové za zpřístupnění cenných materiálů a pomoci při bádání a dále kastelánovi Státního zámku Slatiňany, Ing. Jaroslavu Buštovi, taktéž za poskytnutí cenných materiálů.

V osobní sféře děkuji své milované přítelkyni Lence O. a věrnému příteli Janovi K. za všechna dobrodružství při podnikání společných cest (nejen) do archivů a za milou podporu při psaní.

Anotace

Práce je zaměřena na reflexi dětství v 19. století, a to v životě třech generací rodu Auerspergů a jim příbuzných členů. Text představuje vybrané prameny osobní povahy, analytické metody a dětství v historickém kontextu. Hlavní část práce je zaměřena na analýzu výchovy a vzdělání a je rozdělena do dvou kategorií podle pohlaví, a to primárně z pohledu dítěte samotného, zároveň s ohledem na dobové výchovné příručky. Poslední třetinu práce tvoří vzájemná komunikace a aktivity dětí a dále je řešena komunikace dětí s rodiči a reflexe vztahů, s čímž souvisí i poslední kapitola práce zaměřena na tresty a odměny jako nástroje socializace.

Klíčová slova

Aristokracie-dětství-19.století-Auersperg-výchova-dětské hry-P. Bourdieu-J. Lacan-*Paměti panenek-Scrapbook*-M. Halbwachs-M. Mauss

Annotation

The thesis deals with the reflection of childhood in the 19th century during the life of three generations of the Auersperg family and their relatives. The text presents selected sources of a personal character, analytical methods and childhood in historical context. The main part of the work focuses on the analysis of upbringing and education and is divided into two categories by gender, primarily from the perspective of the child itself and simultaneously taking into consideration educational manuals of the time. The last third of the thesis is dedicated to communication between children, their activities, communication of children with their parents and furthermore, reflection of relationships, which is also related to the last chapter of the work which deals with punishments and rewards as tools of socialization.

Keywords

Aristocracy – childhood - 19th century – Auersperg –education - children's games - P. Bourdieu - J. Lacan - *Dolls memoirs – Scrapbook* - M. Halbwachs - M. Mauss

Obsah:

1	Úvod.....	1
2	Představení historie dětství a šlechty jako badatelského tématu.....	3
3	Představení pramenného korpusu	7
4	Představení analytických metod	11
4.1	Pierre Bourdieu: Teorie jednání	11
4.2	Marcel Mauss: Esej o daru	12
4.3	Jacques Lacan: Teorie o fázi zrcadla	13
4.4	Maurice Halbwachs: Individuální a kolektivní paměť	14
5	Autobiografie postav: Představení aktérů	16
6	Dítě a jeho dětství	23
7	Svět chlapců	30
7.1	Vzdělání.....	30
7.2	Výchova.....	34
8	Svět dívek.....	48
8.1	Vzdělání.....	48
8.2	Výchova.....	52
8.3	Paměti panenek.....	56
8.3.1	Úvod do korespondence panenek, výčet postav.....	60
8.3.2	Životní příběhy panenek.....	61
8.3.3	Účel Pamětí panenek	70
8.4	Knihy plné vzpomínek: <i>Scrapbooky</i>	73
8.4.1	<i>Scrapbook</i> jako prostor individuální paměti	74
8.4.2	Obsah: Co je hodno vzpomínek	76
9	Zábavná dětská literatura	86
10	Vztahy mezi dětmi a společné volnočasové aktivity	90
11	Vztah dětí k rodinným autoritám	94
12	Tresty a odměny	100
13	Závěr.....	106
14	Seznam pramenů	111
15	Seznam odborné literatury a dalších zdrojů	113
16	Seznam obrazových příloh	119

1 Úvod

„Čím víc přemýšlím o své existenci, tím víc cítím všechno, co vám dlužím, a tak cítím největší netrpělivost, abych využil každé příležitosti, abych vám ukázal svou náklonnost a svou vděčnost. Při slavení vašeho svazku se vám snažím vyjádřit, jak je pro mě vaše štěstí nezbytné, ale že k tomu nemohu přispět tak, jak si to mé srdce přeje! Prosím, pomozte mi vaší shovívavostí a souhlase s mým laskavým úsilím, které používám k okouzlení vašich životů a k udržení mého vlastního blaha.“¹

Těmito slovy se snažil vyjádřit svou náklonnost a vděk tehdy devítiletý Vincenc Karel Auersperg svým adoptivním rodičům v dopise k jejich výročí svatby. Každé dítě podléhá výchově a vzdělání ze strany autority, které zároveň potřebuje k fungování ve společnosti. Rodiče a vychovatelé mají různé způsoby a metody, jak socializovat malé jedince. Cílem této práce bude snaha nahlédnout na tento proces socializace primárně očima samotného aristokratického dítěte. K nahlédnutí do dětského světa poslouží písemné prameny osobní povahy, zejména korespondence psaná dětmi adresovaná výše zmíněným autoritám či svým vrstevníkům.

První část práce je zaměřena na představení pramenného korpusu, vybraných analytických metod, jednotlivých osob, které jsou předmětem výzkumu a také představení dětství v historickém kontextu. Pro zkoumání dětství v prostředí vyšší společnosti byly vybrány tři generace rodu Auerspergů, které měli skrze sňatky vazby i na rod Colloredo-Mannsfeldů a český rod Kinských. Etapa dětství je vnímána od šesti do čtrnácti, potažmo patnácti let. Děti psaly v šesti letech své první řádky a seznamovaly se s psaním korespondence. Věk čtrnácti let také není zvolen náhodou. Z pramenů je patrná postupná proměna písma dětí, pozvolna mizí pomocné řádky, znaky se zmenšují. Rozdíl je také ve způsobu podávání informací a zejména obsahu dopisů. V dopisech od čtrnácti let, případně patnácti let jsou v popředí informace spíše o členech rodiny, účasti na různých společenských setkáních, postupně mizí dětská hravost a obrázky, což je nejvíce patrné ve třetí generaci. Analytické metody slouží jako nástroj umožňující vidění problematiky z různých úhlů pohledu, což může vést k vytyčení nových otázek. Představena bude metoda Pierra Bourdieu čerpána z autorovy knihy *Teorie jednání*, která bude zároveň tzv. základním metodickým kamenem této práce. Inspirativními a doplňujícími metodami k jednotlivým, vybraným tématům budou práce Marcela Mause,

¹ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

Jacquese Lacana a Maurice Halbwachse.

Jako hlavní investice a silný nástroj socializace bude pro práci vnímána výchova a vzdělání, která se však v 19. století odlišovala na základě pohlaví. Z důvodů této diferenciaci je práce stejným způsobem rozdělena na *Svět chlapců* a *Svět dívek*. K popsání těchto odlišností slouží, mimo materiály osobní povahy, jako pomocný pramen konkrétní výchovné příručky, které byly uloženy v zámeckých knihovnách aristokratů a aristokratek.

V případě dívek se jako ojedinělý spis jeví výchovná kniha darovaná matkou své desetileté dceři. Kniha obsahuje pro děti atraktivní formou podané instrukce, jak by se měla dívka chovat ve vyšší společnosti, přičemž jako prostředníci mezi dětským světem her a dospělým světem aristokratických žen, zde figurují hračky v podobě panenek. Další zajímavý zdroj informací v případě dívek jsou tzv. *scrapbooky*, knihy plné fotografií, obrázků, pohledů a dalšími způsoby uchovaných vzpomínek.

Dětské světy se v mnoha ohledech prolínaly, ať již ve vztahu k rodičům a jiným autoritám, nebo ve vztahu k vrstevníkům. Poslední třetina práce je tedy zaměřena na společné vztahy mezi dětmi a vzájemné volnočasové aktivity, do kterých lze zahrnout zábavnou dětskou literaturu a dále na vztahy rodičů s dětmi. Téma jejich vzájemné interakce je poté více reflektováno v poslední kapitole s názvem *Tresty a odměny*, která se zaměřuje na fungování výchovy na principu symbolické moci a podřízenosti, dále vnímána skrze teorii o daru od francouzského autora Marcela Mause, kterou rozšířil již zmiňovaný Pierre Bourdieu

2 Představení historie dětství a šlechty jako badatelského tématu

Bádání spojené s tématem dětství bylo historiky až do druhé poloviny 20. století opomíjeno. Dětem, jako předmětu výzkumu, se dostalo pozornosti v roce 1960, kdy francouzský historik a představitel tzv. třetí generace francouzské, historické školy Annales, Philipp Ariès nechal vydat svou knihu² s názvem *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*.³ Ve 2. polovině 20. století přišly na historickou scénu taktéž otázky týkající se společenských vztahů, sexuality, kriminality, smrti, mezi kterými našlo své místo i dětství.⁴ Philippe Ariès oprávněně zmiňovaný v každé odborné knize, která se dotýká tématu dětství v historii, ve svém psaní přišel s myšlenkou, že ve středověku vůbec idea dětství neexistovala.

Dítě se v rámci své rodiny dostalo do popředí až postupem času od 17. - 19. století, kdy kult potomka nabyl na intenzitě rodinného zájmu. Autor se zabýval proměnami vnímání dětství částečně ve středověku, více v novověku a také v 19. století, přičemž tomuto období přiřadil tzv. zrod dětství. V očích dnešního člověka, je těžké si představit, že by dětství, jako stádium života, které je tak citlivě a zranitelně vnímáno, nemělo v minulých dobách význam, přestože se týká tak dávné středověké doby. Negativní stanovisko vůči práci Arièse zaujímal především medievalisté. Ve 20. století započal hon za nalezením důkazů o existenci dětství a jeho místu ve středověké společnosti. Stálým problémem studování dětství ve středověku byly a jsou pro historiky psané prameny, kterých se dochovalo málo⁵ a které mohou být zkreslené, nebo úzce zaměřené na určitou společenskou vrstvu či psány autory skrze jejich subjektivní názory, které poté pro malou produkci lze stěží porovnávat a více analyzovat.⁶ Historikové zabývající se středověkem i novověkem hájili postavení dítěte v rodině a kladný vztah rodičů k dětem i v předchozích dobách. V souvislosti s bádáním vznikly dvě legendy, první tzv. *černá legenda*, která se snažila potvrdit absenci citů k potomkům a dále tzv. *bílá legenda*, která přinesla důkazy o rodinném zájmu v 16. i v 17. století.⁷ Úskalí byla postupně překonávána a Arièsovu původní

² Pro účely této práce byla použita tato verze knihy: ARIÈS, Philipp. *Centuries of Childhood: A social history of family life*. NY: Alfred A. Knopf, 1962. s. 19.

³ LENDEROVÁ, Milena. MACKOVÁ, Marie. BEZECNÝ, Zdeněk. JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. s. 8. ISBN 80-7194-756-3.

⁴ *Tamtéž*, s. 5-7.

⁵ Výjimkou mohou být například uvedeny vzpomínky sv. Augustina (4.-5. století) či Guiberta z Nogentu (11-12. století) MCCULLOCH, Fiona. *Childrens literature in context*. NY: Continuum International Publishing Group, 2011. s. 5. ISBN: 978-1-8470-6487-5.

⁶ HEYWOOD, Colin. *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. UK: Polity Press, 2008. s. 2. ISBN 978-0-7456-1731-2.

⁷ Více k uvedení do problematiky bádání viz: LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. s. 8-10. ISBN 80-7185-647-9.

tezi se podařilo vyvrátit. Význam díla, jako pomyslného základního kamene v prvním bádání o dětství přetrval a autor v novějším vydání své knihy v sedmdesátých letech částečně uznal identitu dítěte ve 13. století.⁸

Od doby vydání Arièsovy knihy uplynulo téměř šedesát let a během té doby vznikla řada odborných publikací, přičemž české prostředí také nenechalo téma dětství opomenutým. Podobným způsobem jako v zahraničí historická demografie předcházela dějinám mentalit i téma dětství bylo v českém prostředí nejprve podrobena výzkumu z pohledu historické demografie.⁹ S novým druhým tisíciletím přibyla témata týkající se každodennosti dětí a jejich světa od středověku¹⁰ až po první polovinu 20. století, přičemž práce neopomíjely rozličné vrstvy společnosti.¹¹ Obecnější a první ucelenou monografií o dětství v dlouhém 19. století, která zahrnuje i nižší sféry společnosti je kniha *Radostné dětství?* od Mileny Lenderové a Karla Rýdla, vydaná v roce 2003.¹² Během dalšího desetiletí vznikla řada nových příspěvků, přičemž mezi nejnovější publikace lze zahrnout knihu, která se zaměřuje na děti za první světové války s názvem *Vše pro dítě!*¹³ z roku 2015 a také starší publikaci s názvem *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914*¹⁴ od autorky Martiny Halířové. Kniha se zabývá, jak již název napovídá, ochranou dětství v rámci disciplinovaného sociálního prostoru.

Tato diplomová práce se zabývá užším tématem dětství, a to v prostředí aristokracie v 19. století. Dle historika Zdeňka Bezecného se svobodnějšímu systematické bádání o šlechtě v 19. století dostalo pozornosti až s rokem 1989, přestože se během 20. století nahromadila řada děl.¹⁵ V první polovině 20. století podléhalo bádání ideologickým předsudkům a názorům

⁸ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství?* s. 8.

⁹ Příkladem je první monografie o tématu: HORSKÁ, Pavla. KUČERA, Milan., (edd.). *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. s. 480.

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství?* s. 10-11. Autoři knihy uvádí, že středověkým dětstvím se zabývají: NODL, Martin. Na hradech a v podhradí. Vnímání dětství ve středověku a jeho proměny. s. 107-118. In: *Sedm věží: Karel IV. pohledem akademiků: (1316-2016)*, katalog výstavy, Praha: Academia, r. 2018.; NODL, Martin. Dvě tváře dětství. Malí dospělí a děti-hříšníci ve středověku. s. 30-33. *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 28, č. 1, r. 2006.; REJCHRTOVÁ, Noemi. Dětská otázka v husitství. s. 53-77. In: *Československý časopis historický*, Praha: Ústav československých a světových dějin ČSAV 28 [78], č. 1, r. 1980.; STŘEŠŤÍKOVÁ, Markéta. Králův syn. Dětství a jinošství Mikuláše I. Opavského. s. 12-16. In: *Opava, Matice Slezská: sborník k dějinám města*, č. 3, r. 2003.

¹¹ Příkladem je sborník s řadou témat týkající se dětství: Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, 2. Pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002, Pardubice 2002, s. 260. Rozličným tématům, tzv. kulísám dětství věnovalo později několik stran i kulturně historické revue *Dějiny a současnost* č. 1/2006.

¹² LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství?* s. 376.

¹³ LENDEROVÁ, Milena. HALÍŘOVÁ, Martina. JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2015. s. 280. ISBN 978-80-7432-499-4.

¹⁴ HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914: Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Monographica X, 2012. s. 284. ISBN 978-80-7395-486-4.

¹⁵ BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost: Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav, 2005. s. 14-15. ISBN 80-7040-698-4.

badatelů. Pozemková reforma, která proběhla v roce 1918, si našla na jedné straně své sympatizanty,¹⁶ na straně druhé se vyskytovaly i názory, které byly ochotné se zamýšlet nad situací, tehdy již právně zaniklého šlechtického stavu. Příkladem lze uvést polemiky historika Josefa Pekaře, které byly původně otištěny v příloze Národních listů a později s doplněním vyšly v knižní verzi s doplněním v roce 1923. Autor byl ovlivněn svou náklonností ke konzervativnímu myšlení, které bylo nobilitě vlastní, přičemž dával ve svých textech důraz na vliv šlechty v oblasti kultury a politiky. Většího badatelského rozmachu se dějiny šlechty nedočkaly, přičemž alespoň byly vydány alespoň rodopisné knihy z iniciativy samotné nobility.¹⁷ Po druhé světové válce se téma bádání o šlechtě v 19. století téměř uzavřelo,¹⁸ zájem částečně vyvstal v 60. letech 20. století.¹⁹ Vyšší míra pozornosti je patrná v souvislosti se šlechtou jako nositelkou umění a kulturních aktivit až v 80. letech 20. století,²⁰ nicméně až s rokem 1989 začaly vznikat první ucelená díla, týkající se tématu šlechty. Jsou to knihy encyklopedického rázu,²¹ dále texty zabývající se politikou a národnostní otázkou²² či každodenním životem šlechty, přičemž tento fakt je možné demonstrovat i na vzájemném propojení dětství a aristokracie. Práce zabývající se tímto tématem existují v podobě odborných

¹⁶ Příkladem lze uvést pamflet zaměřený proti šlechtě od J. Holečka s názvem *Česká šlechta*. BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost*, s. 11.

¹⁷ Autor Z. Bezečný uvádí rod Schwarzenbergů, který je předmět jeho studia a dále rod Kinských. *Tamtéž*, s. 11-12.

¹⁸ Výjimkou je tvorba historika Antonína Okáče. *Tamtéž*, s. 12-13. ISBN 80-7040-698-4

¹⁹ Zájem o šlechtu je patrný u autorů Valentina Urfuse, Jiřího Kořalky a Jana Havránka. *Tamtéž*, s. 13-14.

²⁰ *Tamtéž*, s. 14. Autor uvádí díla Květy Křížové, Marie Pospíšilové, Marie Mžýkové, Zdeňka Hojdy, Josefa Polišenského a Jitky Ludvové.

²¹ Příkladem kniha Petra Maška, poprvé vydaná v roce 1992, přičemž se spis dočkal i řady novějších vydání. MAŠEK, Petr. *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*. Praha: Mladá fronta, 2003. ISBN 80-204-1049-X; Rodopisné údaje týkající se šlechtických rodů vyšly poprvé v roce 1996 i v podobě almanachů. *Tamtéž*, s. 15.

²² Příkladem lze uvést: ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006. 456 s. ISBN 80-86781-08-9.; HORČIČKA, J. ŽUPANIČ, J. *Šlechta na křižovatce: Lichtenštejnové, Schwarzenbergové a Colloredo – Mannsfeldové v 1. polovině 20. století*. Praha: Pankrác, 2017. 912 s. ISBN 978-80-86781-33-4; GLASSHEIM, Eagle. *Urození nacionalisté: Česká šlechta a národnostní otázka v 1. polovině 20. století*. Praha: Garamond, 2012. 320 s. ISBN 978-80-7407-140-9; HAZDRA, Zdeněk, HOŘČIČKA, Václav, ŽUPANIČ, Jan (eds.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha, 2011. ISBN 978-80-87211-52-6.

článků²³ i jako součásti kapitol odborných monografií, které se zároveň zabývají přímo dějinami šlechty.²⁴

²³ Příkladem je od 90. let 20. století řada článků: ČERNOUŠEK, Michal. Dětství krále Ludvíka XIII. s. 16-19. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 13, č. 4, r. 1991.; MAREK, Pavel. Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů. s. 61-87. In: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 1999. Olomouc 1. - 2. 12. 1999*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, r. 2000.; RYANTOVÁ, Marie. Dětství v aristokratickém prostředí raného novověku. s. 23-36. In: *Středočeský vlastivědný sborník: Muzeum a současnost. Řada společenskovední*, Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy 21, r. 2003.; HLAVAČKA, Milan. Dětství, dospívání a rodinná strategie v korespondenci dětí knížeti Jiřímu Kristiánu Lobkovicovi. s. 7-23. In: *Porta Bohemica: sborník historických prací*. Litoměřice: Albis international-Státní oblastní archiv v Litoměřicích, sv. 2, r. 2003.; OUBRECHTOVÁ, Marcela.: Dětská vyprávění tří bratří: pokus o rekonstrukci dětství a výchovy šlechtice v první polovině 19. století na příkladu děčínských Thun-Hohensteinů. s. 29-45. In: *Děčínské vlastivědné zprávy: časopis pro vlastivědu Děčína a Šluknovska*. roč. 20, č. 2, r. 2010.

²⁴ BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, s. 155.; ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, r. 2007. s. 435. ISBN 978-80-7203-859-6.; LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál: Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha: Paseka, r. 2004. s. 376. ISBN: 80-7185-657-6.; LENDEROVÁ, Milena. *Gabriela ze Schwarzenbergu: Krátká cesta životem a Evropou*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2006. s. 463. ISBN: 80-86197-63-8.; LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 304. ISBN 80-204-0737-5.; Více spíše pro novověké bádání: CERMAN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století: Filozofé, mystici, politici*. Praha: NLN, r. 2011. s. 761. ISBN 978-80-7422-122-4.

3 Představení pramenného korpusu

Pramenný korpus tvoří ego-dokumenty aristokratek a aristokratů, zejména dětská korespondence zasílaná rodičům a prarodičům a další prameny osobní povahy. Dané prameny byly vybrány z důvodu jejich doposud částečného nezpracování či okrajového zaměření na příslušníky rodu ve fázi jejich dětství. Dalším významným sekundárním pramenem jsou výchovné příručky a dětské knihy, které byly ve vlastnictví aristokratických rodů. Informace o vlastnictví byly získány prostřednictvím náhledu do seznamů z knihoven zámků Žleby, Slatiňany, dále Zelená Hora a Heřmanův Městec, přičemž tyto poslední dva seznamy jsou hromadně uloženy v archivu Národního muzea, v oddělení zámeckých knihoven v Praze na Zbraslavi.

Pozornost je v práci zaměřena na tři šlechtické generace, počínaje Vincencem Karlem Auerspergem²⁵ a jeho ženou Wilhelminou Auerspergovou, roz. Colloredo-Mannsfeldovou.²⁶ Korespondence Vincence se datací řadí do 20. let 19. století, jeho o deset let mladší manželka psala korespondenci ve 30. letech 19. století. Dopisy dětí z druhé generace lze datovat až od 60. let 19. století. Druhou generaci zastupuje syn Vincence Karla pojmenovaný Franz Josef Auersperg,²⁷ který pojal za manželku Wilhelminu Auerspergovou, roz. Kinskou.²⁸ Výsledkem manželského souznění je třetí generace, skládající se z pěti dětí, jejichž korespondence je z 80. a 90. let 19. století. Prvním potomkem je Christiane Croyová, roz. Auerspergová,²⁹ následují dvojčata Vincenc Auersperg³⁰ a Marie Trauttmansdorffová, roz. Auerspergová,³¹ dále nejmladší z dívek Charlotte Auerspergová³² a poslední potomek Ferdinand Auersperg.³³

Pramenné zdroje lze rozdělit na chlapeckou a dívčí korespondenci, přestože chlapecká korespondence není bohužel dochována v takovém rozsahu jako dívčí, neztrácí tím však na vypovídací hodnotě.

Chlapecká korespondence Vincence Karla Auersperga z první generace je z roku 1818-1823, s celkovým počtem 79 dopisů.³⁴ Listy jsou směřovány babičce³⁵ a dědečkovi³⁶ a dále

²⁵ Vincenc Karel Auersperg (1812-1867).

²⁶ Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová (1826-1898).

²⁷ Franz Josef Auersperg (1856-1938).

²⁸ Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

²⁹ Christiana Croyová, roz. Auerspergová (1878-1945).

³⁰ Vincenc Auersperg (1880-1919).

³¹ Marie "Maritschi" Trauttmansdorffová, roz. Auerspergová (1880-1960).

³² Charlotte "Lotti" Auerspergová (1885-1907).

³³ Ferdinand Auersperg (1887-1942).

³⁴ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

³⁵ Leopoldina Auerspergová, roz. Waldsteinová-Wartenbergová (1761-1846).

³⁶ Wilhelm I. Auersperg (1749-1822).

biologické matce³⁷ Vincence Karla. V největší míře se jedná o děkovné dopisy, přání k narozeninám či k svátku, případně byl dopis psán pouze formou básničky. Vincenc Karel byl po smrti svého otce adoptován svým strýcem Karlem Auerspergem-Trautsonem,³⁸ avšak v případě adoptivního rodiče, se dochoval pouze jeden dopis, a to přání k výročí svatby.³⁹ Drobným nahlédnutím do dětského psaní jsou dva dopisy zaslané malému Auerspergovi od bratrance Vincence a tři dopisy, které bratranci zaslal Vincenc Karel sám. Listy jsou v časovém rozmezí od r. 1821-1824.⁴⁰ Dalším pramenem k nahlédnutí do dětství Vincence Karla je 80 citátů, každý psaný princovou rukou na jednotlivém listě, které si chlapec psal snad v rámci výuky. Celkový obsah pramenů týkající se Vincence Karla je uložen na Státním zámku ve Žlebech.⁴¹

V případě druhé generace, reprezentované osobou Franze Josefa Auersperga, je korespondence dochována na dvou místech. První složka je uložena na Státním zámku ve Žlebech, zde se dochovalo pouze osm dopisů.⁴² Listy nejsou datované, kromě jednoho přání k narozeninám otci z 15. července 1866. Druhou složku tvoří prameny archivované v SOA Zámorsk, z dětské korespondence jsou to dopisy počínající rokem 1869 a končící rokem 1871, s celkovým počtem 16 kusů, odesílané pouze matce.⁴³

Třetí generaci zastupují prameny spjaté s osobou Vincence Auersperga z let 1886-1894, v celkovém rozsahu 16 kusů dopisů adresovaných matce⁴⁴ a čtyř dopisů zaslaných otci,⁴⁵ z čehož dva jsou z roku 1896.⁴⁶ Korespondence Vincencova bratra Ferdinanda, přezdívaného Ferdi, je z let 1894-1901, s celkovým počtem 32 dopisů odesílaných matce,⁴⁷ přičemž některé dopisy nejsou datované, avšak forma a podoba dopisů odpovídá dataci k roku 1894.⁴⁸

Náhled do života dívek umožňuje taktéž především rodinná korespondence. K první generaci, která je zastoupena Wilhelminou Auerspergovou, roz. Colloredo-Mannsfeldovou jsou pro účely této práce vhodné dopisy,⁴⁹ které zasílala dívka své babičce Wilhelmině Colloredo-

³⁷ Gabriela Auerspergová, roz. Lobkowiczová (1793-1863).

³⁸ Karel Auersperg-Trautson (1750-1822), jeho manželkou byla Marie Josefa z rodu Lobkowiczů (1756-1823).

³⁹ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

⁴⁰ *Tamtéž.*

⁴¹ *Tamtéž.*

⁴² Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051.

⁴³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 72, sign 63 R. K., 65 R. K., 88, R. K. 2 kar 4 K5.

⁴⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R. K., kar 18 K 20.

⁴⁵ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 244 93 R. K., kar 12 K 13.

⁴⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 365 113 R. K., kar 18 K 20.

⁴⁷ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R. K., kar 19 K 21.

⁴⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R.K., kar 19 K 21.

⁴⁹ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

Mannsfeldové, roz. Waldsteinové-Wartenbergové.⁵⁰ Dopisy jsou z let 1833-1836 v celkovém počtu 16 listů.⁵¹ Další pramen představuje korespondence od sestřenice Charlotte Kinské⁵² směřované Wilhelmině Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové, a to v celkovém počtu 12 dopisů z let 1838-1840.⁵³ V archivu se dochovala i kniha s názvem *Pamětní kniha pro mé děti*.⁵⁴ Kniha obsahuje pouze šest hustě popsaných stran o prvních letech prvorozeného syna Karla a informacích o jeho špatném zdravotním stavu.

Svět dospívajících dívek ve druhé generaci dále dokresluje korespondence Wilhelminy Kinské otci Ferdinandu Kinskému,⁵⁵ v celkovém počtu 24 dopisů⁵⁶ a také matce Marii Kinské, roz. z Lichtenštejna (1835-1905),⁵⁷ v počtu 43 dopisů.⁵⁸ Listy jsou v časovém rozmezí zařazeny od roku 1863 až do roku 1870. Zajímavým obrazovým pramenem je u kněžny Kinské tzv. *scrapbook*,⁵⁹ do kterého si dívka lepila fotografie, pozvánky ze společenského dění, obrázky, případně vylišované květiny a další výstřižky.

Třetí generaci započíná nejstarší ze sester Christiana, jejíž dětské dopisy se zachovaly z let 1886-1893, v počtu 12 dopisů odeslaných matce⁶⁰ a pouze jednoho dopisu zaslanému otci⁶¹. V podobné míře jsou na tom dopisy Maritschi, z let 1886-1892 v celkovém počtu devíti dopisů, zasílaných pouze matce.⁶² Nejrozsáhlejší sbírkou je korespondence nejmladší Charlotte, v dopisech přezdívané Lotte, datovaná od roku 1892-1900, s počtem 105 dopisů. Některé dopisy z brzkých let nejsou datovány a jsou zasílány převážně matce, případně oběma rodičům.⁶³ Dále se v případě Charlotte, stejně jako u její matky, dochoval *scrapbook*,⁶⁴ který byl veden podobnou formou, jako u její matky. Pro demonstrování představy dívčího světa šlechtičen v 19. století se dále jako výjimečný pramen jeví knížečka darovaná kněžnou

⁵⁰ Wilhelmině Colloredo-Mannsfeldová, roz. Waldsteinová-Wartenbergová (1775-1840).

⁵¹ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁵² Marie Carolina (Charlotte) Kinská (1826-1842).

⁵³ Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁵⁴ V originálním názvu *Gedenkbuch für meine Kinder*. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 58, sign. 62 R. K., rkp 13, K3.

⁵⁵ Ferdinand Kinský (1834-1904).

⁵⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 453 116 R. K., kar 24 K 26.

⁵⁷ Marie Josefa Kinská, roz. z Lichtenštejna (1835-1905).

⁵⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 454, sign. 116 R. K., kar 24 K 26.

⁵⁹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883.

⁶⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 362 111 R. K., kar 18 K 20.

⁶¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 240 111 R. K., kar 12 K 13.

⁶² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 366 112 R. K., kar 19 K 21.

⁶³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 368 114 R.K., kar 19 K 21.

⁶⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907.

Wilhelminou Auerspergovou, roz. Colloredo-Mannsfeldovou její dceři Gabriele Windischgrätzové, roz. Auerspergové⁶⁵ s názvem *Paměti panenek*.⁶⁶

⁶⁵ Gabriela Windischgrätzová, roz. Auerspergová (1855-1933).

⁶⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 59, tip 2 K3, stran 57. *Puppen-Memoiren*. r. 1865.

4 Představení analytických metod

4.1 Pierre Bourdieu: Teorie jednání

K interpretování pramene je aplikována metoda, která je založena na rozdělení sociální struktury pomocí jednotlivých forem kapitálů. Převzata je od francouzského autora Pierra Bourdieu z knihy *Teorie Jednání*.⁶⁷ Společenský prostor je v duchu dané teorie tvořen lidskými jedinci, tzv. aktéry. V tomto konkrétním příkladu se jedná primárně o šlechtický rod Auerspergů, společně s přivdanými ženami z rodu Kinských a Colloredo-Mannsfeldů, přičemž rodinu chápeme jako jednu ze základních společenských kategorií i s ohledem na příbuzné jedince. Rodina se podílí na dodržování společenského řádu v souladu s udržením a pokračováním struktur společnosti. Čím je tedy rodina výše na společenském žebříčku, tím více je na ní vyvíjen sociální nátlak, který se přenáší na všechny členy rodinné jednotky, včetně potomků. Narození se do rodiny sebou přináší daný společenský statut, který v budoucnosti určuje, jakým způsobem budou aktéři jednat a jak na ně bude nahlíženo v rámci celého společenství. Sociální prostor je dále míněn i jako pole sil, ve kterém se aktéři angažují a podléhají zde nátlaku. Jedinec v tomto poli zároveň zúročuje své schopnosti. Aktéři se tedy setkávají v poli sil, kde se snaží různými prostředky, na základě jejich dispozic, dosáhnout cíle, přičemž zároveň dochází ke vzájemnému střetávání jednotek.⁶⁸

Šlechtická rodina je v tomto podání mobilizovanou jednotkou, která brání své zájmy a buduje svůj vliv v sociálním prostoru. Aktér je vybaven systémem dispozic, tzv. habitů, které lze vnímat jako systém předpokladů, které dítě načerpá ze společenské skupiny, do níž se narodilo. Systém předpokladů umožňuje v budoucím životě jedince zapojení se do vybrané společenské sféry a zároveň z části předurčuje podobu budoucnosti dítěte. Jedinci přejímají systém preferencí své rodiny, principy třídění, co je a co není vhodné ve společnosti. Tedy narodí-li si dítě do určité rodiny, do určité společenské vrstvy, poměrně rychle si je schopno osvojit systém preferencí. Podle systému preferencí třídí a vidí sociální prostor rodiny v němž se pohybuje a zároveň je schopno (do jisté míry, odpovídající jeho věku) vidět podobu sociálního prostoru přesahující rodinné zázemí. Dítě je přímým odrazem své rodiny, má větší vypovídající hodnotu o dané skupině v daném bodě, ve kterém se vyjadřuje, než dospělý jedinec, který přestože je součástí rodiny, už přesto opustil její sociální prostor a čím více jej

⁶⁷ BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-518-3.

⁶⁸ *Tamtéž*, s. 36-39.

opouští, tím více přebírá systém preferencí z jiných sociálních prostor. Dítě se snaží dosáhnout daného principu vidění a třídění, tak aby bylo schopno uspokojit nároky, které jsou na něj kladeny v rodinném sociálním prostoru. Orientuje se podle společností daných schémat jednání, pozoruje způsoby chování rodičů, popřípadě bližších rodinných příbuzných a postupem dospívání i způsoby jednání dané vrstvy. Na základě toho je pak schopno vidět a třídit i ostatní sféry sociálního prostoru, které přesahují jeho rodinné zázemí. Malí aristokraté a aristokratky se učili v dané vrstvě nejen pohybovat, zároveň se učili způsobu, jakým v budoucnu určovat podobu struktury sociální prostoru na základě převzatého systému preferencí. To, jakým způsobem a do jaké míry bude tento způsob odpovídající daným nárokům rodiny, určuje výši toho, jak bude potomek vnímán, jakým způsobem bude úspěšný. A dále jakým způsobem jej budou členové rodiny hodnotit, závisí na schopnosti dítěte, čím rychleji a lépe je schopno osvojit si systém preferencí, tím více je zaručeno jeho dobré ohodnocení. Ať již ve formě pochval a uznání, nebo hmotných darů. Cit je důležitým tmelícím prvkem k dosažení osvojení si systému preferencí. Čím více dítě miluje a uznává své rodiče, tím více je motivováno k tomu, aby jeho snažení ocenili.⁶⁹ Postavení rodiny ve společnosti dále určuje podoba sociálního prostředí a výše zastoupených jednotlivých kategorizovaných druhů kapitálu, jmenovitě kapitálu ekonomického, sociálního, kulturního a symbolického, které Pierre Bourdieu ve svých esejích rozlišuje. Schopnosti a možnosti disponování s kapitálem ve společnosti 19. století závisí na genderové roli jedinců. Dívka, která měla v mnoha ohledech omezenější vzdělání a případně výchovu, disponovala v budoucnosti omezenějšími schopnostmi, a tedy i možnostmi disponovat s rodinným kapitálem, oproti chlapci, který byl vychováván pro fungování ve veřejném prostoru.

4.2 Marcel Mauss: Esej o daru

Problematikou daru se v knize jménem *Esej o daru*,⁷⁰ poprvé vydané v roce 1925, zabýval již francouzský sociolog a antropolog Marcel Mauss.

Autor představil funkci daru a zákonitosti spojené s aktem darování ve vybraných společenstvích, přičemž je možné jeho teze univerzálně aplikovat na společnost. V případě věnuje-li jedinec druhému dar, vzniká mezi oběma stranami specifický vztah. Obdarovanému vyvstává závazek vůči svému poskytovateli. Darované předměty a jednání s nimi spojené se ze své podstaty musí tvářit jako nezištné a nelze je odmítnout. Vyjádření nesouhlasu s jednáním

⁶⁹ BOURDIEU, Pierre. *Teorie jednání*. s. 31-33.

⁷⁰ MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-77-X.

by ve společnosti vyvolalo obecné pobouření. Přijmutí nezištné pozornosti přináší svá rizika, protože dárci získává nad obdarovaným moc, přičemž si to ani jedna strana bezelstně nepřipouští.⁷¹ Jedinec, který přijímá způsob jednání, je z pravidel, podle kterých se společnost řídí, nucen laskavost oplácet. Z ekonomického pohledu lze tomuto lidskému konání přiřknout podobnost s obchodními úkony věřitelů a dlužníků. Marcel Mauss tento dvojí vztah přijímání, oplácení a zároveň zúčastnění nazývá systémem totálních závazků.⁷²

S teorií daru dále ve 20. století pracoval již zmiňovaný francouzský sociolog Pierre Bourdieu. V jeho knize *Teorie jednání* narazíme na spojitost darů se symbolickým kapitálem, přičemž symbolické jednání napomáhá pochopit charakter vztahu mezi rodičem a dítětem. Samotný vztah mezi rodičem a dítětem lze skrze teorii vnímat jako vztah nadvlády a podřízenosti.

4.3 Jacques Lacan: Teorie o fázi zrcadla

V *Pamětech panenek* je využita teorie o fázi zrcadla od francouzského psychoanalytika Jacquese Lacana. V této knize se dívky ztotožňují s panenkami, tedy tak zvanými objekty. Dívky ve svých myslích vytváří imaginární realitu, která je však založena na symbolických prvcích převzatých ze sociálního světa aristokracie.

Imaginární je sférou představ, spjatá s vytvářením si obrazů. Symbolická sféra je spjata s kulturními prvky a je reprezentována jazykem. Dítě má v rámci zapojení se do společnosti, potřebu identifikace.⁷³ Prvotní bod, kdy u dítěte dochází ke snaze identifikovat samo sebe jakožto subjekt, se dle Lacana, nazývá fáze zrcadla. Funkcí zrcadla je pouze odrážet obraz reality. Zrcadlo reprezentuje obraz dítěte, přičemž dítě mylně věří, že předkládaný odraz je věrnou projekcí jeho celistvého těla.⁷⁴ Dochází ke ztotožnění člověka s pouhým objektem. Před zrcadlovou fází dítě spatřovalo pouze jednotlivé části svého těla, které nevnímalo jakožto celek. Odraz umožnil uvědomění si těla jako celku a zároveň v dítěti vzbudil představu o dokonalejším já.⁷⁵ Motiv zrcadlení se ve dvojníkoví dítě doprovází v dalších stádiích vývoje a má na něj formativní vliv.⁷⁶ Svůj vytvořený obraz, ideu sebe sama, dítě poté dále projektuje do sociálního světa. Sociální svět je prostor druhých jedinců, ke kterým si dítě vytváří vztah. Vždy je před

⁷¹ MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. s. 9-11.

⁷² *Tamtéž*, s. 12-13.

⁷³ LACAN, Jacques. *Imaginárno a symbolično*. Praha: Academia, 2016. s. 23-25. ISBN 978-80-200-2520-3.

⁷⁴ *Tamtéž*, s. 25.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 25.

⁷⁶ *Tamtéž*, s. 29.

očima dítěte ten druhý. Společnost pro dítě, které v jeho raném vývoji zahrnuje nukleární rodinu, případně další příbuzné, představuje spektrum zrcadel, které dítěti ostatní jedinci nastavují a kterými je dítě ovlivněno.

Teorii Jacquese Lacana ve své knize s názvem *Looking Glasses and Neverlands* zajímavě rozvedla americká historička a literární kritička, zabývající se tématem dětství Karen Coats.⁷⁷ Prostřednictvím příběhů jedinec přijímá představy o světě a zároveň si tak formuje představu o sobě samém. Příběhy jsou pro člověka šablonou, kterou jedinec přijímá prostřednictvím kultury. V průběhu dospívání vypráví jedinec příběh sám o sobě, utváří vlastní dějovou linii. Mluvené či čtené slovo ovlivňuje dítě, formuje a utvrzuje představy o sociálním světě a postavení jedince v rámci celého světa.⁷⁸ Jinými slovy dětem je předkládáno to, co mají, dle pohledu dospělých jedinců zodpovědných za jejich výchovu, vědět a co je určeno k osvojení si společenských atributů dané vrstvy. Podle interpretování Lacana je předmět výsledkem jazyka, tedy bez řeči, která subjekt popisuje, nemůže existovat. Jazyk je reprezentantem symbolického řádu. Jedinec začíná existovat, až ve chvíli, kdy se na řeč lidský jedinec zaměří a užije jazyk jako prostředek popisu sebe sama pro formování své osobnosti. Způsob, jakým se dítě prezentuje, jakou řeč, předměty a další symboly užívá, to vše přibližuje obraz toho, kým jedinec je a kým se chce stát.⁷⁹

4.4 Maurice Halbwachs: Individuální a kolektivní paměť

Francouzský filosof a sociolog Maurice Halbwachs ve své knize *Kolektivní paměť*⁸⁰ představil paměť, jakožto prostor lidské mysli. Jedinec existuje v daném prostoru, tedy společnosti, v určitém čase. Paměť jedince a proces vzpomínání by nebyl možný, kdyby jedinec nebyl součástí společenství. Vše, o čem lidé přemýšlí, na koho a co vzpomínají, se vztahuje a je podmíněno společenským prostorem. Každý člověk má svou individuální paměť, která je však výsledkem propojení kolektivních pamětí. Příkladem může být paměť studenta, který za svůj život prošel několika školami a třídními kolektivy. Každé z jednotlivých společenství v něm zanechalo odkaz, stopu, způsob myšlení, které v jedinci přebývá i když kolektiv opustí. Lidská paměť se postupně stává prostorem vzájemně propojených kolektivů, z nichž někdy

⁷⁷ COATS, Caren. *Looking Glasses and Neverlands: Lacan, Desire, and Subjectivity in Children's Literature*. USA: Iowa Press, r. 2007. ISBN 10-9781587295867.

⁷⁸ *Tamtéž*, s. 1-2.

⁷⁹ *Tamtéž*, s. 2-5.

⁸⁰ HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství. r. 2009. ISBN 978-80-7419-016-2.

není schopen rozlišit, která myšlenka mu byla vnuknuta v tom či onom kolektivu. Na modelovém příkladu je navíc upřednostněn jeden obecný školní kolektiv, přičemž student pravděpodobně prošel vedle školního systému mnoha dalšími, např.: rodinným kolektivem, kolektivem vztahujícím se k zájmovým a dalším aktivitám jedince atp. Součástí kolektivní paměti je i paměť historická, která je uměle utvářena a je pamětí rozsáhlejšího společenství.

5 Autobiografie postav: Představení aktérů

Šlechta byla privilegovanou složkou společnosti a nezbytným prvkem v Habsburské monarchii, která se v roce 1804 proměnila na Rakouské císařství, a to právně díky ustanovení a přijetí císařského titulu Františkem II. Na osudy šlechty měl vliv zánik Svaté říše římské v roce 1806.⁸¹ Elitní rody, které nebyly plně suverénní, myšleno ti, kteří nad sebou měly vždy císaře, přišly o své svrchované postavení a bylo potřeba vyřešit jejich ošemetnou situaci. Práva říšské šlechty byla diskutována na Vídeňském kongresu v roce 1815, kdy došlo k potvrzení příslušnosti mediatizovaných rodin k vyšší šlechtě a také k uznání rovnosti s dynastiemi, které panovaly ve státech tzv. Německého spolku, přičemž za mediatizované byly uznány rody, které měly hlasovací právo. Mezi mediatizované rody patřil, pro tuto práci zásadní, i rod Auerspergů a Colloredo-Mannfeldů.⁸² Nadále byly tyto privilegované rodiny zvýhodněny při placení daní, osvobození od vojenské služby a měly dohled nad jistými výkonnými a soudními pravomocemi, dle rozlohy jejich panství, přičemž směly svobodně řešit i případné majetkové a rodové otázky.⁸³ V roce 1825 a 1829 byla vyřešena nezbytná titulatura říšské šlechty⁸⁴ a v roce 1836 také předpisy stanovující přednost rodů na významných ceremoniích.

Změnu pro šlechtu situovanou v Rakouském císařství přinesla tzv. revoluční léta 1848-1849. Během těchto let došlo ke zrušení poddanství, z rolníků se stali občané se svými právy a rovností před zákonem.⁸⁵ Šlechtici, kteří měli do té doby statut pozemkové vrchnosti, se stali prostými majiteli velkostatků a zůstaly jim pouze některé výsady. Kompenzací za ztrátu bylo vyplacení šlechty a tento nově nabytý zisk mohl sloužit k zakládání a modernizaci podniků s cílem akumulování kapitálu a přinášení nových výnosů.⁸⁶ K zániku šlechty nedošlo, elitě zůstalo nadále právo užívat šlechtické tituly a predikáty, erb, čestné řády a důstojenství, které závisely na původu rodu a další jisté finanční příjmy, přičemž se šlechta nadále rozlišovala na základě původní urozenosti, titulů a majetku.⁸⁷ Aristokracie zůstala nadále uzavřenou skupinou, kterou setrvala až do rozpadu Rakouska-Uherska v roce 1918.

Šlechta jako dominantní sociální skupina byla tedy zároveň nepřístupným společenstvím, jehož cílem bylo udržení si silné pozice ve společnosti. K udržení pozice

⁸¹ ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 44.

⁸² *Tamtéž*, s. 44.

⁸³ *Tamtéž*, s. 44-45.

⁸⁴ V roce 1825 byla vyřešena titulatura zejména říšských knížat, které získali titul Jasnost (Durchlaucht) a až v roce 1829 říšských hrabat s titulem Osvícenost (Erlaucht). *Tamtéž*, s. 44.

⁸⁵ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty*, s. 159.

⁸⁶ ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 227.

⁸⁷ *Tamtéž*, s. 227.

napomáhala i izolovanost šlechty, která do svých řad nebyla ochotna propouštět jedince z nižších vrstev. Tzv. *uzavřená společnost*, jak šlechtu nazval Zdeněk Bezecný, byla dobrovolně izolována a sama sebe vnímala jako odlišnou, nadřazenou od jiných vrstev. Vlastní výlučnost byla definována ekonomicky, politicky i sociálně.

Hierarchické uspořádání šlechty mělo přísná pravidla. Práce zahrnuje nejen vysoce postavený rod Auerspergů, Colloredo-Mannsfeldů, ale také rod Kinských. Jmenované rody se v rámci celého šlechtického společenství řadily do skupiny nejvyšší.⁸⁸ Aristokracii,⁸⁹ jinými slovy první společnost, lze rozdělit v jejím vnitřním uspořádání na dvě podskupiny. První skupinou byla vysoká šlechta,⁹⁰ do druhé náleželi ostatní členové aristokracie.⁹¹ Nižší složkou v rámci šlechtického světa byla tzv. druhá společnost, zahrnující vyšší vrstvu⁹² a nobilitu.⁹³

Nejvýše z vybraných rodů, které měly své majetky v Čechách, stál na společenském žebříčku podle dvorského rakouského pořádku rod Auerspergů, jehož členové zasedaly na říšském sněmu v lavici říšských knížat. Před Auerspergy stál pouze rod Lobkoviců, po nich následoval rod Fürstenbergů, Schwarzenbergů a Thurn-Taxisů. Za ním následovali aristokraté z rodu Croy a Colloredo-Mannsfeldové. Po nich jmenovitě následovaly další urozené rody, mezi kterými se objevili příbuzensky s Auerspergy a Colloredo-Mannsfeldy spříznění Trauttmansdorfové a Windischgrätzové a také původní český rod Kinských.⁹⁴

Hlavní a zásadní podmínkou pro to, aby člověk mohl být součástí uzavřeného společenství, byl jeho doložitelný původ, který se během proměnného 19. století stal základním a postupně i jediným symbolem výlučnosti aristokratů a zároveň i důvodem uzavřenosti oproti dalším, v rámci šlechty, společenským skupinám. Dobrý původ nesměl být narušen mesalianci.⁹⁵ Aristokraté si museli brát aristokratky, případně ženy z vyšších vrstev tzv. druhé společnosti, přičemž příkladem lze uvést manželské svazky výše zmíněných rodů.

⁸⁸ Pojem šlechta je v tomto ohledu vnímán jako nadřazená skupina ve vztahu k pojmu aristokracie, není jeho ekvivalentem a nelze jej proto zaměňovat, aristokracie je složkou šlechty. ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 16.

⁸⁹ Autor Petr Maťa více rozvádí historii pojmu aristokracie ve vztahu ke šlechtě. Zajímavé je, že původně výraz aristokracie označoval pouze formu vlády společně s monarchií a demokracií. V průběhu 19. století začal být pojem aristokrat spojován se šlechtou, tedy lidmi privilegované třídy, která konzervativně lpí na starém režimu, a to nejen v oblasti politiky. Ve 20. století se v sociálních vědách začaly tyto pojmy opět odlišovat. MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004. s. 11-14. ISBN 80-7106-312-6.

⁹⁰ Z německého spojení "*hoher Adel*". ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 17.

⁹¹ *Tamtéž*, s. 16.

⁹² Jednalo se o potomky starých rodů, případně rodů nobilitovaných před rokem 1804, kteří byli z majetkového hlediska chudší než aristokraté, případně jejich statut klesnul z důvodu mesaliance jejich předků. *Tamtéž*, s. 17.

⁹³ Zde se řadily lidé, kteří statut šlechtice získaly zásluhou za svou práci a činy, případně méně majetní šlechtici ze starých rodů. Důležitým a specifickým znakem této vrstvy byla právě práce, která byla jejich hlavním zdrojem zisku. *Tamtéž*, s. 18.

⁹⁴ BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, 27-28.

⁹⁵ *Tamtéž*, s. 20-22.

Vincenc Karel Auersperg byl biologickým synem Vincence Auersperga⁹⁶ a Gabriely Auerspergové, roz. Lobkowiczové.⁹⁷ Otec Vincence Karla byl adoptován svým strýcem Karlem Auerspergem-Trautsonem,⁹⁸ který měl po smrti svého strýce zdědit četná panství, mimo jiné i česká dominia Slatiňany, Žleby, Nasavrky a Tupadly.⁹⁹ Vincenc starší však zemřel ve věku 22 let, ještě před narozením svého syna Vincence Karla. Nešťastná událost se stala v době, kdy byla Gabriela ve čtvrtém měsíci těhotenství. Karel Auersperg-Trautson naštěstí adoptoval i malého Vincence Karla a dědictví se tím pádem přeneslo na chlapce. Aktem adopce byl Vincenc Karel zařazen do mladší žlebské knížecí linie rodu Auerspergů.¹⁰⁰ Karel Auersperg-Trautson neměl po adopci již žádné další potomstvo, biologická matka Gabriela se po zbytek svého života neprovdala a malý Vincenc zůstal jediným dítětem bez dalších sourozenců. V roce 1822 zdědil malý, tehdy desetiletý aristokrat hmotné jmění společně se statky, o které se až do jeho dospělosti starala matka Gabriela. Za svého života byl Vincenc Karel znám jako zdatný podnikatel, k čemuž bezpochyby dopomohly i okolnosti revolučních let 1848-1849.

Podnikavost Vincence byla patrná na panství Žleby a Slatiňany, kde nechal princ zřídit původně dva cukrovary, avšak v podnikání se mu zjevně dařilo, neváhal investovat i do dalších podniků z různých oblastí průmyslu, jako byly např.: sklárna, lihovar či továrna na umělá hnojiva.¹⁰¹ Vincenc Karel se v roce 1861 stal členem panské sněmovny, horní komory Říšské rady sídlící ve Vídni a také poslancem českého zemského sněmu. V roce 1865 se díky své oblibě a politické angažovanosti stal starostou nasavrckého okresu.¹⁰²

Panská sněmovna tvořila horní komoru Říšské rady, což byl nejvyšší orgán Rakouského císařství, později od roku 1867 i Rakousko-Uherského soustátí. Na rozdíl od poslanecké sněmovny, což byla druhá komora Říšské rady, se členové panské sněmovny nevolili. Členy

⁹⁶ Vincenc Auersperg (1790–1812).

⁹⁷ Gabriela Auerspergová, roz. Lobkowiczová (1793-1863).

⁹⁸ Karel Auersperg-Trautson (1750-1822), jeho manželkou byla Marie Josefa z rodu Lobkowiczů (1756-1823).

⁹⁹ K majetku se dále řadil Sprechenstein, Matrei na území Tyrolska a zámek Karlslust v Dolních Rakousích. Vincenc jej za svého života rozšířil o česká území Čechovice, Dolní Kralovice, dvůr Žaky a zámek Vrdu. Dále Uzovské Pecklany na území dnešního Slovenska, Mayerhofern v Tyrolsku a zámek Wietwörth, nacházející se poblíž Salzburgu. PREINFALK, Miha. *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, Graz: Stocker Leopold Verlag, 2006. s. 312-313. ISBN 10: 3702011404. Představení mladší žlebské linie Auerspergů je podrobněji zpracováno i v českých verzích, autorky však také převážně čerpaly z knihy Mihy Preinfalka: VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů, Žleby a Slatiňany 1704–1939 (1944)*. Zámorsk: Inventář, 2015. s. 17 ev. č. 8925. KOBIÁNOVÁ, Barbora. *Šlechtická každodennost, rodinné vztahy a změny v postavení šlechty na příkladu života Františka Josefa z Auerspergu (1856-1938)*. Pardubice, 2017. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

¹⁰⁰ Adopce žádným způsobem nenarušovala legitimitu. Manželství Karla Auersperga-Trautsona bylo bezdětné, aristokrat byl v době adopce více než o osm let starší a zároveň překračoval i věkovou hranici 40 let, stanovenou k povolení adopce. ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. s. 110.

¹⁰¹ PREINFALK, Miha. *Auersperg, Geschichte einer europäischen Familie*, s. 313.; VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 17-18.; KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 33.

¹⁰² VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 18.

byli princové z rodu císaře, příslušníci vyššího duchovenstva, další jmenovaní muži císařem, kteří se zasloužili o tuto poctu záslužným přičiněním ve společnosti a také aristokraté. Pro rodové aristokraty platilo dědičné členství v panské sněmovně, předávané z otce na syna, přičemž s tímto privilegiem úzce souvisela držba tzv. fideikomisů, což je nezczitelný rodinný majetek, nad jehož udílením měl kontrolu panovník. Fideikomis může vždy v daném okamžiku vlastnit pouze jedna osoba rodu a tento majetek se nadále dělil podle zákonů dané země.¹⁰³ Otázkou je jakou funkci hrálo postavení v rámci panské sněmovny v životech Auerspergů. Je doložitelné, že počet těchto doživotních členů z řad aristokracie klesal a zvyšoval se počet členů z řad nobilitované šlechty, např.: obchodníci, finančníci, vědci atp., kteří projevovali větší zájem o politické dění, oproti aristokracii.¹⁰⁴

V oblasti kultury byl patrný Vincencův zájem o literaturu, ať to byly příručky s politickými tématy, nebo poezie a divadelní hry. Literární zájem, a to zejména inspirace z historických románů Waltera Scotta, se projevil i v architektuře zámku ve Žlebech. Barokní zámek byl částečně přestavěn v gotickém stylu, tak aby představoval hrad. Vincencova dospělá fascinace středověkem se projevila i v interiéru zámku, kde nechal aristokrat zřídit středověký sál, kabinet třicetileté války a také zbrojnici, do které si nechával vyrábět zbraně na zakázku.¹⁰⁵ V roce 1848-1849 se účastnil tyrolské obrany na tažení proti Sardinii, za což si později vysloužil, kromě symbolických medailových ocenění, titul tajného dvorního rady.¹⁰⁶ Kulturní život Vincence Karla byl spjat i s pořádáním rodinných divadelních představení. Části původního divadla jsou dodnes zachovány a přístupné k prohlížení na zámku ve Žlebech. Oficiálně byl Vincenc také ředitelem dvorního divadla ve Vídni od roku 1863.¹⁰⁷

Od roku 1845 stála po boku Vincence Karla manželka Wilhelmina, pocházející z bohatého rodu Colloredo-Mannsfeldů. Svatba se konala ve svatovítské katedrále v Praze a v době sňatku bylo kněžně pouhých 17 let. Nezletilá dívka byla jediným dítětem Františka de Pauly Colloredo-Mannsfelda¹⁰⁸ a jeho ženy Christiany, roz. Clam-Gallasové.¹⁰⁹ Dívka přinesla do manželství panství Zelená Hora, které do plnoletosti Wilhelminy spravoval manžel Vincenc společně se svým tchánem. Kněžna se společně se svým manželem podílela na společenském životě, ale také vyvíjela samostatnou aktivitu v oblasti charitativních činností, jako je například

¹⁰³ ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, s. 248.

¹⁰⁴ *Tamtéž*, 247-248.

¹⁰⁵ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 19.

¹⁰⁶ PREINFALK, Miha, *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, s. 314. VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 18.

¹⁰⁷ KOBÍANOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 134.; VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 20.

¹⁰⁸ František de Paula Gundakar Colloredo-Mannsfeld (1802-1852).

¹⁰⁹ Christiana Colloredo-Mannsfeldová, roz. Clam-Gallasová (1801-1886).

financování a opravy kostela sv. Jakuba v Nepomuku a nového hřbitova, nebo zřízení Opatrovny pro malé děti v Nepomuku. Wilhelmina, snad na základě dobročinnosti, zakoupila divadelní oponu pro zámecké divadlo a řadu obrazů od chudého malíře Augustina Němejce, čímž kněžna muži finančně umožnila studium v zahraničí.¹¹⁰ Manželé spolu měli sedm dětí, prvorozenou Wilhelminu, která zemřela v brzké době po porodu,¹¹¹ dále Karla,¹¹² který se však nedožil ani dvou let. Manželský pár se nakonec dočkal dalších pěti zdravých potomků, počínaje dcerou Gabrielou¹¹³ po které následovaly děti Franz Josef, Engelbert Ferdinand,¹¹⁴ Edvard¹¹⁵ a Marie Kristina.¹¹⁶ Hlavním dědicem¹¹⁷ se podle práva stal ve svých pouhých jedenácti letech Franz Josef Auersperg, nicméně starost o panství a povinnosti s ním spojené připadli Franzově matce Wilhelmině a příbuznému Karlu Lobkowiczovi.¹¹⁸

Franz Josef pojal za manželku dne 10. ledna roku 1878 Wilhelminu z českého aristokratického rodu Kinských, z Vchynic a Tetova.¹¹⁹ Wilhelmina byla dcerou Ferdinanda Bonaventury Kinského a jeho manželky Marie Josefy z Lichtenštejna. Rodina vlastnila panství Choceň a Heřmanův Městec, kde dívka strávila část dětství. Mladý pár byl zároveň bratrancem a sestřenicí druhého stupně.¹²⁰ Ferdinand Bonaventura Kinský byl bratrancem Franzovi matky Wilhelminy, roz. Colloredo-Mannsfeldové. Ferdinandovou sestrou byla zároveň Charlotte Kinská, která je poměrně stěžejní postavou v životě své sestřenice Wilhelminy, co se týká dětských her a vzájemného psaní korespondence, dívka se však dožila pouze šestnácti let.

Spletité příbuzenské vztahy nebyly v aristokratickém prostředí ničím neobvyklým a manželé spolu měli dle dochovaných pramenů, kterými se detailně ve své diplomové práci zabývala autorka Barbora Kobiánová, vřelý a láskyplný vztah. Franz Josef ve svých pamětech dokonce vzpomínal i na to, že jeho city k Wilhelmině trvaly od dětských let, kdy se obě rodiny

¹¹⁰ PREINFALK, Miha, *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, s. 315-316.; VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů*. s. 20.; KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 36. Další doplnění: [2019-04-21] URL:

<[https://cs.wikipedia.org/wiki/Vilem%C3%ADna_Auerspergov%C3%A1_\(kn%C4%9B%C5%BEa\)>](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vilem%C3%ADna_Auerspergov%C3%A1_(kn%C4%9B%C5%BEa)>).

¹¹¹ Wilhelmina Auerspergová (listopad 1846, až prosinec 1846). SUROVCOVÁ, Markéta, *Historické proměny interiérů zámku Slatiňany a jejich současná obnova*. Pardubice, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. s. 30.; VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů*. s. 21.

¹¹² Karel Auersperg (prosinec 1851, až červen 1853).

¹¹³ Gabriela Windischgrätzová, roz. Auerspergová (1855-1933). Manželem dívky se stal v roce 1877 Alfred Windischgrätz (1851-1927).

¹¹⁴ Engelbert Ferdinand Auersperg (1859-1942), dědic panství Zelená Hora se v roce 1883 oženil s Gabrielou z rodu Hohenlohe-Langenburg (1862-1948).

¹¹⁵ Edvard Auersperg (1863-1956).

¹¹⁶ Marie Kristina Auerspergová (1866-1962).

¹¹⁷ Bratrovi Engelbertovi připadnul zámek Zelená Hora u Nepomuku a nejmladší Edvard získal Weitworth u Salzburgu. KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 24.

¹¹⁸ *Tamtéž*, s. 44. Autorka čerpala informace konkrétně z:

[2019-04-21]URL:<[zhttp://www.lukavice.com/historie/historie-obora-kronika.php](http://www.lukavice.com/historie/historie-obora-kronika.php)>.

¹¹⁹ Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

¹²⁰ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 23.

setkávaly.¹²¹ Z manželství vzešlo celkem pět dětí, prvorozená Christiana, dále následovala dvojčata Vincenc a Maritschi, nejmladší dcera Charlotte a poslední potomek syn Ferdinand.¹²² Franz Josef byl více než politikem, spíše hospodářem a podnikatelem na svých panstvích, kde se zasloužil o rozsáhlé modernizace, včetně modernizace panství Slatiňany.¹²³ V letech 1876-1877 sloužil aristokrat jako dobrovolník u pluku dragounů v Pardubicích, přičemž si k závěru služby odnesl funkci rytmistra.¹²⁴ Za svého života dosáhl šlechtic dalších funkcí, např.: funkce c.k. komořího v letech 1880 či 1881¹²⁵ později se stal tajným radou¹²⁶ a také nejvyšším maršálkem,¹²⁷ avšak tyto funkce byly spíše reprezentativního rázu s povinností účastnit se pořádaných společenských událostí.¹²⁸ Po otci zdědil Franz Josef i funkci poslance českého zemského sněmu, úřad však dle pramenných zdrojů zastával pouze z povinnosti.¹²⁹

Šťastné manželství plné dětí nemile zasáhla tragédie týkající se nejmladší dcery Charlotte. Dívka zemřela 1. července roku 1907, a to ve věku 22 let, přičemž řada zdrojů uvádí, že to bylo způsobeno pádem z koně a Charlotte měla zemřít na následky ochrnutí, nicméně dle nových poznatků Barbory Kobiánové měla Charlotta již jako dítě zdravotní problémy a je pravděpodobné, že zemřela na selhání srdce na panství ve Slatiňanech.¹³⁰ O něco více než dva roky později zemřela dne 1. října roku 1909 i Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská, a to v důsledku mrtvice.¹³¹

Dalším zásahem do událostí rodiny byla první světová válka roku 1914, do které museli všichni mužští příslušníci narukovat, všichni ji však přežili. V roce 1919 zemřel nejstarší syn a hlavní dědic Vincenc, v důsledku rozsáhlé rakoviny několika hlavních orgánů.¹³² Vincenc nikdy nevstoupil do sňatku a byl bezdětný. Pro šlechtu byl po válce zlomový rok 1918, kdy po právní stránce došlo ke zrušení šlechtického stavu se všemi jeho privilegii na základě zákona č. 61/1918 Sb a také pozemková reforma z roku 1919.¹³³ Zajímavé je, že původní zákon

¹²¹ KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 54.

¹²² Obrazová příloha č. 1. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 609, fsd 1, K37, 1890-1895. Rodinná fotografie.

¹²³ *Tamtéž*, s. 75-77.

¹²⁴ *Tamtéž*, s. 67.

¹²⁵ *Tamtéž*, s. 67.

¹²⁶ *Tamtéž*, s. 73.

¹²⁷ *Tamtéž*, s. 74.

¹²⁸ *Tamtéž*, s. 161.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 74.

¹³⁰ Autorka vycházela z matriky zemřelých. *Tamtéž*, s. 145.

¹³¹ *Tamtéž*, s. 149.

¹³² Postavení k válce a politickým změnám rodiny Auerspergů v 19.-20. století viz: KOBIÁNOVÁ, Barbora. *Šlechtická každodennost*. s. 78-89.

¹³³ Obsahově obdobný zákon byl vydán i v roce 1919 Rakouským shromážděním, který na rozdíl od původního česko-slovenského zákona zahrnoval i sankce za porušení. HAZDRA, Zdeněk. Šlechta v éře prvorepublikového Československa (1918-1938). s. 1-2. Článek je publikován na portálu: [2019-06-08] URL: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/slechta-v-ere-prvorepublikoveho-ceskoslovenska-1918-1938/>>.

nezahrnoval žádné sankce za nedodržení a v podstatě se spoléhal na demokratické, občanské smýšlení, kdy žádná z vrstev neměla mít výlučné postavení nad jinou. V roce 1936 vyšel zákon o zpřesnění týkající se užívání šlechtických řádů a titulů, který byl v roce 1939 upraven a bývalá šlechta směla užívat tituly jako součást občanského jména, nicméně byl to pouze krok, který měl tyto osoby přimět k většímu zájmu o společenské dění za nacistické okupace a koncem války zrušen a v platnost obnoven původní zákon z roku 1936.¹³⁴

V rámci událostí rodiny se po smrti Vincence stal hlavním dědicem jeho bratr Ferdinand Auersperg, který dosáhl za svého života, stejně jako jeho otec, hodnosti c. k. komořího a byl také rytmistrem dragounského pluku.¹³⁵ Dědický nárok potvrdil v roce 1934 sám Franz Josef, přičemž musel Ferdinand sourozence a příbuzné řádně vyplatit.¹³⁶ Hlava rodiny Franz Josef zemřel o několik let později dne 19. listopadu roku 1938 na infarkt.¹³⁷ Ferdinand zůstal, stejně jako jeho bratr, bez manželky a dětí a zemřel 13. listopadu roku 1942.¹³⁸ Na dědictví si kladl nárok Karl Hieronymus Auersperg, synovec Franze Josefa a syn Engelberta Auersperga. Nárok na dědictví si však kladly i zbylé rody do kterých se provdaly Franzovi dcery Christiana a Maritschi. Christiana si v roce 1903¹³⁹ vzala za manžela Klemense Croye.¹⁴⁰ Její sestra Maritschi taktéž uzavřela prestižní sňatek, a to v květnu roku 1905 s Karlem Trauttmansdorffem-Weinsbergem.¹⁴¹ Obě dívky měly své dědice a bylo proto nutné vyřešit majetkové záležitosti, tak aby nikdo nestrádal. Nakonec mezi sebou všechny tři strany dojednaly kompromis. Karlovi Hieronymusovi Auerspergovi¹⁴² připadl zámek Sprechenstein a Matrei na území Tyrolska, dále titul nejvyššího maršálka v Tyrolsku a inventář paláce a rodinného archivu ve Vídni. Panství Žleby, Slatiňany a k tomu Zillertal připadli do rodiny Trauttmansdorff-Weinsberg. Samotný palác ve Vídni dostal rod Croy, společně se zámkem Karlslust. Majetky nezůstaly v rukou rodů věčně, po druhé světové válce byl prodán palác ve Vídni blíže nespecifikovanému panu Weissovi. Majetek v Čechách byl v roce 1945 zabaven státem na základě tzv. Benešových dekretů a rodina Trauttmansdorffů se uchýlila na zámek Karlslust.¹⁴³

¹³⁴ HAZDRA, Zdeněk. *Šlechta v éře prvorepublikového Československa (1918-1938)*. s. 1-2.

¹³⁵ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 23.

¹³⁶ *Tamtéž*, s. 52.

¹³⁷ KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 153.

¹³⁸ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 25.

¹³⁹ Klemenc Croy (1873-1926).

¹⁴⁰ KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 62.

¹⁴¹ Karlem Trauttmansdorff-Weinsberg (1872-1951).

¹⁴² Karl Hieronymus Auersperg (1892-1944).

¹⁴³ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 25-26.

6 Dítě a jeho dětství

Dětství je určitou vyhraněnou fází v životě člověka. Je to stádium, ve kterém se jedinec ocitá v momentě narození, nebo ještě dříve jako plod v těle matky. Doba trvání úseku má proměnlivé hranice, podléhající dějinnému toku času a podobě geografického a kulturního prostoru. Rozdělením lidského života do jednotlivých kategorií tzv. lidských věků,¹⁴⁴ se zabývali učenci již od antiky. Příkladem slouží středověký učenec Isidor ze Sevilly, čerpající i z Aristotela, který rozdělil lidský život na sedm období. První fáze je nazývána *infantia* a trvá od narození do sedmi let, dítě se dle mínění učenců neumí v této době vyjadřovat, a to i z důvodu nepevně implantovaných mléčných zubů. Další stádiem je *pueritia*, jedinec ve věku od sedmi do čtrnácti let, kdy je dle Isidora dítě bedlivě sledovaným žákem. Po tomto období následuje *adolescentia*, kdy se jedinec nachází v pubertálním věku a je dle Isidora schopen začít plodit děti. Období končí dvacátým osmým rokem.¹⁴⁵ Následuje čtvrtá fáze, nazývaná mládí, tzv. *juventus*, kdy jedinec je na vrcholu svých sil. Po silné fázi přichází ve věku čtyřiceti pěti nebo padesáti let *gravitas* a ve věku sedmdesáti let fáze senility tzv. *senectus*.¹⁴⁶

Člověk nacházející se v etapě dětství je obecně nazýván dítětem. Do fáze je jedinec uvrhnut na základě biologických a psychologických znaků, přičemž může být označován jako nedokonalý, v porovnání s dospělým, podobně jako jsou i staří lidé kategorizováni do své fáze života, tím, že překročili obecně stanovenou a vnímanou hranici dospělého období. Historici se shodují, že až do 18. století bylo dítě vnímáno jako tzv. *malý dospělý*.¹⁴⁷ Malý v souvislosti s biologickými faktory, jako byla stavba těla a také nedokonalost související s přemýšlením, morální a psychickou zralostí. Přesto byly však tito jedinci vnímáni a bylo o nich přemýšleno v termínech dospělosti, která byla spojena především s povinností vůči společnosti a práci, což podtrhovalo např.: nošení zmenšených verzí dospělého oblečení. Etapa dětství byl pouze stav naplněný dobou čekání před dospělostí, a tedy i užitečností pro společnost, proto byl ve spisech učenců často opomíjen a přeskakován.¹⁴⁸ Změnu ve vnímání dětství přineslo zejména náboženství. Katolíci věřili, že pokřtěné dítě je očištěno od hříchu a je tím pádem automaticky nevinné. Protestanté, jejichž hnutí se reformovalo během 16. století, měli za to, že nevinnost nelze aktem pokřtění automaticky získat a nebyla pro ně tedy samozřejmostí. Dítěti měl být

¹⁴⁴ ARIÈS, Philipp, *Centuries of Childhood*, s. 19.

¹⁴⁵ Jiní autoři, ze kterých Ariès čerpá, např.: Aristoteles, uvádějí i věk 21 let, nebo naopak věk 35 let. *Tamtéž*, s. 21.

¹⁴⁶ *Tamtéž*, s. 21-22.

¹⁴⁷ MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 3.

¹⁴⁸ *Tamtéž*, s. 3-4.

vstípen jeho smysl pro hřích a důležitá potřeba pokání, přičemž měl potomka instruovat rodič, nikoliv povolany církevní představitel. Z těchto důvodů začaly vznikat první díla s instrukcemi pro rodiče a návody, jak by měly autority přistupovat ke svým dětem.

Jako příklad slouží angličtí puritáni, vycházející z protestantského kalvinismu, kteří hojně psali knihy pro rodiče¹⁴⁹ i jejich děti.¹⁵⁰ Neznamená to však, že by puritáni nevnímali pojem dětství ve spojení s neviností, pokud byly děti poslušné, pracovitě a podřízené autoritám, byly zároveň bezúhonné, ale musely si tuto čistotu nejprve získat. Puritáni se poté zároveň mohli ohlížet za svým dětstvím, jako za melancholicky nevinnou a pomíjivou fází, která musela zemřít, aby se z nich stali dospělí. Je zde patrný rys individualismu, dítě se mělo samo chovat tak, aby došlo ke spáse, zároveň muselo podléhat autoritě. Další všudypřítomný rys, který doprovázel puritánské děti takřka na každém kroku, byla smrt, na kterou bylo dítě nutné připravit právě učením a výchovou o Bohu, dále prostřednictvím alegorických příběhů. Dítě se díky čtení a pochopení katechismu vyvarovalo hříchu, bylo vždy připravené předstoupit před Boha, a tedy i s čistým svědomím zemřít. Naopak za neposlušnost a nedisciplinovanost přicházel fyzický či psychický trest a u více zaměřených náboženských skupin znamenalo vzepření se autoritě zároveň vzepření se Bohu, což bylo hříchem a děti mohly být zastrašovány vidinou zatracení. Puritáni chtěli pro své děti samozřejmě spásu, kromě alegorických příběhů vznikaly i příběhy či básně protěžující smrt. Forma elegie, dle historika Seta Lerera,¹⁵¹ dokonce předcházela encyklopediím, ve kterých byly informace přehledně abecedně seřazeny, podobně jako má Bůh zapsán seznam ctností a hříchů každého člověka.

Jednou z neznámějších takových knih je *Orbis Pictus*¹⁵² sepsaná českým, protestantským myslitelem Janem Amosem Komenským.¹⁵³ Kniha obsahuje údaje o přírodě, člověku, teologii a morálce, které jsou abecedně řazené. Pro děti byly přitažlivé zejména obrázky, které jsou u každé informace s tím, že například u zvířat jsou vedle drobného popisu uvedeny zvuky, které tvor vydává.¹⁵⁴ Je tedy snadné si představit, že kniha, která do té doby neměla své obdoby, byla pro děti a jejich učení poměrně přitažlivá, což koresponduje i se

¹⁴⁹ MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 5. Autorka uvádí příklad Williama Gougeho, který napsal dvě knihy (*Prayer for Child to Use, Prayer for Parents to Use*) zaměřené na toto téma v roce 1634.

¹⁵⁰ LERER, Seth. *Children's literature: A reader's history from Aesop to Harry Potter*. London: The University of Chicago Press, 2009. s. 81. ISBN-13: 978-0-226-47301-7.

¹⁵¹ *Tamtéž*, s. 83.

¹⁵² Kniha byla poprvé vydána v roce 1658 v Norimberku a dočkala se řady překladů, např.: latinských, francouzských, německých, maďarských i českých. [2019-04-21] URL: <<https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/vzdelavani-a-souvislosti/historie-knihy/komensky-orbis-pictus-prvni-obrazova-kniha-pro-deti>>.

¹⁵³ Jan Amos Komenský (1592-1670).

¹⁵⁴ LERER, Seth, *Children's literature*, s. 83-84.

známým motem Komenského, tzv. „škola hrou“. Komenský nebyl však jedinou osobností 17. století, která ovlivnila pohled na dětství a jeho vzdělání na další staletí.

Na sklonku 17. století v roce 1693 vydal vlivný anglický filozof Johne Locke pedagogický spis *O výchově*.¹⁵⁵ Locke je mnohdy označován jako hlavní zakladatel britského empirismu, díky představení *ideje*, která má označovat vše to, co se stává objektem rozumu, když člověk myslí, přičemž tyto *ideje* nejsou vrozené. Svým myšlením ovlivnil Locke i názory na pedagogiku a výchovu jedince, která není vnímána pouze jako rozvíjení vrozených dispozic či vloh a člověka v jeho konání ovlivňuje společenské prostředí ze kterého pochází. Locke zastával názor, že zlý člověk je špatný, z důvodu nesprávné či žádné výchovy,¹⁵⁶ přičemž dětský rozum je třeba rozvíjet systematickým vzděláním a cvičením, ze kterých získá dítě poznatky a rozvíjí se na základě zkušeností. Dítě je v momentě narození tzv. nepopsaným listem papíru,¹⁵⁷ které je vlivem prostředí a výchovy formováno na základě požadavků a potřeb společnosti. Nepopsaný list není v myšlení J. Locka pošpiněn hříchem a automatickým předpokládáním, že dítě je zkaženým či nedokonalým dospělým. Autor jako jeden z prvních vnímal a respektoval dětství samo o sobě, což se odrazilo v jeho radách pro vychovatele a rodiče.¹⁵⁸ Důležité je však upozornit, že Locke svou knihu mířil pro vyšší vzdělanější vrstvy anglické buržoazie, nikoliv pro děti z nižších vrstev.

V roce 1699 byla ve Francii vydaná kniha *Příhody Télémachovy*¹⁵⁹ od francouzského spisovatele a teologa François Fénélon,¹⁶⁰ který byl zároveň učitelem Ludvíka Francouzského, vnuka tehdejšího krále Ludvíka XIV. Skrze dílo šířil Fénelon morální myšlenky a zejména ctnosti, které by měl mít každý dospívající mladý chlapec, přičemž kritizoval přehnaný luxus, sobectví a válečné konflikty.

Osvícenství 18. století pracovalo s těmito ideály a dítě začalo být vnímáno jako bytost s potenciálem pro budování společnosti, prahnoucí po poznání a intelektuálním rozvoji.¹⁶¹ Osvícenství však nebylo pouze záležitostí jednotlivých filozofů, protagonisty nového ducha svobody a touze po poznání byly nově organizovaná sdružení a spolky v podobě nových akademií po celé Evropě, salonů, hospodářských a zemědělských společností, spolku

¹⁵⁵ WILD, Reiner. *Geschichte der deutschen Kinder-und Jugendliteratur*. Stuttgart: Metzler, 1990. s. 51. ISBN 3-476-00714-6.

¹⁵⁶ LOCKE, John. *O Výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 78. Edice z dějin pedagogiky, č. 24.; TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Tháleta k Rousseauovi*. Praha: Paseka, 2002. s. 276-277, 279. ISBN: 80-7185-171-X.

¹⁵⁷ Pojem *Tabula rasa*. LOCKE, John, *O výchově*, s. 46.

¹⁵⁸ HEYWOOD, Colin, *A History of Childhood*, s. 23.

¹⁵⁹ V původním znění *Les Aventures de Télémaque*. V českém vydání: FÉNELON, François. *Příhody Télémachovy*. Praha: I. L. Kober Knihkupectví v Praze. r. 1888.

¹⁶⁰ François Fénelon (1651-1715).

¹⁶¹ MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 9.

svobodných zednářů a také čtenářských spolků.¹⁶² Není náhodou, že se v druhé polovině 18. století osvícenská víra v rozum projevila i na literárním poli. V Německu byly čtenářské spolky velice rozšířené, až postupně vznikly v každé větší obci a vesnici a jejich cílem byla osvěta a vzdělání pro veřejnost.¹⁶³ Například v Británii a v Německu stoupla ve 2. polovině 18. století produkce knih, přičemž se začala objevovat literatura přímo cílená a určená dospělým, jako pomůcka při výchově a vzdělání potomků a v souvislosti s ní i literatura zábavnějšího charakteru, přizpůsobena malým čtenářům, případně posluchačům. Proměnila se forma produkce, trh se přizpůsobil společenským požadavkům a literatura se stala komerční.¹⁶⁴ Z knih se stalo médium, prostředek vzdělání, který má pomoci při výchově dítěte a jeho přeměnu v dospělého rozumného člověka, podobně jako hračky, které by měly mít dle J. Locka primárně edukativní význam¹⁶⁵ a s rostoucím zájmem o vzdělanost, rostl i zájem o knihy, které byly jejím předmětem. Pouze kniha J. Locka byla vydána ve dvanácti edicích, ještě před druhou polovinou 18. století a byla překládána do francouzského, německého, italského, švédského a nizozemského jazyka.¹⁶⁶ Oblibě se těšilo i dílo Françoise Fénelona.¹⁶⁷

Osvícenské 18. století bylo stoletím racionálního uvažování, pro dětství bylo stoletím rozumování a přemýšlení o dětském vzdělání. Od 2. poloviny 18. století se však kromě racionálního uvažování v dětské pedagogice objevuje nový senzualistický proud a s ním i jiný způsob smýšlení o dětství.¹⁶⁸ Představitelem tohoto proudu byl francouzský spisovatel Jean Jacques Rousseau.¹⁶⁹ Autor vydal v roce 1762 vzdělávací spis *Emil čili O Vychování*,¹⁷⁰ dílo bylo psáno celých osm let a autor se nejvíce inspiroval Johnem Lockem, Michelem Montaignem,¹⁷¹ ale i dílem již zmiňovaného Françoise Fénelona.¹⁷² Kniha se setkala se silnou kritikou z řad náboženských představitelů i pedagogických myslitelů a mnohdy byla spíše vnímána jako román než jako pedagogický spis. Kritika konkrétně tkvěla v příliš liberální výchově a jejích metodách u kterých se spekulovalo, zda jsou původními nápady autora či přímo převzaty, dále spekulacím o náboženské víře, kvůli kterým byl na autora vydán

¹⁶² Podrobnější informace o spolcích v: IM HOF, Ulrich. *Evropa a Osvícenství*. Praha: NLN, 2001. s. 90-125. ISBN 80-7106-394-0.

¹⁶³ Ve Francii byly čtenářské spolky známé jako *musée* či *cabinet de lecture*. *Tamtéž*, s. 101.

¹⁶⁴ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, s. 45.

¹⁶⁵ MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 9.

¹⁶⁶ HEYWOOD, Colin, *A History of Childhood*, s. 23.

¹⁶⁷ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, s. 51.

¹⁶⁸ *Tamtéž*, s. 51-52.

¹⁶⁹ Jeana Jacques Rousseau (1712-1778).

¹⁷⁰ ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil čili O vychování*. Olomouc: R. Promberger, 1926. Ve francouzském originále pod názvem *Émile ou De l'éducation*.

¹⁷¹ Michel de Montaigne (1533-1592).

¹⁷² ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O vychování*, s. 39.

zatykač,¹⁷³ na druhé straně dílo vyvolalo i značný kladný ohlas. Ve Francii v 18. století se usilovalo o zrušení starého režimu, proto bylo třeba provést revoluci od základu. Člověk, který by byl vychováván v duchu starého, konzervativního režimu, nemohl sdílet ideu nového zřízení, proto bylo důležité provést změnu ve výchově.¹⁷⁴ Koncept Rousseaua tkví v adoraci a idealizaci přírody, přičemž civilizace s kulturou, vědou a dalšími prvky, jedince kazí a korumpují. Vše, co má původ v přírodě a přirozenosti je dobré a nezkažené, v kontrastu k uměle vytvořené lidské společnosti. Rousseau vycházel z francouzského pojmu *la nature*, který má dvojí význam. Příroda ve smyslu dokonalého prostoru a zároveň příroda jako autentické přirozené bytí, povaha, která tkví v každém člověku a otvírá možnosti myšlenky o dobrém, nezkaženém jádru člověka.¹⁷⁵ Francouzský autor však neměl za to navrátit se k životu pravěkých lidí, ne-li dále, zavrhnout kulturu a chovat se více jako zvíře než člověk. Avšak měl za to, že člověk spoléhající se pouze na civilizaci, jedná podle toho, co si přejí a žádají druzí a nekoná podle své povahy, což jej uvádí do rozporu s jeho přirozeností.¹⁷⁶ Příroda je sama o sobě dokonalá, smyslová danost, která se člověku jeví jako nedostatečná, avšak vlastním lidským proviněním. Pro pochopení lze uvést jednoduchý příklad. Klasicistní umělci odsunuli ideál přírody do vzdálené doby antiky, kde dle jejich mínění, měli antičtí umělci blízko k přírodě, protože nebyli zkažení civilizací, nebyli tíženi ideálem pokroku. Umělci věřili, že příroda je nedostupná jako Bůh, ale lze se k ní přiblížit následováním a adorováním antických vzorů. Klasicismus tedy mezi člověka a přírodu postavil časem vzdálené, antické tradice a normy. Romantické pojetí jde v podstatě až za hranice věků, odkazuje se na mystickou původní přírodu, která v sobě obsahuje zdroj života, prostor a zároveň lidskou povahu. Prostředníkem mezi přírodou a člověkem byl básník, jehož texty byly reprezentací, avšak stále náhražkou spontánní tvorby vycházející z přirozeného.¹⁷⁷

V knize samotné je hlavním hrdinou spisu malý Emil, který má v autorových očích představovat symbol ideálně vychovaného dítěte a který je díky výchově a myšlení svého učitele či vychovatele, veden k prostšímu životu na venkově, prostředí méně zkaženému než více civilizací postihnuté město. Autor si Emila, tedy chlapce nevybral náhodou, všechny jeho rady směřují spíše k výchově hochů než dívek, pro které Rousseau speciálně věnoval jinou část

¹⁷³ K Emilovi připojil Rousseau *Vyznání víry savojského vikáře*, kde se staví proti náboženským dogmatům a naturalizuje a zlidšťuje Boha, což bylo nebezpečné pro protestantskou a katolickou víru. TRETĚRA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*, s. 353.

¹⁷⁴ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O výchování*, s. 36.

¹⁷⁵ TRETĚRA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*, s. 354.

¹⁷⁶ HRBATA, Zdeněk. PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy: Pojmy, proudy, kontexty*. Praha: UK, Karolinum, 2005. s. 28. ISBN 80-246-1060-4.

¹⁷⁷ *Tamtéž*, s. 21-22.

knihy. Rodič by měl tolerovat chlapcovy hry a radosti, měl by jej nechat volně běhat, prozkoumávat svět bez zbytečných zábran, pěstovat více tělesnou sílu, tak aby z dítěte vyrostl nebojácný, sebevědomý muž a v podstatě si užil svobodné dětství a této svobody mohl užívat i v dospělosti. Autor si uvědomuje, že dítě ponechané bez dozoru a výchovy, by se mohlo vymknout kontrole, zároveň je však zastáncem toho, že raději nemá být na dítě aplikovaná žádná výchova než špatná, tedy taková, která by na potomstvu páchala křivdy, udusila jejich přirozenou povahu, zájem o učení a svět, zbytečným zatížením informacemi a nepřiměřenými tresty. Autorita je nicméně nutná, má však, jak je u Rousseaua zvykem, vyplývat z přirozeného vztahu rodič versus dítě. Myslitel žádá po rodičích, aby drželi nad dítětem pevnou ruku, bez vysvětlování z principu postavení, aby dítě vnímalo svou podřadnou slabost jako přirozenou a stejně tak autoritu dospělého jako něco přirozeným zákonem daného a neměnného od jeho narození.

Tato dobrá výchova částečně naivně počítá s tím že rozhodnutí rodiče a dospělého budou vždy a jen v zájmu dítěte a člověk, který se o dítě stará, bude člověkem hodným a spravedlivým, podobným způsobem jako u Johna Locka. Poměrně radikálně se Rousseau staví ke vzdělání a základním dovednostem, jako je psaní, čtení a filozofické či morální úvahy, přičemž je toho názoru, že jeho Emil nebude znát knihy ještě ani ve dvanácti letech a jedinou knihou, kterou by spisovatel doporučil k zamyšlení je *Robinson Crusoe* od anglického spisovatele Daniela Defoa.¹⁷⁸ Člověk opuštěný na ostrově mimo civilizaci, se musí spoléhat pouze sám na sebe a soustředit se na základní lidské potřeby, je zbaven pomyslných pout civilizace, přežívá díky svým dovednostem a nabytým zkušenostem, nikdo nestojí nad ním a zodpovídá se ve svém jednání pouze sobě, případně své víře v Boha, což poměrně dobře koresponduje s ideály Rousseaua.¹⁷⁹ Striktně zamítavě se staví i proti bajkám, které dle autora, není dítě schopné plně pochopit pro vysokou míru symboličnosti a mnohovýznamovosti v charakteru postav a samotných příbězích, které by mohlo dítě špatně pochopit i přes vysvětlení vychovatele a v tom se od J. Locka radikálně liší. Cílem Rousseaua nebylo však představit takové pokyny ve vychovatelství, které se měli striktně dodržovat podle návodu, což by nesouhlasilo se s lidskou svobodomyšlností. Emil má představovat vzor ideálně vychovaného dítěte, což v praxi nikdy nelze dodržet. Rousseau nabídl pro svou dobu možnost či nápad v jakém duchu by se měla výchova vést.¹⁸⁰ Čtenáře by měla donutit zamyslet se na svém posuzování dítěte a jeho činů, stejně tak jako by jej měla donutit přemýšlet o svých

¹⁷⁸ Daniel Defoe (1660-1731).

¹⁷⁹ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder-und Jugendliteratur*, s. 64.

¹⁸⁰ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O výchování*, s. 40.

názorech, trestech a kázáních, která byla udělována dítěti. Spisovatelovy myšlenky změnily svou povahou celkový přístup k vnímání jedince, až po otázky politiky, svobody a rovnosti,¹⁸¹ včetně pedagogických názorů a měly vliv na romantismus v 19. století.

Myšlenky Jeana Jacquese Rousseaua ovlivnily v 18. století i německý proud, tzv. německý filantropismus. Směr byl založen Johannem Bernhardem Basedowem,¹⁸² který založil v německém Dessau tzv. *die Modellschule*, přičemž se k němu přidali i další představitelé,¹⁸³ mezi které patřil i Joachim Heinrich Campe.¹⁸⁴ Filantropisté nepřistupovali na zcela radikální individualistické pojetí výchovy, kterou nalezneme v Emilovi a volili cestu vzdělání, kde hlavní autoritou byla společnost, děti se měly učit formou sociálních interakcí a her, ale bez odtrhnutí ze sociálního prostředí.¹⁸⁵

Romantismus přinesl zásadní zvrát ve vnímání dětství. Lockeho dítě není již protestantsky demonizované a hříšné, je nevinné z racionálního pohledu, musí však od počátku podléhat vzdělání, aby z něj vyrostla rozumná, ctnostná bytost. Francouzský Emil nepotřebuje vzdělání až do dvanácti let, jeho rozum, vnímání a vidění světa je dětské, odlišné od dospělého, protože tak to žádá dle autora příroda. Dítě je nevinné a nemusí dle Rousseaua rozlišovat mezi dobrem či zlem, hlubší rozumování se od něj nežadá, přesto však nad sebou potřebuje autoritu, protože ke ctnostné a moudré bytosti musí ujít dalekou cestu. Němečtí filantropisté, jak je patrné na příkladu Johanna Campa, spojují uvědomění si dětství, jako autentické fáze společně s důležitostí socializace. Autoři romantismu přecházeli v přemýšlení o dětství ještě dál, až za hranice nevinnosti, ke zbožštění dítěte, jakožto bytosti, která má svým odlišným myšlením a cítěním nejbližší k přírodě a Bohu. Z dítěte se stala mýtická bytost, obsahující v sobě veškerou moudrost a dobrotu lidského pokolení.¹⁸⁶ Pokud se dítě jevílo jako zlé, nebylo to jeho proviněním, ale vinou špatné či nedostatečné výchovy, která způsobila zkažení jedince.¹⁸⁷

¹⁸¹ TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení*, s. 350.

¹⁸² Johann Bernhard Basedow (1729-1790).

¹⁸³ Mezi dalšími byli Isaak Iselin (1728-1782), Christian G. Salzmann (1744-1811), Ernst Christian Trapp (1745-1818). WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder-und Jugendliteratur*, s. 53.

¹⁸⁴ Joachim Heinrich Campe (1746-1818).

¹⁸⁵ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder-und Jugendliteratur*, s. 53-54.

¹⁸⁶ HEYWOOD, Colin. *A History of Childhood*, s. 24-25.

¹⁸⁷ MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 10.

7 Svět chlapců

7.1 Vzdělání

Vzdělání a výchova hrála v životech dětí zásadní roli, na kterou dohlíželi a zprostředkovali v největší míře pověřeni vychovatelé, guvernanky a domácí učitelé, kteří vystupovali jako prostředníci a pověřené osoby, zastupující rodiče. Výuka začínala okolo šestého věku dítěte. Chlapci i dívky si museli osvojit základní dovednosti mezi které patřilo psaní, čtení a počty. Psaní samotné bylo běžnou záležitostí, kterou si dívka cvičila v písankách, nicméně se musela zdokonalovat i v pravopise a krasopisném písmu. V 19. století navíc nestačilo psát v latině, pro vyjadřování v německém jazyce sloužilo novogotické kurzivní písmo. Pro dívka bylo tedy komplikovanější a náročnější psaní korespondence, provozování činnosti představovalo značné dovednosti a znalosti, včetně znalosti cizích jazyků.

Preferován byl německý i francouzský jazyk v první generaci u Vincence Karla Auersperga¹⁸⁸ i u jeho manželky Wilhelminy.¹⁸⁹ Tyto jazyky užívala i druhá generace, reprezentována v této práci Wilhelminou Auerspergovou, roz. Kinskou a jejím manželem Franzem Josefem Auerspergem. V dopisech mladší Wilhelminy narážíme zpočátku na nepřehlédnutelné chyby. Dívky rodný jazyk byla čeština, nicméně byla vzdělávána nejprve ve francouzštině a až později v němčině. Dopisy z německého jazyka adresované otci i matce jsou tímto dvojitým učením zatíženy, přičemž někdy dochází k tzv. „přepínání kódu“, kdy dívka byla nucena přecházet od jednoho jazyka ke druhému a osvojit si oba dva zároveň.¹⁹⁰ Anglický a francouzský jazyk sporadicky nacházíme ve třetí generaci v dopisech všech dětí, počínaje Christianou, a to zejména při psaní kratších vzkazů a také v básních.¹⁹¹ Pro třetí generaci dětí zůstal tedy hlavním jazykem komunikace německý jazyk.¹⁹² Český jazyk mohla dívka ovládat,

¹⁸⁸ Obrazová příloha č. 2: Státní zámek Žleby, ZL 06523, d. 001-051. Vincenc Karel Auersperg (1812-1867).

¹⁸⁹ Obrazová příloha č. 3: Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld). Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová (1826-1898).

¹⁹⁰ S „přepínáním kódu“ (*code switching*) se setkáváme i u frankofonní Pavliny ze Schwarzenbergu, která někdy používala ve francouzském jazyce i výrazy z německého jazyka. Více informací viz: LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál*, s. 21-22.

¹⁹¹ Mnohojazyčnost nalezneme i na příkladu dalších šlechtických rodin, vybraným příkladem rod Schwarzenbergů a rod Mensdorff-Pouilly. BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, s. 85-86; ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty*, s. 131-132.

¹⁹² Obrazová příloha č. 4: SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R.K., kar 18 K 20. Vincenc Auersperg (1880-1919).

nelze k tomu však nalézt písemné důkazy. V případě Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské je znalost českého jazyka více než pravděpodobná a stejně tak i u jejích dětí.

V komunikačním procesu bylo zapotřebí, aby dané dovednosti ovládali chlapci i dívky k budování sociálního kapitálu. Tyto základní dovednosti nebyly však tím jediným, co si děti musely osvojit a zároveň se lišilo poskytované vzdělání chlapcům od vzdělání dívek.¹⁹³ Z pohledu teorie Pierra Bourdieu představovali chlapci nákladnější investici v rámci vzdělání než dívky. Omezený přístup ke vzdělání degradoval dívky v sociálním prostoru. Chlapec byl od narození nositelem jména a dědicem rodinného majetku, z čehož vyplývá větší nátlak rodiny na chlapce ve splnění očekávaných požadavků. Muž byl tím, kdo zajišťoval udržení rodu a zároveň tou osobou, která mohla neomezeně disponovat s ekonomickým kapitálem. Dívka v tomto případě zastávala vedlejší roli, v rámci sociálního kapitálu docházelo k změně jména provdáním, s čímž se vázala i ztráta ekonomického kapitálu původní rodiny z důvodu předání věna.¹⁹⁴ Chlapec v těchto ohledech přinášel rodině větší zisk, přičemž s dcerou docházelo ke ztrátě.

Dospívající šlechtici se kromě znalosti cizích jazyků, ke kterým patřila i latina a řečtina, která však nebyla užívána při psaní korespondence, museli potýkat s matematikou a geometrií, přírodopisem, dějepisem, zeměpisem a také náboženstvím. Forma výsledných zkoušek, které poté probíhaly ve vzdělávacích institucích v ústní i písemné podobě, na rozdíl od dívek, které sice mohly být vzdělávány a mít znalosti o daných předmětech, nicméně nikde nemohly a nebylo po nich žádáno, aby se vzdělávaly na institucionální úrovni a své znalosti podrobněji prokazovaly.¹⁹⁵

Konkrétnější představu o vyučování a denním programu¹⁹⁶ aristokratických chlapců nabízí program Vincence Karla Auersperga z roku 1820, tedy z doby, kdy bylo chlapci osm let.¹⁹⁷ Pevný denní řád je zaměřen na měsíce květen, červen a červenec. Dle rozvrhu musel chlapec vstávat v šest hodin ráno a do sedmé hodiny ranní probíhala snídaně. Od sedmi hodin do osmi probíhala vyučovací hodina s jistým panem Woatem.¹⁹⁸ V osm hodin ráno měl chlapec volno, které měl strávit návštěvou adoptivních rodičů, případně procházkou v přírodě do půl

¹⁹³ BEZECNÝ, Zdeněk. Dětství, mládí a výchova Karla IV. ze Schwarzenbergu. In: Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, 2. Pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002, Pardubice 2002, s. 260.

¹⁹⁴ Autorka uvádí tuto problematiku, týkající se darování věna, i v rámci šlechtické rodiny na příkladu Schwarzenbergů, kde při vysokém počtu dětí mohla jeden z dcer zůstat neprovdána z ekonomických důvodů. LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 32.

¹⁹⁵ Pro srovnání vypsání předmětů v kontrastu k dívčímu vzdělání je vhodný příklad uveden na dětech Pavlíně ze Schwarzenbergu. LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál*, s. 156-158.

¹⁹⁶ Obrazová příloha č. 4. Vincenc Karel Auersperg, denní rozvrh. Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

¹⁹⁷ Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051.

¹⁹⁸ O panu Woatovi nejsou k nalezení žádné informace.

desáté. V tento čas následovala další hodina s panem Woatem trvající do jedenácti hodin, dále následovala půl hodinová přestávka. V půl dvanácté se konala hodina všeobecných znalostí, případně znalostí ze zeměpisu s princovým vychovatelem Alexandrem du Rieuxem. Od půl jedné do tří hodin odpoledních si chlapec mohl užít volno spojené s obědem. Dále následovaly dvě hodiny, první opět s panem Woatem a druhá konaná od čtyř s panem Alexandrem du Rieuxem zaměřená na výuku francouzštiny. Od pěti hodin do půl osmé měl opět chlapec volno. V půl osmé večer následovala hodina zaměřená na morálku a etiku, nebo místo ní hodina angličtiny opět s panem du Rieuxem. O půl deváté se konala večere a v půl desáté se měl Vincenc uložit ke spánku. Program byl stanoven takto pevně na každý den. Výjimkou byl čtvrtek a neděle, které byly stanoveny jako dny volna, nicméně chlapec se i v rámci těchto dní měl zdokonalovat v počtech a krasopisu.

Informace o dalším vzdělání prince Vincence poskytla vysvědčení, dochovaná na zámku ve Žlebech. Vincenc nejprve studoval v ústavu svaté Anny ve Vídni, a to pravděpodobně od roku 1817, přičemž se dochovalo vysvědčení z druhého ročníku r. 1818¹⁹⁹ a třetího ročníku z r. 1819.²⁰⁰ Z listin je patrné, že si Vincenc Karel musel osvojit mluvení, čtení a psaní z německého jazyka a dále čtení a psaní z latinského jazyka, oba tyto předměty musel zvládnout včetně krasopisného písma. Do hodnocení je rozepsána a zahrnuta i výslovnost a pravopis. Do vybraných předmětů spadal i náboženský katechismus. Později od roku 1821 až do roku 1830 Vincenc studoval, pravděpodobně jako externí žák, na chlapeckém skotském gymnáziu ve Vídni založeném na základě dekretu v roce 1807.²⁰¹ V učebním plánu byly taktéž zahrnuty předměty jako latina, historie, zeměpis aj. Od roku 1823, jak je patrné z chlapcova vysvědčení, měli studenti povinný řecký jazyk, ze kterého byl však Vincenc Karel uvolněn a nemohl z něj být hodnocen. Jako žák byl princ hodnocen velice kladně ze všech předmětů.²⁰² Vzdělání na prestižní škole bylo jedním z předpokladů, kterých musel mladý šlechtic dosáhnout k udržení sociálního statutu. Pierre Bourdieu v tomto smyslu srovnává například vysokoškolské studenty se studenty univerzit, které označuje jako tzv. *státní šlechtu*, která udělením diplomů, tedy potvrzení k příslušné vrstvě, má právo vládnout.²⁰³ Lze tedy podotknout, že šlechtický titul nebyl jediným titulem, který vysoká společnost v 19. století od aristokrata vyžadovala.

¹⁹⁹ Státní zámek Žleby, ZL 06523/22 d. 001-051.

²⁰⁰ Státní zámek Žleby, ZL 06523/44 d. 001-051.

²⁰¹ Více informací o gymnáziu viz: [cit. 2018-12-6]URL:

<<http://www.schotten.wien/schottengymnasium/schulgeschichte/>>

²⁰² Vysvědčení je psáno v latinském jazyce, chlapec je ohodnocen nejvyšším stupněm „*primae eminenter*“.

²⁰³ Bourdieu, P. *Teorie jednání*. s. 30-31.

V drobnějším měřítku stejně tak vychovatelé a rodiče předpokládali, že dítě, přestože se učilo doma dosáhne ve škole těch nejlepších výsledků.

Oproti tomu informace o vzdělání Franze Josefa Auersperga, syna Vincence Karla, se téměř nedochovaly. Jedinou stopou o výuce aristokrata je rozvrh hodin na celý týden, který však není datovaný, odhadem dle vybraných předmětů by mohl být z doby, kdy bylo chlapci snad patnáct let, ale i více.²⁰⁴ Mladý dědic se musel učit od pondělí do pátku, v sobotu měl v programu zakomponované dvě hodiny navíc a nedělní den byl celý volný. Každý všední den od osmi hodin měl hodinovou výuku zemědělství s dodatkem teorie podnikání. V pondělí, ve středu a v pátek od devíti do desíti hodin následovala statistika, která se mohla střídat s hodinou o evropských státech. Po desáté hodině dopolední do jedenácti měl chlapec volnou hodinu. Od jedenácti do dvanácti hodin v pondělí a v pátek se aristokrat učil lesnictví ve spojení s továrním vybavením, tedy pravděpodobně teorii o strojích umožňující provoz tovární manufaktury. Nutností ve znalostech týkajících se podnikání byla znalost národní ekonomie, kterou měl chlapec každý den kromě čtvrtka od dvanácti hodin do jedné. Poté následoval jiný program, který byl narušen pouze v pondělí, středu a pátek od čtyř do šesti hodin večerních, a to hodinou zaměřující se na římské právo.²⁰⁵ Lze však předpokládat, že chlapec musel projít výukou podobnou, jako jeho otec.

Podobně na tom byli i Franzovi synové, zařazení do třetí generace, Vincenc a mladší Ferdinand. Vincencovi radosti i trápení s učením lze zaznamenat z jeho korespondence s matkou Wilhelminou. V jedenácti letech psal o svém učení, zřejmě ve zkouškovém období, které bylo nabitě na celý týden, takto: „*Zítř máme ústní zkoušku z náboženství, dějepisu a zeměpisu, úterní odpoledne latinu písemně. Ve středu ráno latinu a němčinu ústně a odpoledne matematiku písemně. Čtvrteční odpoledne němčinu písemně a v páteční dopoledne matematiku a přírodní vědy ústně.*“²⁰⁶ Zkoušky se dle datací dopisů skládaly v měsíci lednu a v červnu. Celkově se ve škole chlapci vedlo zřejmě dobře, zároveň mu na hodnocení a stejně tak jeho rodičům záleželo. Dokazuje to dopis, napsaný ve třinácti letech: „*Se zkouškami to bylo doposud velmi dobré. V náboženství chvályhodně, zeměpis a dějepis výborně, v latině, v řečtině a v němčině chvályhodně, jak doufám. Rozhodne se až v neděli. V matematice a fyzice doufám, že dostanu vynikající. Zítř v devět hodin je zkouška. Tatínek půjde semnou.*“²⁰⁷ V dalším dopise

²⁰⁴ KOBIÁNOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 49.

²⁰⁵ Obrazová příloha č. 5. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 90, K6, kar. 5. Rozvrh hodin.

²⁰⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 365, 113 R. K., K. 20, kar. 18, r. 1886-1908.

²⁰⁷ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 365, 113 R. K., K. 20, kar. 18, r. 1886-1908.

z téhož roku a pravděpodobně i z období měsíce června chlapec pokračoval ve výčtu předmětů, kde zmiňuje mimo jiné i řečtinu a mineralogii, která byla součástí přírodních věd, zároveň mamince zřejmě i s omluvou v rychlosti píše: „*Budu se ted' muset vrátit ke Skotům a dnes ještě musím stihnout dodělat svou řeckou kompozici.*“²⁰⁸ Je pravděpodobné, že výraz „*Skotům*“ mohla být narážka na skotské gymnázium, na které docházel chlapcův dědeček Vincenc Karel. Z Vincencových dopisů je patrné, že je mamince o zkuškovém období zasílal právě z Vídně, kde gymnázium sídlilo, nicméně je to pouze otázka spekulací. Jisté je, že Vincenc později od svých dvaceti dvou let studoval na Univerzitě ve Vídni, se zaměřením na přírodní vědy.²⁰⁹

Z pramenů o vzdělání prince Ferdinanda se dochovala písanka²¹⁰ a školní sešity krasopisu,²¹¹ které ukazují, jak se děti učily psát do řádků, nejprve jednotlivá písmena, dále slabiky a slova, přičemž na dalších stránkách, které byly popsány později, je vidět, jakým způsobem se děti zdokonalovaly ve větách.²¹² Procvičení písma bylo prováděno formou opisu, případně diktátu. Podoba dokumentů a princip učení se psaní je obdobný způsobem užívaných v dnešní době.²¹³ Ferdinandovi se dostalo stejnému učení jako bratrovi a také obdobně zasílal mamince informace o zkouškách z Vídně, nicméně na univerzitě dále nestudoval, protože po maturitě se dal na vojenskou službu.²¹⁴

7.2 Výchova

Dle Rousseaua se o chlapce měla starat v raném věku vlastní matka. Chlapcova výchova měla v pozdějším věku připadnout dle autora otci či jiné pověřené mužské osobě. Otec měl představovat v 19. století hlavu rodiny, protože byl živitelem všech příslušníků a tzv. mohl nejvíce přispět akumulováním ekonomického kapitálu. Role otce byla nicméně komplikovaná a v minulosti proměnlivá. S polemikou o roli otce přišel italský psychoanalytik Luigi Zoja ve své knize *Soumrak otců*.²¹⁵ Podle autora prošla role otce proměnou přičiněním změny zákonů týkajících se rodiny a politického vývoje. Jako jeden z příkladů uvádí dílo francouzského spisovatele Jeana Jacquese Rousseaua, který čerpal z archetypu řeckého otce, tedy muže

²⁰⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 365, 113 R. K., K. 20, kar. 18, r. 1886-1908.

²⁰⁹ KOBÍANOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 62.

²¹⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 460, sign. 178, kar 25 K 27, r. 1894.

²¹¹ Obrazová příloha č. 6. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany Inv. č. 461, sign. 184, kar 25 K 27, r. 1895-1896.

²¹² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 460, sign. 178, kar 25 K 27, r. 1894.

²¹³ BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, s. 85-86.; LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál*, s. 156-158.

²¹⁴ KOBÍANOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 62.

²¹⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, r. 2005. ISBN 80-7260-145-8.

majícího výsadní postavení ve společnosti, avšak přenášející péči o dítě na domácího učitele. Zoja vidí tyto aspekty jako vliv na školský systém a výchovu potomků, kteří jsou místo rodinou vychovávaní a učeni někým druhým.²¹⁶ Průmyslová revoluce je dle autora první z krizí otcovství, kdy se však zaměřuje pouze na nižší vrstvy, ve kterých se objevuje tzv. neviditelný otec, muž sedřený prací v továrnách nemající čas trávit s rodinou. Mimo nižší dělnické a rolnické vrstvy je důležité vzít v potaz i vrstvu buržoazie. Ve druhé polovině 18. století a více v 19. století sice vedou pracovní povinnosti muže více z domácí sféry, přesto však zůstává role otce důležitým rysem maskulinity. Identita muže se zakládala nejen v působení ve veřejné sféře a v zajištění rodiny. V 19. století se s rozvojem *biedermeieru* stává ideálem domov. Sféra, do které se muž vracel a do které se vracel rád, nabízela jistý prostor pro rozvíjení vzájemné rodinné intimity mezi partnery i mezi rodiči a dětmi navzájem.²¹⁷ V případě této práce se jedná o aristokratickou vrstvu, která však v průběhu 19. století přebírala rysy buržoazie, co se týče rozvíjení intimní sféry v rodině a domácnosti.²¹⁸

Korespondence Vincence Karla s jeho adoptivními rodiči se nedochovala, až na jedinou výjimku, vybrané dopisy alespoň přímo dokládají, že roli mužské autority z jisté strany přebíral u Vincence Karla jeho dědeček, se kterým si chlapec psal. Aristokratický otec nemohl být, vzhledem k významu svého postavení a vytíženosti denního programu, neustále přítomen při výchově svých dětí a tuto roli nemohl plně nahradit ani dědeček, proto bylo potřeba najmout jiné pečlivě vybrané autority. Hlavním pověřeným vychovatelem prince z tzv. první generace Vincence Karla byl francouzský učitel Alexander du Rieux,²¹⁹ který se stal za svého působení ve službách Auerspergů knihovníkem a později pravděpodobně i archivářem rodu. Z princových učitelů je také znám pedagog Anton Sturm,²²⁰ ale bližší informace se o muži a jeho vlivu na princovu výchovu nedochovaly. Samotný vychovatel du Rieux byl velmi oblíbený, působil v domácnosti Auerspergů, až do své smrti roku 1856. Rok narození vychovatele je nejasný, s největší pravděpodobností se musel narodit ve 2. polovině 18. století, přičemž byl jako ostatní vzdělanci té doby ovlivněn teoretickým proudem osvícenstvím.

Podle názorů Johna Locka měl vychovatel představovat pověřenou osobu, zodpovědnou za výchovu, v dětských očích měl být autoritou, hlavním zástupcem otce a obdobným způsobem to vnímal i jeho následovatel Jean Jacques Rousseau. Francouzský autor nabádá ve

²¹⁶ ZOJA, Luigi, *Soumrak otců*, s. 157.

²¹⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ R., KOHOUTOVÁ J., PAVLÍČKOVÁ R., HUTEČKA, J. a kol. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti*. Praha: NLN, 2012. s. 174-175. ISBN 978-80-7422-218-4.

²¹⁸ Příkladem jsou představená citová pouta po dvou generacích v rodině Mensdorff-Pouilly. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty*, 127-129.

²¹⁹ Alexander du Rieux (†1856). KOBÍANOVÁ, Barbora. *Šlechtická každodennost*. s. 31.

²²⁰ Anton Sturm (1787-1827). *Tamtéž*, s. 31.; VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů*. s. 144.

své knize ke třem základním vlastnostem vychovatele, a to k bedlivosti, trpělivosti a stálosti v lidském konání a dále k několika hlavním zásadám, podle kterých by se měl učitel řídit, či alespoň o nich přemýšlet. První zásadou byla znalost dětského ducha. K dítěti se měl vychovatel chovat podle jeho věku, podávat výuku srozumitelně a dítě nezahlcovat pojmy a informacemi, které by dítě pouze opakovalo, avšak nebylo by schopno je pochopit. Preceptor by měl tolerovat dětské hry a radosti, díky kterým malé ratolesti poznávají svět a doporučoval nechat chlapce běhat v přírodě, prozkoumávat svět bez zatížení zákazy a zábranami. Dítě by se mělo zejména řídit svými smysly a na všechny informace, vědění i technickou práci si přijít samo, přičemž nemá být zanedbáváno jeho zdraví, otužování a fyzická zdatnost.²²¹ Tímto způsobem bylo, dle mínění autorů, možné vychovat sebevědomého jedince, který byl až ve starším věku, přičemž Rousseau udává pozdní věk dvanácti let, schopen učit se morálce. Přesto však Rousseau, stejně tak Locke, nedovolují dítěti překročit jisté hranice svobody. Dítě, je dle autora uvrženo do podřízeného stavu. Nadřazenost rodiče či jiné pověřené autority plyne z přirozeného zákona. Autoritu a poslušnost si nesmí rodič vynucovat, ta má plynout z principu postavení, z přirozené úcty ke starším a zkušenějším, stejně tak z přirozeného práva vztahu k matce a otci.²²² Autor žádal po rodičích, aby drželi nad dítětem pevnou ruku, bez vysvětlování z principu postavení, aby dítě vnímalo svou podřadnou slabost jako přirozenou a stejně tak autoritu dospělého, jako něco přirozeným zákonem daného a neměnného od jeho narození. Dobrá výchova nicméně automaticky počítá s tím, že rozhodnutí rodiče budou vždy a jen v zájmu dítěte, Locke i Rousseau spoléhali na charakter lidí, kteří budou jejich knihy číst a stejným způsobem si představují i ideálního, ctnostného vychovatele, který je hodným člověkem. Locke staví samotnou domácí, individuální výchovu nad výchovu ve školách. Učitelé, kteří mají na starost velké množství dětí, nemají tak vysokou výchovnou účinnost, oproti učiteli, který má na starost jednoho či dva svěřence, zároveň byl Locke i proti donucovacím, tvrdým trestům aplikovaným na školní půdě. Vzdělání by mělo být pro dítě hrou, která v něm vzbudí ctižádost a hravost,²²³ nikoliv trestem.

Po učiteli, který nastoupil do rodiny Auerspergů jako vychovatel Vincence Karla, se dochovala kniha v kožených deskách na zámku ve Žlebech, která je na první straně nazvaná *Myšlenky, morální zásady a historické poznámky, extrakty*²²⁴ s přípisem napovídající o účelu

²²¹ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O výchování*, s. 41-42.

²²² LOCKE, John. *O výchově*. s. 54, 58.

²²³ *Tamtéž*, s. 57-58.

²²⁴ DU RIEUX, Alexander. *Pensées, Maximes morales, Notes historiques, Extraits*. Státní zámek Žleby, ZL – č. knihy 52.

spisu „*Hledám a toužím po dobru, dělá mi radost vše to, co je toho (dobra) důkazem.*“²²⁵ Kniha je výsledkem vychovatelových poznatků, výpisků a citátů, které si chtěl muž vryt do paměti a řídit se podle nich. Du Rieux byl inspirován francouzským naturalistou de Buffonem známým pro svůj citát, ve volném překladu *Styl jest člověk.*²²⁶ Učitel toto tvrzení chápal jako pomůcku při myšlení a psaní. Dobrý člověk, se pozná podle toho, jakým způsobem se vyjadřuje mluveným či psaným slovem a správnému vyjadřování předchází správné myšlení, které jak du Rieux věřil, se lze naučit a vstřebat četbou, nejlépe naučením se nazpaměť zásadami od velkých myslitelů a jejich dědictví.²²⁷ Jsou zde evidentní tři základní rysy, které sebou přinesla doba osvícenství a které měly skrze vychovatele později stálou platnost ve Vincencově učení na počátku 19. století, a to víra v přirozenou dobrotu lidské povahy, její schopnost zdokonalovat se a následný pokrok ve vzdělání, který přivede lidstvo k zářné budoucnosti.²²⁸ John Locke viděl dobro jako ideji smyslu, která může v člověku probudit či zvýšit pocit spokojenosti a štěstí, naopak idea zla způsobuje a zvyšuje lidské utrpení. Dobro a zlo měl člověk rozpoznat na základě své zkušenosti, rozum rozhoduje o tom, co je pro jedince správné a je schopen ovládat vášně, které z pocitu štěstí mohou přinést člověka do záhuby. Z těchto důvodů bylo nutné naučit jedince uměřenosti a sebeovládání.

Způsob vzdělávání se v přemyšlení, následném vyjadřování v psaném a mluveném projevu převzal prostřednictvím vychovatele malý Vincenc Karel Auersperg. Jeho pozůstalost obsahuje řadu citátů psaných princovou rukou. První dochované výpisky chlapce začínají rokem 1820, v té době bylo Vincenci pouhých osm let a končí k roku 1823. Zda si poznámky vypisoval, nebo mu je přímo učitel diktoval nelze potvrdit ani vyvrátit, nicméně du Rieux nad nimi jistě dohlížel a snad mohly být součástí hodin morálky, která byla zakomponována do chlapcova rozvrhu. Citáty lze pro přehlednost rozdělit do dvou kategorií.

První kategorie se týká teoretických poznatků o písmu, jeho typech a podobách správného sklonu. Druhá kategorie se týká morálních pouček, které mají přispět k vytváření a utužování ctností a dobrého charakteru člověka. První kategorie o písmu s druhou úzce souvisí, ačkoliv se to na první pohled nemusí zdát. Pouhý způsob, podoba písma a jeho úhlednost měla vypovídat o charakteru člověka. V tomto případě se lze opět odkazovat na du Rieuxem preferovaného Buffona a jeho myšlenky o stylu. Například pokud by se Vincencovi psaní nedařilo, písmena by skákala z jednoho řádku do druhého a text by byl krkolomný, mohl by být

²²⁵ DU RIEUX, Alexander. *Pensées, Maximes morales, Notes historiques, Extraits*. Státní zámek Žleby, ZL – č. knihy 52. Neočíslovaná úvodní strana.

²²⁶ *Tamtéž*, s. 1.

²²⁷ *Tamtéž*, s. 1-2.

²²⁸ IM HOF, Ulrich. *Evropa a Osvícenství*. Praha: NLN, 2001. s. 135. ISBN 80-7106-394-0.

označen za charakterově zkažené dítě, které je líné a málo se snaží, naopak krasopisné písmo, úhlednost a snaživost chlapce kategoricky staví do skupiny ctnostného a dobrého člověka. Dítě tedy podléhalo přehnané kázni a ve snaze nalézt v sobě dobro, se muselo podřídít autoritám i v takových věcech, jako bylo úhledné napsání písmena na řádek. Tíha zodpovědnosti dopadající na chlapcovu hlavu byla značná a byl v ní trénován minimálně od doby, kdy poprvé uchopil do ruky brk. Svědčí o tom například tento citát: „*Písmena dolních řádků by neměla překračovat písmena horních řádků. Bez námahy se na světě nic nenaučíte. Otestujte se a prozkoumejte své srdce.*“²²⁹

Bylo již naznačeno, že vychovatel du Rieux čerpá své poznatky z knih myslitelů. Pro dítě by bylo obtížné poslouchat pouze rady a více obtížnější by byla samotná četba komplikovaných filozofických děl. Kniha musela být pro mladé čtenáře zejména přístupná a přizpůsobena dětské zvědavosti vyprávěcí formou. Pro morální ponaučení sloužily v první řadě bajky. John Locke byl pro to, aby dítě četlo a zejména doporučoval četbu těchto příběhů s ponaučením, přičemž ideálním vzorem se stali autoři Ezop a Jean de La Fontain.²³⁰ Bajky byly základem dětského čtení už od dob antického Řecka, kdy Ezopa například doporučoval ke čtení řecký filozof Platón a postupem času se svým jádrem staly jednou z definujících forem dětské literatury. Kratší příběhy měly mladým čtenářům hravou formou, k čemuž přispěla personifikace zvířat s přisuzováním lidských vlastností, představit základní hodnoty ve společnosti a zároveň poukázat na dobré a špatné chování lidí. Forma příkladu napomáhala dítěti ke snadnějšímu zapamatování si věcí společně s ponaučením.²³¹ Du Rieux si z původně osvícenského smýšlení Johna Locka mohl brát příklad. Vychovatelova kniha obsahuje řadu ponaučení od obou autorů. Jean de La Fontain nebyl v seznamu zámeckých knihoven přítomen, nicméně jeden z citátů Ezopova díla byl obsažen v princových výpiscích. Jedná se konkrétně o bajku s názvem *Kohout, kočka a mladá myš*. Mladá naivní myška si své matce stěžuje na kohouta a vychvaluje kočku, která se jí svým vzhledem zdála krásnější, přičemž pointa spočívá v tom nesoudit lidi podle vzhledu a nespoléhat se na dětskou naivitu. Vysvětlení si Vincenc pečlivě zaznamenal, a dokonce se sám v témže roce pokusil napsat vlastní bajku nazvanou pouze *První pokus*.²³² Hlavní postavou byla stará moucha, která mlsala med, v momentě nasycení se vrátila ke svému roji, který se však náhle zvedl a sesypal se na medový hrnec. Mouchy hodovaly s takovou nenasytností, že si nevšimly lepkavosti pokrmu a nakonec v medu

²²⁹ Státní zámek Žleby, ZL 06523, Kazeta s písemnostmi.

²³⁰ LOCKE, John. *O výchově*. s. 180.

²³¹ MCCULLOCH, Fiona, *Children's literature in context*, s. 10.; LERER, Seth, *Children's literature*, s. 35-40.

²³² Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

zemřely. Na závěr básně chlapec připsal ponaučení, které z bajky mělo vyplynout. „*A nakonec mlsná ústa nesou vinu na jejich smrti. Dejte si pozor na takové pasti, pokud tak neučiníte, také se ocitnete v takové nouzi.*“²³³ Čtenáři neunikne, že stará moucha je představena jako moudrá a vyspělá bytost, v podstatě metaforicky zobrazena jako dospělá osoba, která dobře ví, kdy přestat hodovat na rozdíl od zbytku roje much, které mohou představovat mladé děti, nemající žádné zábrany, což nakonec v básni vedlo k jejich vlastní záhubě. Pro Vincence byla pointa zřejmá, pokud nebude držet na uzdě své mládí a nebude se řídit radami dospělých, může ho to až dramaticky dovést ke smrti. Snad se to může zdát být z našeho pohledu příliš přehnané, vypovídá to však o dětském strachu z neuposlechnutí či poddání se vášním, obdobným způsobem, jako může věřící člověk vnímat spáchání hříchu, který jej přivede do pekelného zatracení.

Jiným výchovným pramenem zapsaným v seznamu zámeckých knihoven, je spis ve francouzštině s názvem *Příhody Télémachovy* od teologa a spisovatele Françoise Fénelona původně z roku 1694.²³⁴ V aristokratických knihovnách nalezneme celkem čtyři vydání knihy, na zámku ve Žlebech se dochovala dvě vydání z roku 1796 a 1838, další se nacházelo ve slatiňanské zámecké knihovně a jedno dílo z roku 1872 bylo uloženo v Heřmanově Městci, což nasvědčuje o oblíbenosti a univerzálnosti knihy pro aristokraty v po celé 19. století.

Svým charakterem odpovídá výchovnému vkusu osvícenské doby. Spis samotný obsahem lze vnímat jako pomůcku k učení se řecké mytologie výpravnou formou, ale zejména také jako spis, který má v sobě řadu morálních ponaučení. Télémachos, syn Odyssea a Pénélope, se v příběhu snaží nalézt svého otce a zažívá při tom řadu dobrodružství. Chlapce doprovází na jeho cestě učitel a vychovatel s příhodným jménem Mentór, který je ve skutečnosti převtělením bohyně Athény a jehož pravou tvář se Télémachos dozvídá na konci příběhu. Mentór, stejně jako řada mužských postav jsou často stavěny do role moudrých otců, hlavní hrdina je jejich synem, který je často poučován, dělá chyby a také stojí ve stínu slavného Odyssea, k němuž ho váže rodinná vazba spojená se zodpovědností, povinností a citem. Kamenem úrazu v povaze chlapce je jeho nezkrotné mládí, vnímané jako nedokonalý stav jedince, který se musí vzdělávat a hlídat, aby se svou vlastní divokostí nepřivedl do záhuby. Na chlapce má zároveň dohlížet nejen vychovatel, který není vždy přítomen, ale i chlapec sám. Ať již Vincenc přímo knihu četl, nebo mu byla předčítána, stává se svým obsahem příkladnou paralelou jeho vlastního vzdělání v oblasti morálky. Vincenc, obdobně jako Télémachos, je proto v jednom ze svých výpisků nabádán: „*Sledujte pečlivě své srdce a zkoumejte, zda se do*

²³³ Státní zámek Žleby, ZL 06523, Kazeta s písemnostmi.

²³⁴ IM HOF, Ulrich, *Evropa a Osvícenství*, s. 148-149.

něj nedostala některá z nebezpečných ctností.“²³⁵ Důležitou a jednu ze zásadních rolí při výchově aristokrata hrála v 18. i 19. století zejména morálka a s ní spojená ctnost. Učení o ctnostech byla převzata ze staré řecké a římské mravouky a etiky, přičemž myslitelé pracovali se čtyřmi základními vlastnostmi, a to spravedlností, moudrostí, uměřeností a statečností. Filozofové základní spektrum v osvícenství postupně rozšířili o rozlišování mezi osobními ctnostmi, stěžejní pro soukromý život jednotlivce a veřejnými, kterými měl člověk oplývat ve společnosti a státě. Snaha vytvořit rozumově vyspělého a charakterově bezúhonného člověka byla pro budoucnost lidstva stěžejní.²³⁶ John Locke stavěl samotnou ušlechtilost, která se projevuje ve vytríbeném uhlazeném chování, moudrosti a dobrotě jedince, nad rozumové vzdělání. Nejde o to, kolik toho člověk ví a zná, ale o to, jakým způsobem se chová a projevuje. Bez dobré výchovy, dle Locka, může sebevzdělanější člověk působit marnivým, pyšným či domýšlivým vzhledem.²³⁷

K fungování společnosti byla potřeba vzájemná náklonost jedinců, protěžovala se tedy láska k bližnímu, známá již z křesťanského učení. Filantropismus měl v člověku vzbudit zájem o druhé a předcházet sebelásce. Základem ušlechtilosti, která se dle Locka, má vzbudit v dítěti od prvopočátku, je vědění o Bohu, dobrotivost a milování bližních.²³⁸ Příkladem Vincence je výpisek z října roku 1821: „*Je nevýhodou, když potěšíte sami sebe, když nikomu nic nenabízíte, neboť příliš velká láska, kterou má člověk pouze sám pro sebe, vede často k opovržení i k opovržení sebe sama.*“²³⁹ Lásku k bližnímu musí panovník, nebo kterákoliv pověřená osoba, která má své poddané, například aristokrat, příkladně projevovat. V Télemachovi je zmíněna láska panovníka k poddaným jako k vlastním dětem. Vincenc, přestože měl vysoké postavení, nesměl být povýšený nad prostý lid. Důkazem je další výpisek z května roku 1821: „*Alkibiadés byl velmi bohatý a pyšný Řek, který vlastnil velké pozemky. Diogenés ponížil jeho pýchu tím, že mu jeho statky dal hledat na mapě. Ale nemohl je najít, protože byly příliš bezvýznamné, než aby byly zaznamenány.*“²⁴⁰ Majetky člověka jsou bezvýznamné, oproti velikosti světa. Je zajímavé, jak tato naučení ovlivnila Vincence i v dospělosti a snad poukazují na to, jakou váhu morální naučení měla. Miha Preinfalk uvádí jakým zromantizovaným a liberálním postojem se aristokrat postavil k vyvazování pozemků. Své poddané vnímal Vincenc jako své děti a přislíbil učinit vše pro jejich blahobyť a dobro, přičemž realita se ukázala v jiném, dramatickém světle,

²³⁵ Státní zámek Žleby, ZL 06523, Kazeta s písemnostmi.

²³⁶ IM HOF, Ulrich, *Evropa a Osvícenství*, s. 179-180.

²³⁷ LOCKE, John. *O výchově*. s. 120, 133.

²³⁸ *Tamtéž*, s. 168, 170.

²³⁹ Státní zámek Žleby, ZL 06523, Kazeta s písemnostmi.

²⁴⁰ *Tamtéž*.

kdy Vincenc musel v roce 1848 prchnout před rozezlenými sedláky ze svého panství, které jeho naivní přístup nijak neokouzli.²⁴¹

Další vlastností, která by se měla vypěstovat pro vytvoření ideálního člověka je skromnost, varující před zhýralostí a plýtvání financemi, ale i skromnost týkající se vlastního vědění a vyhnutí se vychloubání či opět povyšování nad ostatními. S touto vlastností souvisí i střídmost, která však v dobovém chápání měla blíže k potlačení vášni a sebekázně.²⁴² U Vincence se to nejčastěji projevuje výpisky o neodsuzování druhých lidí za jejich chyby, což má spíše vést k poučení se z chyb vlastních. Střídmost se částečně projevuje i v projevu, dítě by nemělo promluvit dříve, než jeho myšlenky nabydou správné a srozumitelné formy a musí zůstat trpělivé, ne-li spíše mlčenlivé, hledět na to, co si může vyslechnout a naučit se od zejména dospělých, moudrých lidí. Locke v tomto směru psal o rozvaze a moudrosti, kterou by mělo dítě postupem času oplývat, nemělo by být příliš ostýchavé ani příliš prozíravé ve vztahu k druhým.²⁴³

Pracovitost je také zařazena mezi ctnosti, jako protiklad zahálčivosti. Pracovité mělo být aristokratické dítě zejména ve studiu a ve snaze o sebezdokonalování se k obrazu společnosti, což je obsaženo v jednom z mnoha Vincencových naučení: „*Naučte se, co se můžete naučit, stojí za to čas a hodiny a příležitost se učit, právě proto, že se musíte naučit vše. Špatný vzhled a pomalé učení nepřinášejí žádné ovoce.*“²⁴⁴ Pracovitost a trpělivost měla chlapci napomoci i v překonávání životních překážek.

Vypsané hodnoty a ctnosti, tedy měly být součástí povahy každého šlechtice a s největší pravděpodobností se přenášely z otce na syna, případně z jiných mužských autorit aristokratického rodu, jak je patrné u slov malého Vincence Karla adresovaných v jednom z dopisů dědečkovi: „*Zůstaň ještě na dlouhou dobu, dobrý dědečku, ochranou, útěchou a pomocníkem mého plachého věku a buď dlouho vzorem ctností, které jsou v našem domě všeobecně uznávané a ceněné.*“²⁴⁵ Tímto způsobem byla do dítěte vkládána pravidla, malý jedinec byl sám pro sebe hrozbou, zároveň však i kontrolorem nad myšlenkami a pocity, které byly ve společnosti zavrhané a tím zavrhané i pro něho samotného.

Příhody Télémachovy nebyly však jedinou knihou, která byla určena v případě této práce, aristokratickým dětem. Reprezentativní knihou, která ovlivnila dětskou literaturu na

²⁴¹ PREINFALK, Miha, *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, s. 312-313.

²⁴² IM HOF, Ulrich. *Evropa a Osvícenství*. s. 180.

²⁴³ LOCKE, John. *O výchově*. s. 170-171.

²⁴⁴ Státní zámek Žleby, ZL 06523, Kazeta s písemnostmi.

²⁴⁵ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

nadcházející století,²⁴⁶ byl spis s názvem *Robinson Crusoe* vydaný v roce 1719. Román, napsaný anglickým spisovatelem Danielem Defoem,²⁴⁷ se stal základním kamenem tzv. *robinsonád*, dobrodružných příběhů s hlavním hrdinou trosečníkem, který musí opuštěn, mimo civilizaci řešit základní existencionální úskalí ve svém malém ostrovním světě. Text byl výsledkem již zmiňovaných proudů, zejména puritánského smýšlení o víře a oddanosti a dbání na vzdělání, které je klíčové pro výchovu dítěte²⁴⁸ a také epistemologií Johna Locka.²⁴⁹ Dílo se stalo zároveň inspirací mnoha autorů a jejich příběhů či povídek pro děti, zejména pro chlapce a vznikla celá řada adaptací.²⁵⁰ Rok po svém vydání byla kniha přeložená do francouzského a později do německého jazyka, přičemž v Německu vzniklo kolem čtyřiceti různých adaptací na téma tzv. *robinsonády* mezi lety 1722-1769.²⁵¹ Samotný *Robinson Crusoe* byl také živě doporučován, ať již zmiňovaným Rousseauem,²⁵² tak i ve školních lavicích,²⁵³ nicméně byl zde problém dětské představitosti, kterého se odpůrci Robinsona pro děti obávali. Chlapce mohla kniha nadchnout k rušnému, podnikavému životu a touze po dobrodružství, které v sobě skýtaloby mnohá nebezpečí, jako byl odchod z domu, neschopnost převzít majetek rodičů, nedostát dobrého jména, až po založení vlastní rodiny.

Dobrodružnou, přesto některými svými ideály nebezpečnou knihu se snažili mnozí autoři ve svých adaptacích upravit a přepracovat, tak aby korespondovala s morálním vychováním dítěte. Ve žlebské zámecké knihovně, se nacházela kniha s názvem *Robinson the Younger* s rokem vydání 1871.²⁵⁴ Spis je překladem původní verze knihy z roku 1779 od již zmiňovaného německého autora a představitele filantropismu Joachima Heinricha Campeho. V době vydání bylo Franzi Josefu, který byl synem Vincence Karla patnáct let, kniha mohla být určena pro něj, jeho bratry, nebo koupena až později pro Franzovi děti, rok nákupu bohužel nebyl dostupný.

Spis představoval volnou adaptaci původního *Robinsona Crusoa* od anglického autora Daniela Defoa. Na rozdíl od původního *Crusoa*, který je psán v „ich“ formě, případně deníkové

²⁴⁶ LERER, Seth, *Children's literature*, s. 129.

²⁴⁷ Daniel Defoe (1660-1731).

²⁴⁸ Puritánské rodiny jsou známy i pro svůj vztah k dětství s vlivem na britskou dětskou literaturu. Knihy pro děti se pro ně staly klíčovými nástroji k výchově, kde mohli dětem předkládat ideálně mravní hrdiny a správné způsoby chování. LERER, Seth, *Children's literature*, s. 81.

²⁴⁹ John Locke (1632-1704).

²⁵⁰ LERER, Seth, *Children's literature*, s. 353.

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 129.

²⁵² MCCULLOCH, Fiona, *Children's literature in context*, s. 10.

²⁵³ Rok po svém vydání byl *Robinson* čten na školách v Anglii i ve Francii. LERER, Seth, *Children's literature*, s. 130.

²⁵⁴ Pro účel této práce byla použita internetová verze knihy: [cit. 2019-06-12]URL:

<<https://play.google.com/store/books/details?id=3sdhAAAACAAJ&rdid=book-3sdhAAAACAAJ&rdot=1>>.

formě, vytváří Campe ve svém díle figuru vypravěče, kterým je otec. Příběh začíná představením prosté rodiny, zahrnující otce, jakožto hlavní autoritu, matku a mnoho dětí, žijící poblíž bran německého města Hamburk. Otec kolem sebe každý večer shromáždí skupinku svých dětí a vypráví jim příběh Robinsona. Během vyprávění vede s dětmi diskuzi, radí se s nimi, jak by měl hrdina postupovat ve svém konání, ukazuje dítkům místa na mapě, nechá je udělat si špatný úsudek, který poté svými radami a naučeními starostlivě opravuje. Tato interakce napomáhá malým čtenářům vžít se do role dětí, přemýšlet s nimi, případně i se svým vychovatelem a lépe pochopit záměry a myšlenky příběhu. Pozadí vypravěče a malých posluchačů, s občasnými radami matky, která má spíše pasivní roli hospodyně a volá děti k večeři pro autorovo chytré uzavření kapitol, tvoří první linii děje.

Druhou linií je samotný Robinsonův příběh. Dobrodružný hlavní hrdina není obětí špatné výchovy a díky tomu snad má šanci na záchranu, nicméně, je obětí vlastního konání, které je zpočátku knihy vnímáno jako špatné. Hlavním prohřeškem R. Crusoa je neuposlechnutí rad rodičů a vydání se na cestu bez svolení otce, přičemž všechna příkoří, která se muži na cestě stanou, vedou vždy k počátečnímu bodu neuposlechnutí příkazu a útěku od povinností, jako je studium, převzetí rodinného podniku a starost o stárnoucí rodiče. Velikost takového hříchu, je v knize umocněna kritikou otce, ale zejména i samotných dětí, které jej odsuzují, což čtenáři či posluchači hned podsouvá sílu a nezpochybnitelnost rodičovské autority a povinnosti k ní. Crusoe nedává ani na rady pocestných autorit, vydává se z Londýna za vidinou bohatství a obchodu původně do Afriky, avšak nepříznivé počasí zavede loď až k ostrovům poblíž jižní Ameriky, kde ztroskotá a Robinson se následně ocitá jako jediný přeživší na opuštěném ostrově. Na rozdíl od Rousseaua je v Campeho očích vykreslena samota jako Boží trest, pobyt na ostrově jako očistec a Robinson si neustále stýská po společnosti druhých lidí. Další jeho nevýhodou, kterou si Campe přidal, je hrdinova nešikovnost, rodiče nedbali na jeho řádnou výchovu, nechali chlapce hrát si podle libosti a nenaučili ho užitečným věcem, ani hodnoty lidské práce, poskytli mu bezbřehou svobodu, která se pro něj na prahu dospělosti stala škodlivou. Robinson z prvotního neštěstí, přechází k potřebě přežít a takřka se proměňuje před očima čtenáře. Děti sledují vývoj příběhu, který je téměř popsán jako oslava lidského příběhu v dějinách, směřující k pokroku. Robinson nachází nejprve útěchu ve víře v Boha, který je jeho věčným ochráncem, zde víra figuruje jako klíč k lidské spokojenosti. Hrdina si dále obstarává potravu, staví si příbytek a nachází kouzlo štěstí z dobře vykonané práce, domestikuje místní zvěř, která mu pomáhá zahnat smutnou samotu. Udělá si primitivní kalendář, kde odškrtnává dny pobytu a také proto, aby mohl dodržovat nedělní klid, související s jeho vírou. Přežívá povodeň a zničení přístřešku, přičemž opět nachází víru v Boha, více si váží svých věcí a utužuje se ve svém

náboženském přesvědčení. V dešti, když nemůže pracovat, nalézá útěchu v práci, krátí si dlouhou chvíli vyráběním keramických nádob, sítí na ryby a zbraní v podobě oštěpu, luku a šípů. Děj postupně dospěje k setkání s Pátkem a role se obrací, Robinson je v podstatě ten, který dělá Pátkovi otce, až příběh dospěje ke šťastnému konci. Imaginární děti v příběhu chtějí navíc napodobovat Robinsona a jeho skutky, v čemž tkví kouzlo edukativní příručky, která cílí na děti a jejich chuť napodobovat imaginární vrstevníky a učit se takovouto formou hry. Ratolesti se učí ruční práci a pletou košíky, dále se zamýšlejí nad celým dnem a učí se sebekritice, zpytování svého svědomí, dodržování půstu.

Příběh v sobě skýtá morální aspekty, poučení a vlastnosti, které rozhodně nebyly cizí aristokratickému prostředí malých chlapců a pravděpodobně z těchto důvodů byla součástí knihovny. Je nutné podotknout že mravní poučení se v mnoha ohledech neliší ani od *Příhod Télemachových*.

Franz Josef si také musel osvojit konání dobra a víru v Boha, dále pracovitost, šikovnost a zručnost, společně se samostatností s ohledem na odpovědnost, kterou měl chlapec a zejména prvorozený syn ke své rodině, v případě úmrtí otce. Příručka tedy na druhé straně podněcovala dobrodružství, které zároveň popisovala negativním způsobem a zakazovala. Výchovu Franze a jeho bratrů měl na starost jistý Dr. Franz Procksch, nicméně se o něm nedochovaly téměř žádné písemné informace, je ale patrné, že výchova probíhala v podobném tradičním duchu jako u jeho otce a v chlapci byly pěstovány ctnosti a dobrý charakter, ostatně respekt chovaný k otci byl již nastíněn v předchozích kapitolách, avšak jak již bylo řečeno ve druhé a třetí generaci je to spíše cit, který vévodí vztahu dítěte k autoritě a naopak. Hospodářského ducha se Franz snažil socializační strategií převést i na své děti na již zmíněném dětském hospodářství, přičemž však tuto činnost provozovaly i dcery. Jednalo se o dřevěné stavení vybudované v zámeckém parku, ve kterém dívka pěstovala nejrůznější zeleninu. Plodiny poté směly prodávat v kuchyni, či případně přímo otci Franzi Josefu Auerspergovi, který jim za úspěšnou pracovitost zaplatil penězi. Výchovná strategie Franze Josefa měla vést děti k umění správně hospodařit, vážit si lidské práce a naučit se zacházet s financemi, které si děti musely zasloužit. Sám Franz Josef Auersperg byl zdatným hospodářem. Dívka však neprovozovala směnné činnosti pouze ve Slatiňanech, příkladem je dopis od Lotte mamince ze dne 11.8. 1896 zasláný z Rosenhofu, kdy dětem přinesla výdělek dopolední procházka v lese: „*Milovaná mami! Včera jsme byli v lese a našli jsme mnoho lišek [hub] a prodávali je v kuchyni.*“²⁵⁵

²⁵⁵ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 368 114 R.K., kar 19 K 21.

Dbaní na pěstování ctností bylo i ve třetí generaci stále aktuální. Dokládá to dopis od malého Ferdinanda Auersperga směřovaný matce Wilhelmině. „*Od minulého týdne, kdy jsem se naučil statečnosti, mi pan Baumgartner dovolil, že v sobotu smím jít do cirkusu, přirozeně když semnou bude spokojen také tento týden. Doufám, že tatínek nemá nic proti tomu.*“²⁵⁶ Z kontextu dopisu není patrné, jakým způsobem se chlapec naučil statečnosti, vlastnosti, která byla u mužů ceněná. Nicméně o povolení jít do cirkusu nežádá chlapec přímo matku, avšak obrací se skrze ni na otce, který měl mít v procesu rozhodování zásadní slovo. Ferdinand se navíc hájí onou skutečností statečnosti, tedy důkazu, že si výlet zaslouží a který by měl u muže vyvolat kladné vyjádření. Snad mohl být dotaz podnícen i vychovatelem Rudolfem Baumgartnerem, který jako prostředník mezi hlavní autoritou a dítětem, potřeboval potvrdit souhlas, nebo se jednalo také pouze o to, že se chlapec chtěl pouze otci i matce nenápadně pochlubit.

Do výchovy aristokratů patřila i řada radostí, které měly za prvé výchovné prvky a za druhé se vztahovaly výhradně k jejich pohlaví. Distinktivním znakem šlechty v 19. století byla bezpochyby jízda na koni a lov. V rámci těchto zálib byl Vincenc Karel chovatelem koní, dále byl zakladatelem tzv. parforsní společnosti v Pardubicích.²⁵⁷ Zálibu v koních a lovu lze u Vincence Karla, jeho syna a vnuků, nalézt již v dětství. Vincenc Karel Auersperg psal dědečkovi o dárek,²⁵⁸ který by si přál dostat k narozeninám. „*Protože jsi byl tak laskavý a dovolil mi vybrat si dárek k narozeninám, tedy přál bych si loveckou zbraň (pušku), která bude o trochu větší než ta, kterou mám.*“²⁵⁹ Chlapec se nemohl dočkat, až zase na lov vyrazí a novou zbraň bude moci vyzkoušet. Stejnou zálibu v lovu měl i jeho syn a vnuci. Ferdinand psal mamince, jak v devíti letech chytil veverka.²⁶⁰ Při lovu jej doprovázel i bratr Vincenc, který střelil při vyjížděce několik koroptví a jednoho zajíce.²⁶¹ Ve čtrnácti letech se Ferdinand již účastnil větších lovů a podařilo se mu skolit například srnce. K lovu lze připsat i rybaření, kterému se chlapci oddávali zejména v letních měsících, kdy tuto aktivitu spojovali i s plaváním, případně s veslováním na lodičkách, kterému se však mohly věnovat i dívky.

²⁵⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 369 113 R. K., kar 19 K 21.

²⁵⁷ VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 19.

²⁵⁸ Datace dopisu není uvedena. Z příkladu Karla V. ze Schwarzenbergu, který dostal svou první pušku již v deseti letech, se lze domnívat v podobný chlapecký věk, tedy snad od desíti let a výše. BEZECNÝ, Zdeněk., *Přiliš uzavřená společnost*, s. 119.

²⁵⁹ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

²⁶⁰ S prvními úlovky, v podobě nejprve menších zvířat a později i se skutečnými loveckými trofejemi, se setkáváme například u Karla V. ze Schwarzenbergu. BEZECNÝ, Zdeněk., *Přiliš uzavřená společnost*, s. 120.

²⁶¹ Dopis je datován na 15. 9. 1896 a je odeslán ze Slatiňan. Vincencovi bylo v té době již 16 let. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 365, 113 R. K., K. 20, kar. 18, r. (1886-1908).

K lovecké zábavě patřila neodmyslitelně jízda na koních. Franz Josef nechal v dospělosti ve Slatiňanech postavit hřebčín, který byl zmodernizovaný jako zbytek panství. Nejmladší ze třetí generace Ferdinand Auersperg považoval, stejně jako jeho bratr Vincenc, za nejlepší zábavu jízdu na koních. Ferdinand mnohdy nepsal mamince o ničem jiném než o různých vyjížděkách na koních, případně hrách v podobě závodění. Záliby omezovalo pouze špatné počasí, ze kterého býval Ferdinand často zklamaný. Dívky samozřejmě také jezdily na koních, jejich projížďky měly však charakter klidnějších okružních jízd po okolí a v jejich korespondenci nelze nalézt větší náznaky, které by poukazyvaly na větší zájem o tato zvířata, případně na koních doprovázely muže na lov. Příkladem lze uvést dopis z roku 1887 od Vincence směřovaný matce ze Slatiňan. V době odeslání bylo chlapci pouhých sedm let. „*Sestry včera dbaly o švestkovou sklizeň a já jsem se směl projet s oběma strýci a strýc Ferdinand skolil silného jelena. Včera přišlo mé sedlo ze Slatiňan.*“²⁶²

Jednou ze zásadních povinností šlechty a zároveň doménou mužů, byla v rámci monarchie služba v armádě. Jízda na koni společně s lovem, spojeným s uměním zacházet se zbraní, byly zároveň i prostředkem utužování si fyzické síly a pěstování dovedností, které mohly být později užitečné v boji.²⁶³ Bylo již řečeno, že Auerspergové sloužili v dragounském pluku, vzhledem k jejich sociálnímu postavení, na vyšších postech a ke skutečnému boji se aristokraté dostali za první světové války. Povědomí o armádě a službě císaři byla malým aristokratům vštěpována již od dětství i jinými metodami, jak je patrné u třetí generace chlapců. Zájem je zjevný v dopisu Vincence z doby, kdy bylo chlapci jedenáct let. „*Včerejší večer po pozdní večeři jsme byli ještě ve Volksgarten a poslouchali vojenskou hudbu. Bylo to velice pěkné.*“²⁶⁴ V jiném dopisu z doby, kdy bylo Vincencovi čtrnáct let, se vyjadřuje takto: „*Dnes večer se zastavila teta Elisa a Franzi v jeho nové husarské uniformě, ve které vypadal velmi pěkně. Je velice hrdý, protože má i 3 páry ostruh.*“²⁶⁵ Chlapec při psaní své matce vyjadřoval svůj obdiv a zdá se, že se těšil, až bude moci nosit uniformu i on sám.

Snaha seznámit chlapce s povědomím příslušnosti k armádě a závazkům vůči císaři je patrná i z jednoho výletu, který absolvoval Ferdinand Auersperg, mladší bratr Vincence, roku 1900, pravděpodobně se svými vychovateli. Cílem měla být hora Sněžka, nicméně výpravě se nedařilo kvůli deštivému počasí a na své cestě museli několikrát přechkat v penzionech. Výprava

²⁶² SOA Zámbrsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R. K., kar 19 K 21.

²⁶³ Autor Z. Bezečný uvádí, že k roku 1896 byli šlechtičtí důstojníci nejvíce zastoupeni u jezdeckta. BEZECNÝ, Zdeněk., *Příliš uzavřená společnost*, s. 30.

²⁶⁴ SOA Zámbrsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R. K., kar 18 K 20.

²⁶⁵ SOA Zámbrsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R. K., kar 18 K 20.

dorazila na Sněžku po 3 dnech, mezitím se zastavovala ve Svobodě nad Úpou,²⁶⁶ Peci pod Sněžkou a po cestě musela přenocovat v Luční Boudě.²⁶⁷ Výhled však nebyl valný, krajinu zavalila mlha. Druhý den po méně vydařené cestě se udělalo lepší počasí a skupince se ještě nechtělo jít domů. Výlet tedy pokračoval přes Špindlerův Mlýn pěší túrou kolem řeky Labe celé tři hodiny do Vrchlabí a odtud pokračovala výprava vlakem do Trutnova. Chlapec zde spatřil bojiště z roku 1866, kde se odehrál střet mezi rakouskými a pruskými vojsky, přičemž skupina neopomněla navštívit i Gablenzův vrch, pomník na počest rakouského generála Ludvíka Gablenze.²⁶⁸ V prohlídce byla zahrnuta i kaple na Jánském vrchu, v níž se při bitvě ukrylo rakouské vojsko před Prusy. Výlety poznávacího charakteru měly přispět ke vzdělání chlapců a k rozšíření jejich obzorů. Je patrné že do dětského denního programu byly zařazovány i výlety, většinou na různé vyhlídky, zámky či hrady a další kulturně-historické objekty.

²⁶⁶ V korespondenci je místo uvedeno německým názvem Freiheit.

²⁶⁷ Chata v pohoří Krkonoš, jeden z bodů při výstupu na Sněžku.

²⁶⁸ Ludvík Gablenz (1814-1874). [cit.2019-06-12]URL: <<https://www.ictrutnov.cz/cz/home/mesto-trutnov/vyznamne-pamatniky/157-pamatnik-general-a-gablenze.html>>.

8 Svět dívek

8.1 Vzdělání

„*Nic není více zanedbáváno než dívčí vzdělání.*“²⁶⁹ Touto větou začíná svůj spis ve volném překladu s názvem *Vzdělání dívek* autor François Fénelón, který napsal pro chlapecké publikum již zmiňované *Příhody Télémachovy*. Kniha byla poprvé vydána v roce 1687, nicméně svým obsahem mohla být stále aktuální v 19. století. Dle seznamu ze zámecké knihovny v Heřmanově Městci, který patřil rodu Kinských a kde dle své korespondence pobývala Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová a také její snacha Wilhelmina z rodu Kinských, protože zámek v 19. století vlastnil rod Kinských, se v inventáři nacházelo novější vydání z roku 1827.

Autor v knize vyjadřuje nespokojenost nad nedostatečným vzděláním a výchovou dívek, na čemž má vinu celá společnost. Zároveň však ženám přiznává vlastnosti, které jim zabraňují rozhodovat o záležitostech v oblasti politiky, práva, teologie i filozofie. Ženy byly pro autora od přírody slabší na mysl, upovídanejší a tvrdohlavější než muži a zároveň byly i vnímány jako fyzicky slabší, což je degradovalo v sociálním prostoru. Hrozbou při výchově dívek byly již v počátcích jejich vlastní neznalé matky, které dívkám nemusí dostatečně vysvětlit jejich úděl, dávaly dětem příkazy v rámci starání se o domácnost, avšak to mohlo vést k činnosti, která není dívkou provozována s radostí z vlastní vůle, nýbrž z donucení. V dívkách se tímto způsobem díky neznalosti jejich poslání pěstuje nezájem spojený s nudou a také leností, které by mohly vést k prostopášnému životu. V tomto ohledu varuje Fénelon i před dívčími romány, jež prostým dívkám zobrazují životy hrdinů a bohatých dívek se vším komfortem, běžným pro život ve vyšší společnosti, a pro dívku je poté těžké přejít z imaginárních představ do reálného světa, který by měl být především spojený s péčí o domácnost a mateřstvím. Dívka směla být chytrá a mít řadu znalostí, na druhé straně nesměla být přemoudřelá a zastínit manžela, nebo jiné muže. Najít hranici mezi tím co dívky smí vědět, co říci a čím se zabývat nebylo vždy snadné. Malé dáme pohybující se ve vysokých kruzích rozhodně nestačily znalosti o ženských dovednostech. Příkladem lze uvést úryvek z dopisu od Charlotte Kinské sestřenici Wilhelmině z jedné významně větší společenské večeře, pořádané Charlottinou matkou. „*Moc dobře jsem se bavila, protože víte, že ráda mluvím a že jsem potěšena, když je k tomu příležitost.*“

²⁶⁹ Práce čerpá ze zpřístupněné internetové knihy: [cit. 2018-27-1] URL: https://fr.wikisource.org/wiki/Trait%20de%20l%27education_des_filles.

Byla jsem posazena mezi kněze a prvního poručíka a zároveň obchodníka, velice laskavého člověka, který mi vyprávěl o svých cestách. Mluvil semnou také o hudbě a skladbách. Mimi měla na starosti bavit starého soudního vykonavatele. Po marné zkoušce několika témat konverzace, s dobrým úmyslem započala hovor o venkovské ekonomice, které moc nerozuměla, přesto se její soused cítil lépe a téma ho rozpovídalo. Věřím, že kdybyste tu byla, bavila byste se stejně dobře jako já.“²⁷⁰

U dívek je tedy komplikovanější zjistit jejich vztah ke vzdělání. Bylo již zmíněno, že u malých aristokratek nebylo požadováno vzdělání na institucionální úrovni. Z toho vyplývá, že neexistovala žádná radost ani z obavy z oficiálních výsledků, tak jak je to v korespondenci pozorovatelné u chlapců. Dívky nebyly podrobovány žádným zkouškám v oboru znalostí z předmětů, přesto u nich byly znalosti očekávány pro reprezentaci a komunikaci ve vysoké společnosti a dětem záleželo na tom, co si o nich druzí myslí.

O vzdělání Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové se toho z její korespondence směřované babičce příliš nedozvíme. Wilhelmina se stejným způsobem jako její manžel Vincenc Karel učila krasopisnému psaní, způsobu vyjadřování a cizím jazykům. Dívky musely mít i rozšířené obzory zejména v oboru umění, kde se jejich zájem soustředil na hudbu, tanec, zpěv a také kresbu.²⁷¹ Konkrétnější informace o dívčím vzdělání nabízí dopisy Charlotte Kinské, směřované sestřenci Wilhelmině. *„Pokud je počasí dobré, chodím před učením na malou procházku s Mimi. V devět hodiny беру lekce angličtiny, v deset hodin se setkávám s matkou a v jedenáct hodin mám lekci francouzského psaní, nebo hodinu náboženství a poté následuje lekce kreslení.“²⁷²* Dopis byl zaslán v roce 1840, v době, kdy bylo Charlotte 14 let, a souvisel s denním letním programem a pobytem v rakouském lázeňském městě Bad Ischl. Ze zasílaných listů od Charlotte psaných sestřenci Wilhelmině je patrné, že pro dívky byla poměrně důležitá plnohodnotná náplň jejich dne. Mladé dámy si nemohly dovolit zahálet s učením ani o prázdninách, a tedy přestože byl studijní rozvrh volnější, z důvodu cestování, nemohl nikdy vymizet úplně. U dívek se též dbalo na neustálé zdokonalování a procvičování vybraných předmětů určených k výuce. Dále je patrné, že dívky musely mít rozšířené znalosti v oblasti zeměpisu, protože společně se svými guvernankami, rodiči či jinými příbuznými často cestovaly po Evropě a popis rozličných cest, výletů a krajiny měl v korespondenci své místo. *„Čím blíže se dostanete k Ishlu, tím krásnější a hornatější země je. 25. května jsme*

²⁷⁰ Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

²⁷¹ BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost*, s. 87.

²⁷² Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

dorazili pozdě do Gmundenu, kde jsme strávili noc. Druhé ráno jsme z Gmundenu vyrazili k Ebensee. Nemohu Vám ani vyjádřit, drahá Wilhelmino, co jsem cítila při pohledu na toto krásné jezero obklopené vysokými horami. Nikdy jsem nic takového neviděla. Je škoda, že počasí bylo zatažené, protože v krásné, tmavě zelené vodě téměř zanikaly černé odrazy hornin. Čtyři ženy nás doprovázely na lodi, zpívaly písně, někdy melancholické, ale tak hezké, že nás nemohlo obtěžovat je poslouchat, protože všechny měly velmi hezké hlasy.“²⁷³

Druhou generaci reprezentuje Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská, manželka Franze Josefa Auersperga. V případě této dívky také nenalezneme příliš mnoho informací týkající se vzdělávacích předmětů, kromě několika málo poznámek o dějinách antického umění.²⁷⁴ Zájem o kulturu a umění je patrný u všech dětí, přičemž nebyli chlapci ani dívky v rámci rozvíjení kulturního a sociálního kapitálu do vyšší míry znevýhodňováni. Nejčastějším zmiňovaným hudebním nástrojem u dětí všech generací byl klavír a housle. Z hlediska umělecké činnosti Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská, v porovnání s dochovanými materiály ostatních dětí, poměrně vynikala a její kresby jsou doloženy ve *scrapbooku*. Aristokratka nejprve začínala kresbou portrétu, příkladem je první jednodušší kresba nevěsty, načrtnutá v deseti letech.²⁷⁵ Mnohem propracovanější jsou obrázky z roku 1869, kdy je dívka dvanáct let. S postupem let přešla dívka kromě portrétu ke kresbě exteriéru a interiéru budov. Obyčejnou tužkou ztvárnila exteriér budovy zámku v Chocni,²⁷⁶ na jiném obraze je ztvárněn interiér dívčina pokoje v Heřmanově Městci.²⁷⁷ Místnosti dominuje velký klavír, ale je možné si povšimnout i dívčina detailního zaměření se na dvě menší klece se zpěvným ptactvem a dobové zařízení místnosti.

Třetí generaci zastupují dcery Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské, nejstarší Christiane, Maritschi a nejmladší Lotte. V dopisech dívek příliš informací o jejich vzdělání také nenalezneme, dívka se spíše soustředila na vyprávění veselých zážitků a zábavných činností a je patrné, že jejich program výuky se nelišil od programu jejich matky a babičky. Dívky se místy zmiňovaly o zmíněných hodinách v oblasti krásného umění. Všechny děti ze třetí generace uměly hrát na klavír a zdobily dopisy dětskými kresbami. Příkladem jsou menší barevné postavy tří závodníků na koních,²⁷⁸ kteří přeskakují překážky, namalované mladším

²⁷³ Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Collredo-Mannsfeld).

²⁷⁴ Inv. č. 337, sign 145 T. Z. 1874, ev. Rkp 20, ukl č. K 17 Zámorsk. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

²⁷⁵ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883.

²⁷⁶ *Tamtéž*.

²⁷⁷ *Tamtéž*. Obrazová příloha č. 8. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

²⁷⁸ Obrazová příloha č. 9. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R.K., kar 18 K 20.

bratrem Christiany Vincencem.²⁷⁹ Záznamy o výtvarné činnosti lze najít i přímo popisem v textu. Lottka v dopise ze Slatiňan informuje maminku, čím se v rámci kreslení zabývala: „*Dnes jsem na hodině kreslení vymalovala madam její knihu vojáčky. Oblékla jsem jim šedé kalhoty a modrou uniformu, aby se madam líbili.*“²⁸⁰ Z dopisů Lotte je patrné, že některé hodiny, například náboženství a hodiny klavíru mohla mít společně i s bratrem Ferdinandem.

K teoretickému učení patřily i některé praktické dovednosti dívek, jednalo se zejména o tzv. dívčí práce. Ve všech třech generacích najdeme zmínky o vyšívání a pletení. Ve druhé generaci, v případě Wilhelminy, je patrné, že se dívka zajímala i o pěstování rostlin a úpravu zámecké zahrady v Chocni. Dokládá to dopis zasílaný matce z roku 1867, v té době bylo dívce dvanáct let. „*Včera jsme byly s Paulou v Mödlingu, kde jsme se velice dobře bavily. Nějakou chvíli jsme byly v zahradě, ještě s Rudim Lichtensteinem, kde jsme se znamenitě bavily a našly mnoho krásných květin. Přinesla jsem některé květiny i s kořeny k zasazení.*“²⁸¹ Zájem o rostlinky a jejich rozpoznávání společně s latinskými názvy je ostatně zjevný z herbářů dívek všech tří generací, přičemž u chlapců takový zájem nenalezneme. V případě nejmladší Lotte Auerspergové, dcery Wilhelminy, patřilo do jejích zájmových aktivit i sbírání motýlů. V rámci této činnosti se dívka orientovala i v odborných názvech. „*Před několika dny jsem našla Batolce duhového. Na opačné straně je krásnější. Máme skutečně pěknou sbírku motýlů. Daří se mi dobře, i když jsem tento týden (sbírku) nenavýšila.*“²⁸² Součástí zámeckého areálu v Chocni musel být i statek či menší hospodářství, o kterém se dívka zmiňuje v dopisech mamince, přičemž zájem o chovná zvířata není u desetiletého dítěte nijak překvapující. „*Bílá koza je tu se dvěma mladými, malým kozlem a kozou. Chceme prodat starou kozu i malého kozlíka a nechat si jen malou kozičku. Kozel je úplně bílý a koza je šedivá a oba jsou velice přátelští. Starému kozlovi narostly velké rohy od doby, kdy jsme jej viděli naposledy.*“²⁸³ Ve druhé i třetí generaci dívek se objevují zmínky o sbírání lesních plodin a také jejich zpracování v podobě marmelád, jak je patrné například z dopisu Maritschi, kdy na statku v Rosenhofu dělaly dívky švestkovou a třešňovou marmeládu. „*Včera jsme byli ve zdejším klášteře, rozdávali jsme švestky, přičemž Lotti rozdala švestku každému chudému dítěti a chovala se velice srdečně.*“²⁸⁴

²⁷⁹ Kresbičky jsou pravděpodobně z roku 1888-1889, vzhledem k dataci dopisů, ke kterým byly přiloženy. Chlapci v té době mohli být 8-9 let. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R.K., kar 18 K 20.

²⁸⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 368, 114 R. K., K 21, kar 19, r. 1892-1907.

²⁸¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 454, sign. 116 R. K., kar 24 K 26.

²⁸² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany Inv. č. 368, 114 R. K., K 21, kar 19, r. 1892-1907.

²⁸³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 454, sign. 116 R. K., kar 24 K 26.

²⁸⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 366 112 R.K., kar 19 K 21.

8.2 Výchova

Vzdělání bylo u dívek takřka neoddělitelné s výchovou. To, co se žena potřebovala naučit a měla znát, hranice, jakým způsobem se vyjadřovat, byla dána příslušností k jejímu pohlaví. Dokládá to například ve své knize Marie Ebner-Eschenbach,²⁸⁵ kdy si dívka zamilovala poezii do té míry, že se chtěla stát básnířkou, místo povzbuzení se však dočkala opovržení od své babičky.²⁸⁶ Dívky si tyto hranice patřičnosti musely osvojit již v brzkém věku a tento trénink byl součástí jejich výchovy. Stejným způsobem jako u chlapců, se u dívky očekávaly určité naučené vzorce chování, spojené s řadou vlastností, které si dívka musela vypěstovat.

Chlapci byli vnímáni jako více odolnější a méně náchylnější k neřestem, stačilo tvarovat jejich povahu pomocí vštěpování ctností, ale u dívek, v očích autorit, samotné pěstování ctností nestačilo. Bylo potřeba nejprve vymýtit, nebo alespoň částečně potlačit, špatné vlastnosti, které byly dívce přisouzeny na základě přirozenosti a které chlapci na stejném základu neměli a z těchto důvodů se Fénelon domníval, že dívka potřebovala větší péči a s tím také již autorem nevyčleněný, větší dozor. Lze uvést konkrétní příklad, kdy autor odsuzuje marnivost. Vlastnost, vnímána jako přirozená, tedy taková se kterou se dívka již narodila a je velice negativní v rámci myšlení veřejnosti. Na druhé straně je zároveň paradoxně podporována a utužována tím, že se u dívek dbá na fyzickou krásu a estetičnost a autor před touto přehnanou pozorností varuje. Hranici mezi marnivostí a společností žádanou péčí o tělo, společně s oděvem a doplňky, si musely ženy vypěstovat na základě společenského citění, uvědomování si, co je společensky žádané a co je již naopak nepřijatelné. Společenská potřeba rozpoznávání těchto nuancí, vytvořených dvojím společenským metrem, kterými se chlapci nemuseli zabývat, vedlo k rozdílné výchově, ta poté přinesla rozdílný výsledek. Na druhé straně v aristokratickém bohatém prostředí, kde byla jedním ze zájmů příprava na rozličné společenské události a kde dívky byly vychovány ve značném přepychu je hranice více posunuta společenským prostředím, tedy to, co bylo považováno za nutné, mohlo nižší vrstvě připadat již jako zbytečné a marnotratné. Příkladem je dívčí korespondence od Charlotte Kinské směřované sestřenicí Wilhelmině Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové. „*Ptala jste se mě, co dělám. Řeknu vám, že prší tak často, že jsme mohli pouze nakupovat.*“²⁸⁷ Ve výsledku však obecně platilo, že dívka nesměla propadnout svému rozmaru. Na druhé straně ani u chlapce nebyly tolerovány dovednosti, které by sahaly za hranice mužnosti, tak aby zanedbával své povinnosti, což

²⁸⁵ Marie von Ebner-Eschenbach (1830-1916).

²⁸⁶ EBNER-ESCHENBACH, Marie von. *Moje dětství*. Zdislavice: Jiří Rotschedl, 2002. ISBN 80-23900153

²⁸⁷ Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

utvrzovalo kontrast mezi pánským a dámským světem. V knize *Příhody Télémachovi* určené chlapeckému publiku autor přímo radí: „*Mládenec, který se rád marnivě vystrojuje jako žena, slávy a moudrosti jest nehoden.*“²⁸⁸

Jeden z hlavních nástrojů socializace při vštěpování ctností, které se od žen i mužů očekávaly byla víra v Boha. Cílem bylo v dívce pěstovat empatii k bližnímu, snad s větším důrazem než u chlapců, protože se předpokládalo, že se dívka v budoucnu stane matkou, přičemž měla být nezbytně vedena i k charitativní činnosti.

Na příkladu Johna Locka a Jeana J. Rousseaua je situace ještě komplikovanější. Autoři se vyjadřují o výchově jako o nástroji či přístupu, který má sloužit rodičům a jejich potomkům. Pod výrazem dítě, které tak často užívají a ke kterému se vyjadřují, nicméně mnohdy míní pouze chlapce, přestože výraz nespecifikují. Automaticky počítají s tím, že čtenář, který se bude jejich knihou probírat rozezná, kdy autor míní dítě obecně, tedy chlapce i dívky dohromady a kdy jsou slova autorů mířena pouze na chlapce. Jedná se o případy, kdy pohlaví potomka nehraje roli, např.: u dítěte brzkého věku, v případech jako je hygiena, tělesné zdraví a jiné základní biologické potřeby člověka. Locke mířil svou knihou pouze na chlapce, přestože někdy dívky zmíní ve věcech jako je otužování, které je dobré pro zdraví, přestože se čtenáři téměř u tohoto tvrzení omlouvá, protože si je vědom, že u dívek se má více dbát na krásu než u chlapců.²⁸⁹ Zároveň však také kritizuje případy přehnané marnivosti, kdy matky své dcery podporují v parádění.²⁹⁰ Náznaky a drobnými příklady se Locke netají předmětem zaměření své příručky. U Rousseaua je tento způsob psaní se zaměřením na chlapce více zjevný. Pro svého Emila, podle kterého je kniha pojmenována, vymyslel francouzský autor i dívku Sophii, které věnuje samostatnou, kratší část knihy. Výchova dívky Sophie se od té Emilovy v mnoha rysech liší a snad proto měl autor potřebu vyhranit dívce samostatnou pasáž v knize, aby zdůraznil že výchova chlapce, nemá být stejná jako výchova dívky. Dle Rousseaua je žena stvořena pro to, aby se líbila muži,²⁹¹ byla jím ovládána a podporovala jej. K pasivní, tolerující roli mají být dívky vychovávány již od dětství, v muži mají vzbuzovat lásku a zároveň jejich role tkví ve vychovávání potomků, v případě chlapců v jejich brzkém mládí.²⁹² Zároveň Rousseau nechce, aby byly dívky zcela nemyslicí bytosti. Ženy by měly přemýšlet a být moudré, ale pouze ve věcech, které jsou jim přiřknuté.²⁹³

²⁸⁸ FÉNELON, François, *Příhody Télémachovy*, s. 11.

²⁸⁹ LOCKE, John. *O výchově*. s. 83.

²⁹⁰ *Tamtéž*, s. 97.

²⁹¹ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O vychování*, s. 219.

²⁹² ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O vychování*, s. 228.

²⁹³ *Tamtéž*, s. 227.

Rodina byla doménou ženy, avšak hlavou rodiny, z hlediska filozofie a práva byl vždy její manžel. Koncepce pojmání rodiny vznikaly již od 18. století, kdy převládal muž ve veřejné sféře, který měl povinnost zajistit rodinu ekonomicky.²⁹⁴ Starost o členy domácnosti, jejich spokojenost a celkové rodinné štěstí připadalo na hlavu ženy a s tím souvisela i starost o celkový chod domácnosti. V případě vyšší společnosti lze podotknout, že aristokratky musely mít také přehled o své domácnosti, nicméně práci ženám ulehčovalo rozsáhlé služebnictvo. Fénelon nabádá čtenáře, aby nezapomínali dívky informovat i o praktické finanční gramotnosti k přehledu příjmů a výdajů v domácnosti. K určité hospodárnosti vedl své děti Franz Josef Auersperg na již zmiňovaném dětském hospodářství v areálu zahrady ve Slatiňanech.

Mírumilovný vztah k lidem, měla žena v první řadě aplikovat na výchovu potomků. Fénelon vyjadřuje, že matka by měla znát povahu svých dětí, měla by při výchově předcházet charakterovým chybám potomků a vštípit jim dobré zásady. Zároveň si však musí udržet autoritu, bez ztráty důvěry a přátelství a k tomu je zapotřebí, dle slov autora, pevného a citlivého ducha. Dle autora Luigiho Zoji byl vedle ženy matky vyzdvihnutý muž otec, který se musel podle autorových argumentů přihlásit ke svému dítěti kulturním rituálem, oficiálním převzetím zodpovědnosti za potomky.²⁹⁵ V případě matky tento akt však nebyl potřebný. Pro období 18. a 19. století se s osvícenstvím a rozvojem lékařství znovu potvrzovaly a vznikaly nové stereotypy o ženské slabosti, nestálosti a predestinaci k mateřství. U ženy, která prodělala fázi těhotenství nebylo nutné, aby byl její vztah k dítěti definován kulturním, oficiálním způsobem.²⁹⁶ Ve stejném případě jako u chlapců i svět dívky je zatížen stereotypními atributy, které se v 19. století vázaly k jejímu pohlaví. Dívky se musely integrovat v domácí sféře jako dcery, sestry, manželky, matky a v případě úmrtí manžela jako vdovy. V těchto rolích, se snahou o jejich dosažení, se budovala identita žen.²⁹⁷ Diskurz o podřízeném postavení žen od středověku podporoval dobový konstrukt právní, lékařský i filosofický.²⁹⁸ Aristokratická společnost byla, jakožto prestižní společenská jednotka, dobře zajištěna a tím pádem si mohla dovolit řádné budoucí věno pro dcery, přičemž dívka představovala investici v oblasti navázání nových rodinných a společenských vazeb a stmelení rodů provdáním, což však nevylučuje i

²⁹⁴ Zastáncem těchto myšlenek byl i francouzský filosof Jean Jacques Rousseau (1712-1778), jehož vliv je patrný i ve šlechtickém prostředí, například u aristokratky Pavliny ze Schwarzenbergu. Více viz: LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál*, s. 131-133.

²⁹⁵ ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, r. 2005. ISBN 80-7260-145-8.

²⁹⁶ LENDEROVÁ, Milena (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, r. 2009. s. 50-51. ISBN 978-80-7106-988-1.

²⁹⁷ *Tamtéž*, s. 7-9.

²⁹⁸ *Tamtéž*, s. 35-36.

kýžené čekání na syna, dědice.²⁹⁹ Stejným způsobem jako u ostatních žen ze všech vrstev se očekávalo, že údělem, posláním a nakonec i splněným přáním bude plození potomků a s nimi spojená péče. Dle učenců 18. století by se žena měla starat o dítě sama, již od jeho narození a její první povinností mělo být samostatné kojení dítěte. Rousseau byl silně proti kojným ze zdravotních a hygienických důvodů, nicméně i z toho důvodu, že kojení dítěte jinou ženou, nežli matkou se staví proti přirozenosti.

Vztah k novorozenému dítěti je zajímavě reflektován, v té době již dospělou, Wilhelminou Auerspergovou, roz. Colloredo-Mannsfeldovou v její knížce s názvem *Pamětní kniha pro mé děti*,³⁰⁰ v níž jsou zaznamenány informace o jejím prvorozeném synkovi Karlovi. Knihu Wilhelmina dostala k Vánocům v roce 1853, přičemž Karlovi byl již jeden rok, protože se dle kněžniných údajů narodil 15. prosince 1852. Předmět měl zřejmě původně sloužit jako deníček, pro zaznamenávání informací o dítěti, jeho zdraví, prvních vypadaných zubech a krůčcích a dalších radostech a drobných strastech dětského brzkého věku. Wilhelminu však přiměly psát informace o chlapci neblahé okolnosti a pramen lze spíše vnímat jako zpověď matky, která má strach o život a zdraví svého dítěte. První záznam je z 5. ledna roku 1853 ve Žlebech a vznikl díky tomu, že se Wilhelmina poprvé odvážila o těžkosti tématu více retrospektivně přemýšlet, jejími slovy: „*Až doposud mi tato tvorba naháněla strach a obavy.*“³⁰¹ Karla se po jeho narození snažila Wilhelmina krmit sama, ale dítě prý křičelo hladem ve dne i v noci a mléko zřejmě nepřijímalo, přičemž se v této době chlapec nachladil při koupání. Z těchto důvodů si kněžna najala kojnou, která však neměla dostatek mléka, kněžně nevyhovovala, a tak musela najmout jinou sestru a následně povolat také lékaře. Dítě zdá se trpělo pneumonií nebo bronchitidou, přičemž se jeho zdravotní stav nakonec zlepšil příchodem jara: „*A skutečně, během tohoto času kolem 20. května jsme byli šťastní.*“³⁰² V létě, kdy bylo dítěti půl roku, Wilhelmina odvolala kojnou a na rady lékařů podávala malému polévku nejprve dvakrát či třikrát denně. S příchodem letních dní se chlapci začaly klubat první zoubky, Wilhelmina probděla dny a noci a opět najala na pomoc chůvu, přičemž lékař naordinoval chlapci mléko ředěné vodou. V létě přišlo další nachlazení, které se projevovalo neustálým kašlem, až nakonec jeden z lékařů potvrdil bronchitidu. V tomto období pomáhal se starostí o Karla i Dr. Procksch, vychovatel budoucích chlapců. Zdravotní stav malého prince se vůbec

²⁹⁹ WINKELHOFEROVÁ, Martina. *Šlechtictví zavazuje. Osudy žen v c.k. monarchii*. Praha: Ikar, r. 2012. ISBN 978-80-249-1884-6.

³⁰⁰ V originálním názvu *Gedenkbuch für meine Kinder*. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 58, sign. 62 R. K., rkp 13, K3.

³⁰¹ *Tamtéž*.

³⁰² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 58, sign. 62 R. K., rkp 13, K3.

nezlepšoval, v lednu roku 1853 Wilhelmina zmiňovala, že chlapec neustále kašle hleny, a to již devět týdnů, přičemž se do růstu zoubků přidal zánět. Tělesná nemoc dítěte matku velice trápila, smutně napsala, že přestože má o synka po fyzické stránce obavy, chlapec je na tom rozumově dobře, pamatuje si věci a dobře na ně reaguje, přestože ještě nemluví, což by však v prvním věku dítěte nebyl takový problém. Po celém vyprávění následují tři další záznamy, z 16. a 22. ledna a prvního února, kdy chlapce dle slov matky stále trápili zoubky, zdravotní stav se o něco zlepšil: „*Přestože kašel není ještě zcela vykořeněný, budu se v budoucích týdnech modlit usilovně k Bohu za plné uzdravení.*“³⁰³ Knihu dále na poznámky o dalších dětech Wilhelmina nepoužila a další dění v roce 1853 si nezaznamenala, malý Karl se z nemoci zřejmě plně nedostal a nakonec zemřel 15. června 1853. Pramen alespoň částečně dokládá vztah ženy k dítěti a její obavy o chlapcovo zdraví a prvních mateřských starostech.

8.3 Paměti panenek

Denní program malých aristokratek byl zatížen řadou povinností, avšak i malé dívky si směly hrát s určitým typem a danou formou her. Základním atributem dívčiny hračky je bezpochyby panenka,³⁰⁴ která má představovat vhodně oblečenou mladou dámu. Smyslem panenky je, aby o ni dívka řádně pečovala, přičemž se hračka nesmí rozbít, případně umazat. Názornější a podrobnější příklad socializace dívek v životě Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové a její dcery Gabriely roz. Auerspergové poslouží kapitola *Paměti panenek*. Autorkou tištěné knihy je již zmiňovaná Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová. Pramen lze po formální stránce rozdělit na tři části. V první úvodní části, která je shrnuta na šesti stránkách vysvětluje Wilhelmina své dceři Gabriele důvody vytvoření knihy, uvedení hlavních panenkovských postav, reflexe prostředí a příklady her s panenkami, které čtenáři předávají obraz dětských her. V druhé části, jež začíná sedmou stranou a končí stranou devátou, jsou přehledné životopisy hlavních postav, tedy panenek. Od deváté strany po poslední padesátou šestou stranu je uspořádána korespondence, která obsahuje 73 dopisů. Listy si mezi sebou zasílaly Wilhelmina Auerspergová se svou sestřenicí a rodinnou přítelkyní Marií Carolinou (Charlotte) Kinskou, která je v korespondenci přezdívána Lotte.

³⁰³ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 58, sign. 62 R. K., rkp 13, K3.

³⁰⁴ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 35.

Knihy zavádí čtenáře do úvodního vyprávění dětského života Wilhelminy. První panenku dostala Wilhelmina na Vánoce v roce 1835 od své babičky,³⁰⁵ která ji hračku zaslala až z Paříže, tehdy bylo dívce 9 let. Radost z daru dokládá dopis zasláný v lednu z Prahy, který není součástí *Pamětí panenek*, jedná se děkovné přání, které Wilhelmina babičce skutečně po Vánocích roku 1835 zaslala a který je součástí archivní sbírky na zámku ve Žlebech. „*Nedokážeš si představit, jak velkou radost mi Pařížanka přinesla. Ukazují ji každému a starám se o to, aby věděli, že ji mám od tebe.*“³⁰⁶ Pařížanka,³⁰⁷ jak je panenka zpočátku ve vyprávění nazývána, se nicméně dle slov dospělé Wilhelminy nedočkala větší pozornosti dalších několik měsíců. Panenka byla sice oblečena do krásných šatů, a dokonce hýbala končetinami, přesto matka své dceři přiznává, že v tomto momentě ještě sama netušila, jak si s panenkou správně hrát. Označení hry za “správné“, napovídá, že hra měla odpovídat společensky přípustným elementům jednání, které byly společensky vyžadované ze strany rodičů, v tomto případě i prarodičů, protože panenka byla věnována babičkou. Schopnost správného hraní se zmenšenou napodobeninou slečny v daném kontextu nastavuje společenské zrcadlo Wilhelmině, která panenku směla vytahovat z krabice pouze o nedělích a ani v těchto chvílích zřejmě nepovažovala tuto činnost za plnohodnotnou zábavu. Neděle byla dnem, kdy se dívka měla společensky angažovat. Šlechta pořádala pro dívky, ale i chlapce, nedělní svačiny, později i dětské plesy, kam si směly ratolesti zvat stejně staré přátele a příbuzné z řad aristokracie.³⁰⁸ V rámci teorie jednání lze podotknout, že panenka je určitým druhem daru, investicí, která má dívku patřičným způsobem socializovat, zapojit do společenského dění.

Obrat nastal ve chvíli, kdy se mladičká hraběnka vypravila s matkou do Lince. V průběhu zimy došlo k neradostné události, smrti knížete Rudolfa Kinského,³⁰⁹ strýce Wilhelminy a otce Lotte. Na jaře měsíce dubna jely obě dámy utěšit ovdovělou tetu Kinskou. Dívka se setkala se sestřenicí Lotte, o níž se vyjadřuje jako o mnohem chytřejší, protože vlastnila panenku, a dokonce si s ní dovedla i sama hrát a porcelánové stvoření měla pojmenované *princezna Lotte Bordialová*.³¹⁰ Způsob, jakým si mohla dívka se sestřenicí hrát, umožnil fakt, že Wilhelmina vlastnila panenku, kterou si mohla vzít s sebou, dle jejích slov na ukrácení cesty ve voze. Iniciativa vzít si sebou hračku, která není zpočátku zrovna oblíbená a

³⁰⁵ Babička je nazývána jako Colloredo-Mannsfeldová, pravděpodobně se jedná o Wilhelminu Colloredo-Mannsfeldovou, roz. Waldsteinovou-Wartenbergovou (1775-1840), matku Wilhelminina otce Františka de Paula Gundakara II. Colloredo-Mannsfelda (1802–1852).

³⁰⁶ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

³⁰⁷ O tzv. Pařížánkách je zmiňováno mezi lety 1850-1880 jako o jednom z hlavních atributů dětství dívek. LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 207-208.

³⁰⁸ Více viz: WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Šlechtictví zavazuje*, s. 24-25.

³⁰⁹ Rudolf kníže Kinský z Vchynic a Tetova (1802-1836).

³¹⁰ Inspiraci převzala z blíže nespecifikované knihy.

se kterou si dívka příliš nehrála, nevěnovala jí pozornost, zavádí k myšlence, že jí hračka byla na cestu dána matkou, případně guvernankou, které věděly, že se dívky setkají.

Jakým způsobem první setkání probíhalo, není v knize zaznamenáno, nicméně Wilhelmina napodobila sestřenici a svou vlastní panenku, pojmenovala *hraběnka Natalie Czaparchová*.³¹¹ Jak dále píše, jméno vybrala podle jedné své blíže neurčené pratety. Ze způsobu, jakým v textu smýšlí Wilhelmina o Lotti lze vyvodit, že i dětský svět má svá pravidla a s nimi spojená očekávání. Dítě se musí přizpůsobit druhému, aby byl naplněn komunikační proces mezi oběma subjekty, k naplnění sociálního kapitálu.

Hlavní náplň her představovalo zařazení *princezny Bordialové a hraběnky Czaparchové* do společenského života. Mladé šlechtičny se svými panenkami pořádaly soaré, kde jim četly, podávaly čaj a případně chodily na procházky.

Konkrétním příkladem je hra dívek na královskou korunovaci v Praze.³¹² Nápad v myslích dívek vzniknul díky bohatým dárkům, které malé aristokratky obdržely od svých babiček. Lotte dostala pro *princeznu Bordialovou* zlatem vyšíváný bílý kabátek, společně se zlatě vyšíváným červeným pláštěm. Wilhelmina obdržela pro *hraběnku Czaparchovou* modrý, stříbrem vyšíváný kabátek společně s bílo-stříbrnou spodničkou. Další inspiraci k uspořádání hry převzaly dívky z korunovace manželky Ferdinanda V.³¹³ Marie Anny Savojské,³¹⁴ která se konala dne 12. září roku 1836 v katedrále sv. Víta v Praze, přičemž se malé dívenky přímo korunovačního obřadu neúčastnily, přesto si o ní udělaly představu z vyprávění dospělých. Dle slov Wilhelminy královu korunovaci³¹⁵ ponechaly stranou a zaměřily se nejvíce na korunovaci královny. V pokojíku Lotte Kinské dívky nainstalovaly židle, tak aby tvořily kruh. Uprostřed kruhu se nacházel stolek, který měl představovat oltář. Lotte ve hře představovala císařovnu Marii Annu, Wilhelmina na sebe převzala roli arcibiskupa pražského,³¹⁶ panenky představovaly diváky. Do obecnstva přizvaly dívky i skutečné dětské přátelé. Po korunovaci přišla na řadu abatyše a dále následovala hostina, kdy se dívky i s ostatními přesunuly do zahrady. Zde probíhal slavnostní přípitek na počest královny, při kterém měla Wilhelmina napodobit hraběnku Chotkovou.³¹⁷ Dívky se z vyprávění dozvěděly,

³¹¹ Mohlo se jednat o ženu z maďarského šlechtického rodu se jménem Szapáry, se kterým měli Colloredo-Mannsfeldové a Auerspergové příbuzenské vztahy. Viz více: VESELÍKOVÁ, Markéta, *Rodinný archiv Auerspergů*, s. 28,30, 170, 236, 240.

³¹² *Puppen-Memoiren*, s. 3-4. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 59, tip 2 K3, stran 57. *Puppen-Memoiren*.r. 1865.

³¹³ Ferdinand I. Dobrotivý, jako uherský a český král Ferdinand V. (1793-1875).

³¹⁴ Marie Anna Savojská (1803-1884).

³¹⁵ Korunovace na českého krále Ferdinanda V. proběhla pět dní před korunovaci Marie Anny, tedy 7. září 1836.

³¹⁶ Tehdejší arcibiskup se jmenoval Ondřej Alois Ankwicz (1777-1838), Wilhelmina však tuto skutečnost neuvádí.

³¹⁷ Snad se jednalo o Marii Chotkovou (1794-1878), manželku nejvyššího pražského purkrabího Karla Chotka (1783-1868), Wilhelmina ženu blíže nespecifikovala.

že hraběnka Chotková se měla při přípitku údajně zakoktat, přičemž se tento výstup Wilhelmině příliš nedařil. Lotte, která stále představovala arcivévodkyni se poté obracela na panenky se kterými hovořila, přičemž za hračky Lottce odpovídala Wilhelmina, tímto způsobem se bavily dívky s ostatními dětmi po zbytek nedělního odpoledne.

Panenky, jak je patrné z úvodního vyprávění, byly nedílnou součástí světa dívek a stejně jako jejich držitelkám, byl i hračkám poskytnut nejvyšší luxus, týkající se zařízení a róby.³¹⁸ Součástí vybavení byl dle popisu kompletně zařízený pokojík pro panenky, který obsahoval kanape se stolkem a židlemi, při nichž stály postele a skříně. K interiéru patřila i kuchyň, obsahující kredenc se zmenšeným příborovým servisem, včetně ubrousků k servírování, společně s čajovým servisem, které se hodily k pořádání společných obědů a večeří. Doplnkem byl hrací stůl s kartami, hracími známkami a lampičkou, kterou si dívky dle slov Wilhelminy svítily v dlouhých zimních večerech. Pokojík panenek nebyl jediným prostorem ke hrám a Wilhelmina často využívala pro panenku *Czaparchovou* i další místnosti v domě. V salonku postavila svým panenkám statek, kam se vydávaly hračky na cestu. Využívána byla i ložnice rodičů, kde v rámci hraní po dlouhé cestě uvařila Wilhelmina panenkám čaj, postarala se o jejich koně, předčítala jim, a dokonce dávala i lekce mluvy. Oděv panenek byl přizpůsoben aktivitám. Pro projížďky například vlastnily panenky malá dámská sedla, což naznačuje, že snad vlastnily i zmenšené koníky. V zimě roku 1839 se dívky rozhodly vozit malé panenky na sáňkách, což opět vyžadovalo detailní přípravu v podobě zimní toalety.³¹⁹

V zimě roku 1837 sepsala pro svou panenkovskou hraběnku dokonce Gothajskou tabulku, obdobnou měla i Lotte pro *princeznu Bordialovou* i s fiktivními příbuznými. Je patrné, že každá správně vychovaná dívka z dobré rodiny musela mít své jméno, odkazující na význam rodu. Narození se do bohaté rodiny a získání příslušného jména, s odpovídající titulaturou a dobré vzdělání, to vše jsou atributy dítěte vyrůstajícího ve šlechtické rodině. S těmito předpoklady nic nebrání tomu, aby se potomek mohl prezentovat ve společenském dění. Byly proto nezbytné i pro reprezentaci roli šlechtičen v imaginárním světě panenek.

³¹⁸ Z hlediska výroby hraček je 19. století zlomovým obdobím. Dívky z vyšších vrstev pro své panenky dostávají rozličnou, finančně nákladnou garderobu s řadou vybavení a doplňků. LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 36.

³¹⁹ Dívky se nezmiňují o kočárcích pro panenky, tento předmět a masivnější rozvoj výroby se váže k přelomu 19. a 20. století. LENDEROVÁ, Zdena. Dětství na kolečkách. Historie dětských kočárků. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 28, č. 1, (2006,) s. 34-36.

8.3.1 Úvod do korespondence panenek, výčet postav

Dopisy mezi panenkami tvoří určitý mikrosvět, ve kterém vystupují reálné a imaginární postavy. Pramen, který přináší čtenáři rozmanitou škálu příběhů, lze tedy i díky barvitému spektru postav vnímat jako zrcadlo, ve kterém Wilhelmina, jakožto matka nastavuje obraz společnosti, jenž se formuje v jednotlivých imaginárních postavách. Panenky a také jejich příběhy lze vnímat jakožto vzory, které mají každá svůj daný účel a které mají zároveň Gabriele pomoci hravou formou se socializací ve světě aristokracie. Na panenky jako nástroje výchovy dívek měl svůj názor i Jean Jacques Rousseau, což dokresluje dobové představy o panenkách. „Ale,“ řeknete snad, „zdobí panenku, a ne sebe.“ Zajisté, vidí svou panenku, ale nevidí sebe, nemůže dělati nic pro sebe, není hotovo, nemá ani vlohy, ani síly, není ještě nic, ještě celé ve své panence, vkládá v ni všecku svou koketnost – však jí tam na vždycky nenechá; čeká na okamžik, aby se stalo svou panenkou.³²⁰

Z důvodu přehlednosti textu jsem se pro odlišení smyšlených prvků od těch skutečných, rozhodla užívat smyšlené názvy v kurzívě. Imaginárními postavami, za které dívky Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo Mannsfeldová a Marie (Charlotte) Carolina Kinská píše, jsou *Natalie Czaparchová* a *Lotte Bordialová*, které mají řadu imaginárních přítelkyň, o kterých není možné doložit, zda tyto postavy vlastnily dívky fyzicky v podobě hmotných panenek, nebo zda figurovaly pouze v myšlenkách dívek, aniž by měly hmotnou podobu v reálném světě. Podstatné je, že dívky podle vyprávění vlastnily porcelánových panenek více.

Dívky si v rámci her vymyslely i vlastní potomstvo. Dítě Wilhelminy, je pojmenováno po ní, tedy *Wilhelmina Colloredová*, a dítě Lotte se jmenuje *Cécile Kinská*. V korespondenci se vyskytuje řada jmen, za které však nepíše „živé pisatelky“, jejich jména jsou součástí příběhů a vzájemné konverzace. Čtenář se tedy setkává s rodinou panenky *Natalie Czaparchové*, synem *Heinrichem* a dcerou *Willi*. *Lotte Bordialová* má taktéž jednoho syna *Alphonse* a dále dvě dcery *Sophii* a *Christiane*. Bratrem *Lotte Bordialové* je *Carl*, který není příliš často zmiňován.³²¹ Zvláštní postavou je bratr *Natalie Czaparchové* jménem *Wilhelm*, který má v knize pouze jediný dopis napsán cizí dospělou osobou, přičemž hračka v podobě panáčka fyzicky existovala.

³²⁰ ROUSSEAU, Jean Jacques, *Emil čili O výchování*, s. 232.

³²¹ Marie Carolina Kinská měla skutečného bratra Ferdinanda Bonaventuru Kinského (1834-1904), nicméně chlapi byli v době her dva roky, tedy jakákoliv podobnost se skutečným bratrem, kterou by potencionálně mohla Marie bratrovi své panenky přiřknout je vyloučena.

Dalšími postavami, vedle *Natalie Czaparchové* a *Lotte Bordialové*, jsou *Mélanie Clar Hallová*, která má představovat vedoucí dívčího penzionátu, který *Natalie* i *Lotte Bordialová* navštěvovala. Dalším pisatelem je *Marianne Holdanová*, zástupkyně *Mélanie Clar Hallové*, dále *Toni Kolzková*, bývalá členka penzionátu a přítelkyně všech zmíněných dam.

V aktivním psaní dopisů vystupují i *Sophie Colloredo*, která má pravděpodobně představovat sestru *Wilhelminy Auerspergové*, roz. *Colloredo-Mannsfeldové*. *Sophie* si píše s *Mélanii Kinskou*, která má představovat sestru *Charlotte Kinské*. Je důležité zmínit, že ve skutečnosti *Wilhelmina* sestru neměla, byla jediným potomkem svých rodičů. *Charlotte Kinské* zemřely dvě sestry³²² v brzkém věku a třetí sestra³²³ byla v době her čtyřletou dívkou, jedná se tedy o skutečně smyšlené postavy.

V korespondenci mezi dívkami dochází ke ztotožnění se s hračkou, dopisy jsou podepisovány jmény panenek a posilují existenci vytvořeného světa fantazie. Imaginární svět se v listech nezřídka přímo propojoval se světem reálným a vzniká tak zajímavé vrstvení reality a dětské imaginace. Je nutné si uvědomit, že panenky vystupovaly v dopisech jako již dospělé osoby, které jsou vzdělané, vdané a mají vlastní děti. Vztah *princezny Lotte Bordialové* s *Natalií Czaparchovou* není založen pouze na příbuzenských vazbách, nýbrž i na přátelství a důvěrnostech, což naznačují fráze, kde si dívky slibují neutuchající věrnost a oddanost. Svědčí o tom i způsob podpisu, kdy se dívky prezentují jako staré, dobré přítelkyně.³²⁴ V případě psala-li *Wilhelmina* za svou panenku *Czaparchovou* sestřenicí *Lotte*, a ne přímo *princezně Bordialové*, nazývala ji tetou a naopak.

8.3.2 Životní příběhy panenek

Do okruhu blízkých příbuzných *Natalie Czaparchové* patřil i její imaginární bratr *Wilhelm*. Chlapec je jednou z mála postav zastupujících v hrách mužský element. *Wilhelmina* ponechala figuru, představující bratra *Wilhelma* v Praze, protože měl zlomenou nohu. Později ji při své obchodní cestě našla slečna *Viktorie*,³²⁵ která za panenku napsala *Wilhelmině* dopis. Panenka byla při nálezu obklopená vlašťovkami, protože se v místnosti zapomnělo zavřít okno a švitořivé ptactvo jí tak dělalo společnost. *Wilhelm* v dopise popisuje soužití s rodinou *Myšákových*, kteří mu přednášeli a učili jej dějepisu. Program narušovali pouze potomci myši

³²² Anna Kinská (1827–1828); Vilemína Alžběta (1831-1836).

³²³ Marie Karolína Kinská (1832–1904).

³²⁴ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv.č. 59, tip 2 K3, stran 57. *Puppen-Memoiren*.r. 1865.

³²⁵ Jedná se pravděpodobně o vychovatelku *Wilhelminy*. Dívka se o ní více zmiňuje v korespondenci své babičce.

rodinky, kteří *Wilhelma* tahali za obvaz na noze. Postava s tím nemohla nic dělat a nezbývalo jí, než jen sedět a melancholicky hledět na vlaštovky za oknem, které jej měly brzy opustit odletem do teplých krajů. Ve své bezradnosti se dle dikce listu nemohl dočkat, až se znovu shledá se svou sestrou *Natalii*.

Skrze teorii J. Lacana představuje dospělý *Wilhelm* obraz zmrzačeného člověka, který díky zranění není schopen dostát své roli muže. Není v jeho silách postarat se o rodinu, angažovat se ve společnosti, přičemž dochází k nenaplnění role a postava propadá bezradné sebelítosti. Panáček je přímo závislý na příbuzenských, rodinných vazbách. Důležitost a důraz na rodinné pouto je v tomto případě obsažen ve dvou případech. První je evidentní v rodině myši, které se o *Wilhelma* starají, avšak i jejich funkce osvojitelů je pro panáčka nedostatečná. Druhý případ je obsažen ve stesku po skutečné rodině, tedy sestře *Wilhelmině*. Snad dopis od vychovatelky vzbudil v dětství *Wilhelminy*, roz. *Colloredo-Mannsfeldové* lítost a dopomohl k uvědomění si důležitosti rodinných a společenských vazeb. Z těchto důvodů mohla poté dospělá *Wilhelmina*, jakožto matka, zařadit postavu *Wilhelma* do *Paměti panenek* i pro svou dcerku *Gabrielu*.

Není to první případ, kdy se dospělá osoba zapojuje do her s panenkami. V případě *Lotte Bordialové* se v knížce *Paměti panenek* dochoval na poslední straně dopis od jejího otce *Rudolfa Kinského*, který píše dceři z lovu. „*Lesní lovy jsou veselé, radostní psi netrpělivě štěkají, tmavé klenby zasněžených lesů, lstivá plížící se liška, hrdý uhánějící jelen, hbitý jelínek, plachý zajíček, zvonění rohů, zvuk pušek, ozvěna probouzena pádem a třeskem, radostní a veselí lovci vracející se domů. Všechna tato slova jsou jen spěšně rozptýlená, jen na krátkou chvíli může věrný muž zapomenout na bolestnou vzdálenost své milované ženy.*“³²⁶ Otec se podepisuje jako *Bordial* a nechává pozdravovat *Lottčinu* matku, přičemž slibuje brzký návrat domů, místo odeslání je hravě označeno jako *Jelenov*.³²⁷ Je tedy zjevné, že v případě dívčích her se do nich zapojovali a mnohdy byli i aktivními účastníky i členové rodiny, případně vychovatelé a příbuzní. I v tomto případě, podobným způsobem jako u postavy *Wilhelma*, je zde patrný důraz na rodinné vazby.

V rámci uspořádání sociálního prostoru se k dívce váže budoucí role matky. Vybrané hry s panenkami, jejich výchova a starost o ně lze chápat jako způsob socializace a přípravu na budoucí úděl dívky.³²⁸ Součástí rodiny *Natalie* a *Lotte* byly dále děti. *Natalie* vlastnila dceru

³²⁶ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv.č. 59, tip 2 K3, stran 57. *Puppen-Memoiren*.r. 1865.

³²⁷ Volně přeloženo z výrazu *Hirschelchen*. *Tamtéž*, s. 57.

³²⁸ LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě*, s. 37.

Wilhelminu a syna *Heinricha*. Potomkem *Lotte Bordialové* byl syn *Alphons*, který je přezdíván zdrobnělinou *Phonsi*, dále dcery *Sophie*, a nejstarší *Christiane*. Děti nejsou příliš často zmiňovány, přesto někdy doprovázejí své matky na maškarní bály. Z textu vyplývá obraz vytížených matek, které se však přes svou společenskou vytíženost snaží poskytnout vzdělání a nalézt vhodného vychovatele či guvernanku pro své potomstvo, kteří měli matku v její výchovné roli zastupovat. V dopisech se také panenky strachují o zdraví svých potomků. „*Marianne Calmová byla dva měsíce u nás společně se svou dcerou Elise, prodělaly u nás mnoho strachu, protože přežili velké onemocnění. Děti jsou všechny zdravé. Phonsi se hodně ptá po Heinrichovi, trápilo mě to, a tak jsem jej nechala napsat pár řádků. Christiana se náramně baví s tvou malou Wilhelminou.*”³²⁹

Neznamená to však, že by smyšleným ratolestem nebyla v korespondenci panenek věnována menší pozornost, ačkoliv v porovnání s jinými tématy jsou dítka spíše drobnější součástí celku. V Panenkovských pamětech je na konci doložena korespondence *Wilhelminy Colloredové*, která má pravděpodobně představovat přímo dceru autorky knihy *Wilhelminy Colloredo-Mansfeldové*, a nikoliv panenky *Natalie Czaparchové*. Dopisy smyšlené *Wilhelminy* jsou směřovány její tetě Marii Carolině (Charlotte) Kinské. V tomto případě o sobě píše *Wilhelmina* jako o méně vzdělané v gramatice, přesto šťastné, že smí své tetě psát. Druhým příjemcem dopisů *Wilhelminy Colloredové* je její sestřenice *Cécile Kinská*, smyšlená dcera Marie Caroliny. Dívka píše *Cécile* o jednom ze svých denních programů, kdy se zabývá hodinami francouzštiny, přičemž neopomíná dodat, jak dobře si vede a jak jí její matka chválí, z čehož má velkou radost. Ve volném čase chodí na procházky, nebo si hraje s panenkami. V jiném dopise ze 7. července roku 1838 obdivuje panenky své sestřenice Eugénie³³⁰, které jsou mnohem krásnější než ty jejich. Eugénie vlastní totiž panenku císařovny a dvě arcivévodkyně, což znamená, že na ně má patřičný oděv a řadu doplňků. V korespondenci si dále nelze nevšimnout vyptávání se na zdravotní stav příslušníků rodiny a přátel. Od *Cécile* je doložen pouze jeden dopis z 23. prosince 1838, ve kterém se dívka chlubí svými novými dary, dovezenými tetou³³¹ z Mnichova. Mezi nimi samozřejmě i panenkou, pojmenovanou *Georgine*, která měla hezkou tvář a černé vlasy, vlastnila kompletní výbavu, z nichž nejhezčím kusem byly například růžové šaty s černou krajkou a závojem. Píše-li *Wilhelmina* za svou panenku *Wilhelminu Colloredo* o sestřenici Eugénii a detailně popisuje její panenky, je pravděpodobné, že dívka Eugénie skutečně existovala a popsané panenky vlastnila. Je tedy zjevné, že

³²⁹ *Puppen-Memoiren*. r. 1865. s. 12.

³³⁰ Postava není blíže specifikována, je však pravděpodobné, že se jedná o reálnou postavu.

³³¹ Postava není blíže specifikována.

s panenkami si aristokratky běžně hrály. V případě *Cécile*, za kterou píše Marie Carolina je pravděpodobné, že panenku jménem *Georgine*, dostala na Vánoce samotná „živá pisatelka“. Témata těchto smyšlených dětí, se blíží více tématům dětí skutečných. Dítka nicméně nabízí obraz pouze slušně vychovaného, pilného a studiem zatíženého jedince. O negativních věcech, jako je například neposlušnost panenkovských dětí, lenost či studijní nezájem si panenky nepsaly. Z korespondence je patrné, že se dětská neposlušnost nepřipouští a nepřipouští si ji ani samotné dívky *Wilhelmina*, roz. *Collaredo-Mannsfeldová* s *Lotte Kinskou*, které si s panenkami hrály. Lze tedy podotknout, že samotná čtenářka knihy *Gabriela* má dle výběru matky *Wilhelminy* vnímat děti, a tedy i sebe samu jako poslušnou a pracovitou.

V rámci výchovy je nutné rozvíjet sociální a kulturní kapitál, přičemž je v omezené míře (oproti chlapcům) kladen důraz na vzdělání a to zejména na jazykové a vyjadřovací schopnosti dívek v rámci psaní se znalostí kulturního dění, ve spojení s malbou, divadlem a tancem. K hlavním postavám, *Lotte* a *Natalii*, lze zařadit i již zmiňovanou vedoucí dívčího penzionátu v Londýně *Melánii Clar Hallovou*, která si vyměňuje dopisy s oběma aktérkami. Panenka představovala starší dámu, která je již vdaná a informuje o svých cestách do lázeňských středisek, Paříže a návštěvách ostatních příslušníků panenkovské rodiny. V dopisech ráda vzpomíná na život, kdy byly *Natalie* s *Lotte* jejími studentkami, a naopak dívky jsou své přítelkyni *Clar Hallové* vděčné za řádnou výchovu. Panenka *Czaparchová* chválí vzdělání, které vedoucí penzionátu umožnila i její mladší sestře³³², bez kterého by nebyla tak vzorným dítětem. „*Je to okouzující dítě, plné dobré vůle, inteligentní, milující studium a práci, a nakonec mi dodává naději, že bude ctít péči, kterou jste ji poskytla.*“³³³

V dopise z června roku 1838 odesílaným z Paříže *Mélanie Clar Hallová* vyjadřuje stesk po pěveckém nadání *Lotte Bordialové*, a s obavami se ptá, zda nezhazuje svůj talent a opakuje si naučené hudební skladby. Odpověď se jí dostává v dopise zasláného z *Třešňové*, kde *princezna Bordialová* tráví svůj čas. Panenka vzpomíná na tenorový hlas učitele hudby, *mistra Belcanta*,³³⁴ který vynikal v opeře *Lazebník Sevilský* a dále při hrách *Williama Shakespeara*, zejména v *Othellovi*. Informuje i o své sestře *Mélanii Kinské*, dívka již pobyla nějaký čas v penzionátu a pokračuje i doma v hodinách malby a zpěvu, přičemž k nejoblíbenějším skladatelům patří *Beethoven* a *Mozart*.

³³² O sestře panenky *Czaparchové* se dívky již více nezmiňují, není přítomna ani v *Gothajském almanachu panenek*, pravděpodobně se tedy jedná o pouhou smyšlenou postavu v myslí dívky.

³³³ *Puppen-Memoiren*. r. 1865. s. 35-36.

³³⁴ *Tamtéž*, s. 24. V italském jazyce znamená výraz *bel canto* krásný zpěv a jedná se také o pěveckou techniku, která vznikla v Itálii na počátku 17. století.

Ke vzdělání dívek patřila i charitativní činnost, učení obětavosti a schopnosti pomoci bližním v případě nesnází v dětství i v dospělosti. Vychovatelka píše již dospělé *Natalii Czaparchové*, zda by mohla přispět peněžním obnosem jisté *Suzanne Latourové*, která se ocitla společně se svými dětmi v chudobě, přičemž nespecifikuje důvod nevlídné situace. *Natalie* velkoryse zaslala peněžní obnos i se vzkazem nebohé *Suzanne*, v němž ji nabádá k důvěře v Providence.³³⁵ *Suzanne* posílá *Natalii* srdceryvné poděkování za velkorysost, která jí a její děti dostala z velké bídy. „*Nechť nebesa nenechají vaši dobročinnost bez odměny, naplní požehnáním mou vznešenou a velkorysou paní a přičiní se k tomu, abyste našla u svých dětí veškeré štěstí, které bude dále provázet celou rodinu.*“³³⁶ Dále žádá *Suzanne* od *Natalie* doporučení své dcery, která je schopna vést vlastní život jako vychovatelka v Praze či ve Vídni.

Jinou dobročinnou aktivitu popisuje další z hlavních postav jménem *Marianne Holdanová*, která ve hrách vystupuje jako zástupce vedoucí penzionátu v Londýně. Příběh, demonstrující míru altruismu, kterému se majitelky panenek učily v rámci socializace do role aristokratek, se odehrál na imaginární odpolední procházce, při níž se panenky s jejich fikčními vychovatelkami po únavné cestě uchýlily do blízkého domku, v němž ke svému překvapení našly slepou matku s dcerou. Mladší žena měla již pět dětí a za manžela pojala chudého obchodníka. Muž byl navíc při své práci podveden a přišel o značnou část peněz. Zařízení domu bylo ve špatném stavu, nicméně udržované v čistotě. Po návštěvě se *Mélanie* ještě přesvědčila o bídě situaci rodiny u starosty vesnice. Vedoucí ústavu *Clar Hallová* poté dovolila dívkám ušít oblečení pro chudou rodinu, které jim posléze darovala. „*Ve stanovený den jsme přispěly rozptýlením z našich jednoduchých dárků, které byly přijaty s radostí, zanechávající hluboký, smysluplný dojem v srdcích všech.*“³³⁷ *Marie Holdanová* jako jediná z vystupujících fikčních postav nebyla provdaná a v korespondenci se její stav nijak nezměnil, zůstala věrnou pomocnicí stárnoucí *Mélanie Clar Hallové*. Postava spíše informuje o nových dívkách, které do domu v Londýně přibyly, zprostředkovává informace o dalších členkách panenkovské domácnosti. Příkladné aspekty lze vyhodnotit jako snahu užití symbolického kapitálu.

Postavy *Mélanie Clar Hallové* a *Marianne Holdanové* v sobě ukrývají charakter moudrých žen, které oceňují především učenlivost a dobré chování panenek. Je zde dále promítnuta důležitost přátelských vazeb, které *Mélanie* udržuje i přes dospělost svých bývalých studentek. Vztah mezi žačkou a vychovatelkou představuje tedy trvalou přátelskou vazbu.

³³⁵ Lycée la Providence. V 19. století francouzský vzdělávací institut.

³³⁶ *Puppen-Memoiren*. r. 1865. s. 38.

³³⁷ *Tamtéž*, s. 42.

Čtenářce Gabriele nenabízí pouze zájem o vzdělání a jeho důležitost, ale i přístup k vlastním případným guvernankám, nebo vychovatelům, jako je tomu například u zmíněného učitele hudby pana *Belcanta*. Konání dobrodini je po té důležitým charakterovým rysem každé slušně vychované dívky, ať se jedná o přičinění v oblasti přímé charitativní pomoci či poskytování financí.

Zajímavější postavy v oblasti životních příběhů představuje *Toni*, a tři vedlejší postavy, o kterých jsou pouze zmínky ve vyprávění panenek, jménem *Marie Herbainová*, *Babette* a *Laurence de Savigny*, všechny taktéž příslušnice penzionátu.

První z dívek *Toni* se k milému překvapení všech provdala jako první za jistého pana *Kolzkyho*, obchodníka původem z Polska, který vlastnil pozemek jménem *Malroche*. Žilo se jí s ním velice dobře a jezdila navštěvovat své bývalé spolužačky z penzionátu, jak jen to bylo možné. Přítelkyně se o *Toni* vyjadřují v korespondenci, jako o dobrém anděli, kterým nutně musela být z toho důvodu, že si pro ni její nastávající manžel přijel do Londýna z takové dálky.

Příběh *Marie Herbainové* začíná jejím odstěhováním se společně s otcem do Cincinnati, nacházející se v americkém Ohiu. Otec se v průběhu let přestěhoval s dcerou z neuvedených důvodů znovu, až do daleké tehdejší Batávie. Starší pán však brzy onemocněl, v obchodu se mu nedařilo a rodina musela vynaložit značné finanční prostředky na léčbu. V této nešťastné době manžel *Herbainové* zemřel na lovu a na nebohou ženu připadly nebožtíkovy dluhy. Z této situace se původně snažila *Marie* dostat vybudováním dívčí školy, přičemž se s největší pravděpodobností přestěhovala zpět do Evropy, kde jí finanční pomoc poskytl věřitelé z Německa. V korespondenci není zmíněno, zda činnost byla úspěšná, v dalších hovorech se panenky pouze domlouvají na finanční sbírce pro *Marii*, aby se mohla vrátit zpět do Batávie a stát se vychovatelkou v místní holandské rodině. Vše nakonec skončilo šťastně, *Marie* skutečně odjela díky pomoci svých přítelkyň do Indonésie, kde si našla bohatého manžela z holandské rodiny. Postava *Marie Herbainové* má tedy komplikovanějším životní příběh. Měla ukazovat neutuchající starost a péči o rodinu. V případě, kdy žena rodinu ztrácí přichází na pomoc přátelé. Opět se zde setkává s důležitostí přátelských vazeb a naprostou závislostí na společnosti.

Další komplikovanější příběh se stal *Babette Dorisé*, roz. *Bullové*, která si našla hodného manžela, brzy však její choť zemřel. *Babette* jeho smrt nesla velice těžce a doktor jí doporučil pobyt v lázních. V léčebném středisku se dáma seznámila s bohatým statkářem, který byl vdovec. Statkáře si vzala, přičemž přijala za své i mužovy dcery z prvního manželství a její příběh tedy opět i přes všechna úskalí skončil šťastně, což dosvědčuje dopis od *princezny Bordialové* adresovaný *Toni Kolczkové*., *Babette Leman (Dorisé) mi nedávno napsala, že její*

nové manželství je poměrně šťastné. Její nevlastní dcery, jsou velmi krásné dívky. ³³⁸ *Babette* byla, dle slov *Marianne Holdanové* směřovaných v dopise princezně *Bordialové*, šťastná také právě proto, že ji její manžel velice miloval. Je to však pouze jeden případ ze čtyř a je tedy pravděpodobné, že dívky vnímaly sňatek spíše jako možnost mít rodinu a zázemí, přestože city, o kterých ve svém věku nemohly mít větší představu, připouštějí. ³³⁹

Oproti svým přítelkyním *Laurence de Savigny* byla teprve na začátku budoucího soužití s manželem. Dívka chystala svatbu s *Julesem de Polignacem*, ³⁴⁰ vévodou z francouzského Châteauroux. Manžel byl z bohaté rodiny a dívka dostala cenné dary v podobě kašmíru a drahokamů, včetně diamantů, které dle slov *Marie Holdanové*, přímo přšely z nebes a *Laurence* se tak cítila jako v pohádce, protože donedávna byla dívka spíše Popelkou.

Všechny postavy z romantických příběhů mají společnou závislost na okolní společnosti, rodinných a přátelských vazbách a udržování kontaktu s ostatními jedinci. Důležitým společným rysem všem postavám je formování ženské identity. V rámci společnosti, pro naplnění role a očekávání, je důležité, aby se žena vdala. Aktem manželství se naplňuje její role manželky, následně matky, ve které ženy měly nacházet štěstí splněním společností předkládaného údělu již od dětství.

Poslední postavu představuje *Sophie Colloredová*, smyšlená sestra *Wilhelminy Auerspergové*, roz. *Colloredo-Mannsfeldové*, která si vyměňuje dopisy s *Mélanii Kinskou*, taktéž smyšlenou sestrou *Marie Caroliny Kinské*. *Sophii* je 50 let, *Mélanie* by snad měla být v podobném věku, o jejich bližším rodinném stavu nejsou žádné informace a s největší pravděpodobností se jednalo o neprovdané dámy. Obě postavy doprovází v jejich životech komické situace. V dopise adresovaném z Chocně z 6. července roku 1838 píše *Mélanii* o nešťastné situaci, která se jí přihodila na vycházce s přítelkyní *Rosou* a nejmenovaným bratrance. Dámy seděly na břehu potoka, bratranec se důstojně procházel kolem, nicméně špatně došlápl, uklouzl a spadl do potoka, přičemž strhnul nebohou *Mélanii* sebou do vody. Příhoda naštěstí nedopadla žádným větším skandálem. „*Rychle jsme spěchali na nedaleký statek, abychom si usušili oblečení. Tato malá nehoda nás velice pobavila a neměla špatné důsledky.*“ ³⁴¹ *Sophie* se při procházkách nedařilo o nic lépe. V dopise z června líčí své sestřenici scénu, kdy si s přítelkyní *Lisi* vyšly po večeři na delší procházku do hor. Cesta však byla kluzká

³³⁸ *Puppen-Memoiren*. r. 1865, s. 45-46.

³³⁹ V rámci manželství se jedná o ukotvení ekonomických a sociálních vazeb, přesto je otázka citů nepřehlédnutelným badatelským tématem. Konkrétním příkladem je šlechtická rodina *Mensdorff-Pouilly*. K tomu viz *ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ*, Radmila, *Rodinné strategie šlechty*, s. 127-128.

³⁴⁰ Pravděpodobně inspirováno skutečnou historickou postavou francouzského státníka *Julese de Polignaca* (1780-1847) [cit. 2018-27-1] URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Jules_de_Polignac>.

³⁴¹ *Puppen-Memoiren*. r. 1865, s. 49-50.

po předchozí dešťové přeháňce, *Lisi* uklouzla a celá v šatech spadla do bláta. *Sophii* zase uvízla noha v horské trhlíně, přičemž ztratila botu. V tomto stavu musely ctěné dámy pravděpodobně absolvovat návrat domů. Celou událost poté v dopise komentuje *Sophie* slovy: „*Celá společnost se neopomněla těmto dvěma tlustým lidem vysmát.*“³⁴² Jiný den v říjnu byla *Sophie* na návštěvě u své sestry *Natalie* a přála si vyjet se svou matkou do Vídně, která taktéž přijela na návštěvu. *Sophie* neměla vlastního koně, *Natalie* jí tedy zapůjčila na jízdu jednoho starého, tlustého šimlíka. Humornou situaci, kdy korpulentní osoba jede na koni podobného vzezření, hodnotí *Sophie*, smířená se svým osudem s vděčnou nadsázkou, kdy se koník stává jejím věrným společníkem. Z jakých důvodů své potencionální sestry dívky vystavují opovržení společnosti a proč jsou zrovna sestry komickými prvky v konverzacích, není přímo zjevné.

V těchto obrazech se čtenáři vykreslují dobové představy o kráse, vznešenosti, a naopak komické neohrabanosti tlustých, postarších dam. *Sophie* s *Melanií* jsou v kontrastu s jistou dívkou jménem *Ernestina von Leancourová*. *Natalie* píše své sestřenci, jak se *Ernestine*, od dob společného soužití v penzionátu, změnila v hezkou dívku. Dle popisu je slečna křehká, avšak sličné, hbité postavy, přičemž je výbornou jezdkyňou na koni. Ladný obraz dívky dokresluje svěží obličej plný života a hnědé kadeře vlasů. S rezervovanou nerozhodností *Lotte Bordialová* líčí své přítelkyni *Toni Kolzckové* návštěvu Londýna, kde spatřila tehdejší královnu Viktorii. „*Mladá královna, kterou jsem nedávno viděla v parku St. Jamese, není pohledná, ale je na ní něco příjemného a přátelského, což se mi velice líbilo.*“³⁴³

Obraz, jaký představují, nebyl v tehdejší společnosti příliš lichotivý. Obě dámy jsou v poměrně vysokém věku oproti jiným aktérkám. V knize mají pouze humornou funkci, jak je z náznaku patrné kvůli korpulentním postavám. Lze si tedy utvořit představu o žádoucích požadavcích, které měla tehdejší společnost na fyzickou postavu žen. Nicméně je třeba vzít v potaz, že obě dámy jsou pravděpodobně neprovdané, přičemž nesplnily společenská očekávání. U žen nedošlo k naplnění role a jsou tedy hodny posměškům, přičemž si tyto postavy dělají legraci ze sebe navzájem a jsou si svého společenského selhání vědomy. Humor v tomto případě slouží jako prvek vyrovnávání se s vlastním osudem. Snad dívky *Wilhelmina* a *Lotte* ve svých hrách tímto psychologicky obráceným humorným způsobem projevovaly obavy ze své vlastní budoucnosti. Připustíme-li, že panenka *Natalie Czaparchová* měla představovat budoucnost *Wilhelminy* a panenka *Bordialová* budoucnost *Lotte*, je příhodné, že své obavy dívky promítly do sester svých panenek. *Lotte* a ani *Wilhelmina* vlastní sestry neměly, a tedy nemohly ke svým hrám přisvojit reálného člověka. Prvek sestry je tedy ryze

³⁴² *Puppen-Memoiren*. r. 1865, s. 50-51.

³⁴³ *Tamtéž*, s. 48-49.

prvkem imaginárním a má naznačovat obráceného lacanovského dvojníka, postavu či vizi, kterou se dívky samotné stát nechtějí. Dále obraz reflektuje dívčí uvědomění si a přitakání společenského přístupu aristokracie k neprovdaným ženám, tzv. starým pannám. Z těchto důvodů snad Wilhelmina, později jakožto matka, zahrnuje do *Paměti panenek* postavy *Sophie* a *Mélanie* pro svou dceru Gabrielu tento obraz varování.

V korespondenci si dále nelze nevšimnout vyptávání se na zdravotní stav příslušníků rodiny a přátel. Wilhelminu a Charlottu doprovázely jejich dětstvím četné nemoci a ani život panenek se neduhům nevyhnul. Děti *Natalie Czaparch* a *Lotte Bordial* trpí zápalu plic, mají časté bolesti hlavy, horečky. *Princezna Bordial* píše o změně svého programu, kdy místo plánované cesty do Itálie musela zůstat v německém Mnichově. Lékařem jí byla diagnostikována malárie. Nebohé dívce se ulevilo až poté, kdy dostala dvanáct pijavic a pustili ji žilou, díky čemuž byla její játra zachráněna. V rámci dokončení léčebné procedury navštívila dívka lázně Scheveningen v Nizozemí, kde se oddávala chladným mořským koupelím a kde se jí naskytla příležitost poznat místní obyvatele.

V lázních přijala pozvání do holandské rodiny pana a paní *Vandercruysových*, významných obchodníků. Jejich dům hodnotí jako útulný a čistý, slovy autorky dopisu: „*stejně jako je tomu u všech holandských domů*“³⁴⁴ přesto se však nemůže smířit s tím, že všichni pánové v místnosti kouří a na stolech jsou navíc umístěna plivátka. Návštěvnice nicméně v domě zůstala a jako slušně vychovaná dáma neodmítla čaj. Při této příležitosti se setkala s jinými okázalostmi v rámci stolování, než na jaké byla zvyklá. Po dopití lahodného nápoje, položila lžičku na talířek vedle hrníčku, přičemž hbitá hostitelka dolila šálek *Lottii Bordialové* pokaždé, kdy dívka čaj dopila. *Lottka* byla syta již po pěti šálcích a rozhodla se poděkovat za vřelou pozornost hostitelce, která jí vysvětlila pravý důvod pohostinnosti. V Nizozemí bylo zvykem položit lžičku přímo do čajového šálku, nikoliv vedle, pokud byl host již plný.

Negativně naopak hodnotí anglickou skupinku pěti lidí, oblečených od hlavy až k patě ve flanelu, jejíž členové neustále kritizovali zvyky cizích kultur, stejně jako většina jejich krajanů, přičemž během svého pobytu, který trval pouhých patnáct dnů, vystřídali již čtyři různá ubytování. „*Najdou vše, co se hýbe (vrže), od nekomfortní místnosti přes koberce, kterých mají plnou hrud' a roztahují se všude tam, kam přicházejí.*“³⁴⁵ Příběh si dívka pravděpodobně nevymyslela, protože je velice detailní, domnívám se tedy, že Marie Carolina (Charlotte) Kinská strávila skutečně nějaký čas v Nizozemí.

³⁴⁴ *Puppen-Memoiren*. r. 1865, s. 27-28.

³⁴⁵ *Tamtéž*, s. 27-28.

Obraz cestování do zahraničí měl přinést nejen zajímavosti a veselé příhody, ale i poučení, obohacení dívčích obzorů, co se týká zejména společenského vystupování a představení nových kulturních zvyků, se kterými se mohla dáma při svých cestách setkat. Je zde patrná otevřenost a respektování odlišných kultur a také přizpůsobení se novým situacím v rámci navazování nových společenských kontaktů, což bylo jistě pro Gabrielu přínosné.

8.3.3 Účel Paměti panenek

Charlotta (Lotte) Kinská se nedožila dospělosti, zemřela v pouhých šestnácti letech. Snad bylo snahou Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové zachovat obraz dávných dětských let, které s Lotte prožila a nevymazat z mysli vzpomínku na drahou přítelkyni. Pramen je psán Wilhelminou retrospektivně, korespondence do knihy je účelně vyselektována, tak aby tvořila určitou příběhovou linii. Kniha, ve které je dívčí svět popsán, má svůj účel. V textu nám vystupuje Wilhelmina jako dítě, případně jako teta a vlastník panenek *Natalie Czaparchové* a *Lotte Bordialové*. Zároveň je třeba ji vnímat i jako matku, která věnovala prostřednictvím knihy návod k socializačním hrám s panenkami dceři Gabriele. Stává se tedy prostředníkem, který své dceři chce nejen ukázat život a pravidla dětských her, které jsou obdobou světa dospělých, nýbrž i dívku skrze tyto hry inspirovat k přijatelnému chování. Lze tedy poznamenat, že dětská kniha je i částečně výchovnou příručkou, nástrojem, podle kterého se má mladá dívka řídit. Argument potvrzuje již výše nastíněný fakt, protože v době, kdy pro Gabrielu matka nechala knihu natisknout, bylo dcerce deset let. Hraběnka mohla pravděpodobně věk deseti let považovat za nejvyšší čas, kdy by se i její dcera měla prostřednictvím knihy více zapojit do dívčího světa, stejně jako tehdy ona sama.

Potřeba předat dívce popis dívčího světa vychází i z matčiných obav o vývoj dospívání dcery. Wilhelmina na začátku knížky zmiňuje skutečnost, že Gabrielin vztah s bratrem poněkud chřadne a chlapecké hry se nejeví pro dívku jako vhodné. Dívka v očích matky musela být proto osamělá a v knize dále upozorňuje, že dívka neměla v dané době žádnou opravdovou kamarádku. Z textu tedy vyvstává porovnání dětské situace matky a dcery, kdy Wilhelmina oproti Gabriele ve svých deseti letech kamarádku měla a nynější situaci považuje jako nedostačující pro společenský vývoj svého dítěte.

Otázkou tedy zůstává, co vše si měla dcera z knížčky odnést pro svůj život. Gabriela čtením knihy objevovala způsob komunikativní strategie mezi dívkami, kde na hlavním pořadu dne byly probírané společensky významné události, k nim vhodná róba a dále zájem o rozsáhlý okruh přátel. Dopis je povinností, prostředkem udržování si rodinných a přátelských styků a

odrazem dobré vůle jedince, který jej píše se zájmem o druhé. Společenská angažovanost je jedním z hlavních rysů správně vychované šlechtičny a vrcholem neslušnosti je na dopisy neodpovídat a neživit vzájemnou konverzaci. Příkladem je výtka směřovaná *Natalii Czaparchové* od *Lotte Bordialové*, kdy úvod strohého dopisu začíná slovy: „*Tentokrát se musím stát tvou vychovatelkou a skutečně ti vynadat za dlouhé mlčení. Je dovoleno, sestřenici, kterou tak srdečně miluji zanedbávat?*“³⁴⁶ V dopise se dále dočítáme, že více *Lottka* nechce o svém společenském dění informovat, protože si to *Natalie* pro svou mlčenlivost nezaslouží. Aktérky jsou v komunikačním procesu na sobě navzájem závislé, přičemž jsou budovány sociální vazby.

Pro správné psaní dopisu, udržování formy a obsahu je třeba vzdělání, jehož reprezentantkou je *Mélanie Clar Hallová*. Dívčí vzdělání se stejně jako u chlapců týká studia cizího jazyka. *Wilhelmina* píše korespondenci převážně v němčině, místy i ve francouzštině, která spíše převažuje u *Lotte Kinské*. Letný důraz se klade na dobré vychování ve smyslu informovanosti o zdravotním stavu. Kniha se snad snaží podnítit i zájem o cizí kulturu a cestování v rámci Evropy. Zmínky o umění, divadle, zpěvu a tanci, to vše posléze dívka uplatňuje v domácím salonu a více poté ve společnosti. Příklad si lze také brát ze slušného chování *Mélanie Clar Hallové* a jejího altruistického napomáhání lidem v nouzi, jako tomu bylo u *Sophie* a u cizí chudé rodiny.

Dalším podstatným aspektem vzdělávání prostřednictvím fikčních příběhů byly vztahy mezi dívkami a chlapci. V panenkovských příbězích není mužské populaci dán příliš velký prostor. Role bratrů a potomků je v dopisech minimální, spíše dokresluje příběhy a dívky žádným způsobem nevstupují do chlapeckého světa. *Natalie Czaparch* i *Lotte Bordial* mají sice své muže, avšak pouze pro zaznamenání si jmen do Gothajské tabulky, nabytí manželského statutu a možnosti mít potomka. Zajímavé jsou však romantické osudy *Toni*, *Marie Herbain*, *Babetté* a *Laurence de Savigny*. *Toni* a *Laurence* měly štěstí, provdaly se na začátku příběhů, bez větších komplikací chystaly svatbu a společný manželský život. Přirovnání *Laurence* k pohádkové Popelce je velice výmluvné. Komplikovanější jsou příběhy *Marie Herbain* a *Babetté*, kterým oba manželé zemřeli, což pro první dívku znamenalo tíživou ekonomickou situaci a ta druhá byla na tom bez manžela psychicky špatně. Na obě fikční ženy se však později obrátilo štěstí a vdaly se znovu, opět mohly plánovat svatbu, zařizovat domácnost. *Babetté* dokonce získává sňatkem dvě dcery a její život opět nabývá smyslu. Je evidentní, že sňatek je v příbězích reprezentován jako dosažení největšího štěstí, popřípadě záchranné lano, které

³⁴⁶ *Puppen-Memoiren*. r. 1865. s. 18-19.

vytáhlo dívky z nesnází. Muž se zde zjevuje jako vzdálený hrdina, nijak blíže fyzicky ani charakterově specifikovaný přesto přítomný strůjce ženina štěstí. V případě *Babette* se dokonce setkáváme i s prvkem citového pouta ze strany manžela.

Dětské hry končí dle popisu Wilhelminy příchodem jara roku 1839, z praktického důvodu. Dívky se chystaly ke svatému přijímání, komorník zabalil hračky do krabice a dívkám nebylo dovoleno si dále s panenkami hrát. V ten samý rok Charlotte Kinská onemocněla a se sestřenicí se neviděly půl roku. V létě v roce 1840 se blížily čtrnácté narozeniny Wilhelminy, Lotte ty své měla již za sebou. Korespondence pro knihu vybraná měla pro Gabrielu vykreslit vnitřní svět dospívajících dívek, personifikovaných zde zdvojeně panenkami i jejich majitelkami, na závěr úvodu Wilhelmina připojila mateřské přání: „*Chtěla bych milované dítě bavit a rozvíjet tvé duševní síly, které jsou stejně tak přínosné, jako spisovatelské vědomosti. Možná nalezneš svou podobnost v našich jednoduchých hrách s panenkami, ať již z jedné, nebo z druhé strany.*“³⁴⁷

Paralelu v těchto dívčích hrách lze v náznacích najít i v dalších generacích. Zaznamenaná vizuální podoba panenky připomíná sérii panenek, které jsou zvěčněné na fotografiích Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské uložené ve *scrapbooku*.³⁴⁸ Obrázky pocházejí z ateliéru vídeňského fotografa Carla Kroha.³⁴⁹ Panenky jsou věrným duplikátem dospělé dámy, oblečené v detailně ušitých šatech s kloboučky či sponkami do vlasů. Porcelánová stvoření na stylizované fotografii způsobně sedí na stoličkách u miniaturního stolečku s květinou, na jiné s knihou, přičemž jsou nainstalovány tak, aby výjev připomínal skutečný společný portrét. Veškeré zachycené vybavení scény odpovídá poměrnou velikostí rozměru panen. U fotografií je přípisek „*Panenky Fanni*³⁵⁰ *a mé, Sára a Eugenie, Vídeň, duben 1868.*“³⁵¹ Je patrné, že i Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská, snacha autorky *Paměti panenek* Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové, si jako malá ráda hrála s panenkami a měla je taktéž pojmenované. O panenkách se nepřímou zmiňuje i nejmladší z dívek třetí generace Charlotte Auerspergová, která psala matce o všedních událostech. „*Tesař tu byl včera ohledně*

³⁴⁷ *Puppen-Memoiren*. r. 1865. s. 57.

³⁴⁸ Obrazová příloha č. 10. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109, jin 6 K 16, r. 1863-1883.

³⁴⁹ Carl Kroh (1822-1866). Vlastnil ateliér ve Vídni a zabýval se zejména portréty rodin a dětí, později i fotografiemi interiéru.

³⁵⁰ Jedná se pravděpodobně o Franzisku Montenuovou, roz. Kinskou (1861 - 1935), sestru Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské. Žena se tímto přízviskem při psaní podepisovala, dle údajů z archivní pomůcky SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany.

³⁵¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333 sig. 109, jin 6 K16, R. K. Památník. r. 1863-1883.

*pokojičku pro panenky a myslím, že to bude docela hezké.*³⁵² Panenky se tedy těšily popularitě u dívek po celé 19. století, přičemž existuje široká škála hmotných pramenů.³⁵³

8.4 Knihy plné vzpomínek: *Scrapbooky*

Scrapbook lze zjednodušeným překladem vnímat jako tzv. knihu ústřížků. Jedná se o historický pramen, který svým vzhledem a formou připomíná klasické album. Pramen nicméně není pouze obyčejným albem fotografií, svou formou a způsobem vedení vlastníka má blíže k obrázkovým památkům. Papírové strany knihy v sobě ukrývají mnohé a mají vysokou vypovídací hodnotu, zejména o svých vlastnících. Předchůdcem *scrapbooků*, které jsou známé pro své rozšíření více z britského a amerického prostředí 19. století, byli tzv. štambuchy, případně jiným názvem *alba amicorum*. Štambuchy jsou fenoménem evropských kompilátorů, přičemž se popularitě těšily spíše v německy mluvících zemích.³⁵⁴ Vedení těchto knih v sobě obsahuje podobný princip, kdy si vlastník vede a uspořádává své vzpomínky, uchovává v knihách historii rodiny. Štambuchy byly oblíbené již u raně novověkých zájemců, přičemž se jednalo o širokou škálu lidí se vzájemně odlišným společenským postavením a pracovním zaměřením.³⁵⁵ Knihy mohly sloužit i jako způsob zaznamenávání si jmen významných návštěv a přátel s jejich tituly a vyobrazenými rodovými znaky, zejména tedy pro šlechtické prostředí.³⁵⁶

V případě této práce je pohled upřen na skupinu ženských památníků, které se rozšířily a byly zpopularizovány v 18. a 19. století.³⁵⁷ Samozřejmě je důležité podotknout, že štambuchy si vedly ženy a dívky i raně novověku, nicméně v 19. století získávají dokonce množství převahu nad štambuchy, které si vedli muži a chlapci v rámci svých kavalírských cest a vzdělávání.³⁵⁸

³⁵² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Aurspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 368, sign. 114 R. K., kar 19 K 21, r. 1892-1907.

³⁵³ MŽYKOVÁ, Marie. *I král byl dítětem: svět dětí na šlechtických sídlech*. s. 202-207. Kutná Hora, 2012. ISBN 978-80-904852-5-9.

³⁵⁴ RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb Štambuchy, to jest Alba Amicorum: Kulturně historický fenomén raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, r. 2007. s. 16. ISBN 978-80-7040-976-3.

³⁵⁵ Štambuchy mohou být kategorizovány jako studentské ze šlechtického či měšťanského prostředí, dále profesorské, úřednické, vojenské či umělecké. Dále pak památníky šlechtické a tovaryšské. Neopominutelnou kategorií jsou štambuchy či památníky ženské. *Tamtéž*, s. 111.

³⁵⁶ Příkladem takového štambuchu je kniha vedená Georgem Schallerem v 16. století. ASSMAN, Jan Nepomuk. Památník Georga Schallera v knihovně Muzea hlavního města Prahy. S. 273-280. In: Pavla Státníková – Tomáš Dvořák, *Historický sborník Muzea hlavního města Prahy*, č. 1/2003. ISBN 80-85394-46-4.

³⁵⁷ Při zařazení do této kategorie se autorka opírá o Hanse Henninga a jeho knihu *Zur Entstehung und Inhalt der Stammbücher des 16. Jahrhunderts*, který v ženských denících spatřuje novodobý fenomén. RYANTOVÁ, M., *Památníky aneb Štambuchy, to jest Alba Amicorum*, s. 113.

³⁵⁸ *Tamtéž*, s. 375.

V rodině Auerspergů se dochovaly dva *scrapbooky*. První kniha byla vyráběna Wilhelminou Auerspergovou, roz. Kinskou, která zřejmě lpěla na uchování a kompilaci vlastních vzpomínek a pečlivě si vedla album od roku 1864, tedy přibližně od svých sedmi let. Poslední obrázky v knize jsou datovány na rok 1883. Dívku tento historický památník tedy doprovázel bezmála po devatenáct let jejího života. Formou se jedná o knihu v kožených deskách, hustě polepených stran, velikostně odpovídající přibližně formátu A5. Druhá kniha je podobné velikosti a vzezření, přičemž přední stranu zdobí zlacený nápis „*Scrapbook*“. Kniha byla tvořena Charlotte Auerspergovou a první záznam je datován na rok 1898. V té době bylo dívence 13 let, svůj *scrapbook* si tedy začala vést podstatně déle než její matka. Záznamů je podstatně méně než u matky Wilhelminy, zápisy končí rokem 1907 z důvodu úmrtí Charlotte Auerspergové.

8.4.1 *Scrapbook* jako prostor individuální paměti

Princip vzpomínání lze pokládat za nejistou a komplikovanou záležitost. Lidé při svých vzpomínkách potřebují svědectví, důkazy na předchozí události, které se v jejich životech staly.³⁵⁹ Francouzský sociolog Maurice Halbwachs označuje tato potvrzení, o které se lidská mysl opírá, jako vtisknuté stopy.³⁶⁰ Například pro historika je *scrapbook* a jiné prameny jednou velkou stopou o lidské existenci. Podrobení této stopy analýze, důkladnějšímu rozdrobení na menší části, ze kterých se důkaz skládá, umožňuje důkladnější nahlédnutí do života autorů pramenů. Halbwachs ve své práci rozlišuje individuální a kolektivní paměť.

Každý jedinec má vlastní způsob, jakým vnímá a přejímá podněty z okolí, díky nimž je schopen vzpomínat. Způsob přejímání a vzpomínání jedince je definován jako individuální paměť. Člověk nicméně není schopen vzpomínek, aniž by se ve své mysli neodkazoval na místa, objekty a lidi. Je to z toho důvodu, že jedinec je vždy součástí společnosti, bez které by nebyl schopen uchovávat a rekonstruovat své myšlenky. Lidská paměť individua závisí na komunikačním procesu s druhými. Na druhé straně, pokud jedinec opouští společenskou skupinu, je od ní vzdálen a ve svém životě se již neseťká s podněty a lidmi spjatými s touto skupinou, dochází k zapomínání.³⁶¹ Člověk ve svém životě vystřídá řadu společenských skupin a každá v něm zanechá jistou stopu. V lidské mysli se tedy vrství spektrum těchto stop, přičemž každá odkazuje k jinému společenství, tedy k jiné kolektivní paměti. To, co je v Halbwachově

³⁵⁹ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, s. 50-52.

³⁶⁰ *Tamtéž*, s. 20-29.

³⁶¹ *Tamtéž*, s. 74-75.

podání nazýváno individualitou, je pouze způsob, jakým je jedinec schopen vnímat³⁶² a přijímat myšlenky z různých společenství, které se v mysli jedince setkávají a propojují. Osobní paměť je závislá na řeči, která není dle Halbwachse individuálním vynálezem.³⁶³ Kolektivní paměť je tedy v tomto případě pouze uzavřeným celkem, společným více lidem z dané skupiny, tedy kolektivu. Týká se jednoho vzpomínání, proudu myšlenek více lidí na jeden konkrétní kolektiv, který jim byl v minulosti společný.³⁶⁴ Příkladem uvádí autor přímo dítě, které již od doby, kdy je schopno vnímat okolní svět a přisuzovat těmto vjemům význam, propojuje jeho osobní paměť s pamětí kolektivu.³⁶⁵ Osobní a kolektivní paměť autor odlišuje od historické paměti, která je specifickým rámcem paměti, jenž pak může utvářet pozadí pro určitý kolektiv, např.: sociální skupiny.³⁶⁶

Co je tedy pro tuto práci důležité, že člověk který vzpomíná a nějakým způsobem se snaží uchovat své vzpomínky, tak činí vždy v rámci nějakého společenství. V případě Wilhelminy a její dcery Charlotte můžeme obecným kolektivem nazvat aristokratickou společnost, nicméně tato společnost se dělí do dalších okruhů, jiných drobnějších podskupin. Základní jednotky společnosti, přičemž aristokratická vrstva není výjimkou, tvoří rodiny a jejich členové. V případě dívek není tedy s podivem, že ve *scrapbooku* se mísí vzpomínky na jednotlivé kolektivy, přičemž převažuje rodinný kolektiv. Knihu ústřížků lze vnímat jako výraz individuální paměti, který v sobě obsahuje, tak jako tato paměť, řadu stop odkazujících se na různé společenské skupiny, tedy na různé kolektivní paměti. Tyto stopy, které v sobě *scrapbook* ukrývá, jsou ale na rozdíl od abstraktních myšlenek, uspořádány v hmotné podobě, sloužící jako odkazový zdroj, pomůcka ke vzpomínání.

Kniha představuje, podobným způsobem jako text, upravenou výslednou kompilaci vzpomínek na patřičná místa, události, rodinné příslušníky a přátele. Záznam, který je připnut do knihy vypovídá mnohé o autorkách, jejich přístupu a vnímání okolního světa, se schopností estetického záznamu do knihy. Tendence vést si takovýto druh obrazového a věcného deníku vyvěrá ze snahy vytvoření něčeho, co má evokovat v autorovi, který se bude ke svým záznamům za účelem vzpomínání vracet, zpětný pohled na prožitý život, který nechce být

³⁶² Vnímání je dle autora však pouhý výsledek nekonečné sociální disciplinace, kdy individualita je vlastní způsob jedince, jak si uvědomit danou věc, která je však součástí kolektivní reprezentace. *Tamtéž*, s. 83.

³⁶³ *Tamtéž*, s. 94.

³⁶⁴ S teorií Maurice Halbwachse pracuje ve svých textech i německý egyptolog a religionista Jan Assmann. ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, r. 2001. s. 36-38. ISBN 80-7260-051-6.

³⁶⁵ HALBWACHS, M., *Kolektivní paměť*, s. 103.

³⁶⁶ *Tamtéž*, s. 125-135.

zapomenut. Lpění na rituálech, doplňování *scrapbooku* o nové obrázky a vytváření nových kompilací vyjadřuje dívčinu potřebu a snahu zachovat otisk svého života v knize.

Scrapbook lze vnímat volným způsobem i jako určitý druh deníkového záznamu. Deníky si mladé šlechtičny musely vést, proto aby byly schopné rozvíjet a utříbit své myšlenky, uvědomit si své postavení, v případě prohrěšků zpytovat své svědomí atp.³⁶⁷ V případě obrazových dokumentů kompilovaných na stránkách alba, snad mohlo jít o uvědomění si svého výlučného postavení ve společnosti, připomenutí si rodové tradice. U *scrapbooku* však lze připomenout, že se nemohlo jednat, pravděpodobně ani v dospělosti, o záznamy, které by nebyly přístupné oku rodinných příslušníků. Již v dětském věku pravděpodobně dohlížela na vlepování si obrázků dívek vychovatelka či guvernánka, případně matka sama a nelze říci jaký vliv, a tedy i vliv na výslednou podobu *scrapbooku* tito druzí lidé měli. Knižní galerie přímo vybízí k poskytnutí náhledu ostatním a snad tímto způsobem vzbudila činnost Wilhelminy zájem i u její nejmladší dcerky Charlotte.

Halbwachs podobným způsobem vyjadřuje lidskou potřebu návaznosti na prostor a věci na příkladu s domem, v němž jedinec žije. Dům představuje životní prostor člověka, v němž vlastní schválené rozmístění a určení funkce pokojům, umístění nábytku, dekorace a další předměty vypovídají o společenské vrstvě a zvyklostech. Člověk, jemuž dům patří má s tímto místem spojenou nepřebornou škálu vzpomínek na události a ostatní jedince. Stručněji napsáno, jednotlivé předměty, obklopující člověka v jeho každodenním životě slouží jako schránky lidské paměti a mohou být společné více lidem zároveň.³⁶⁸ Dívčina kniha vzpomínek je taktéž specifickým prostorem. Obrazy a věci v knize jsou rozmístěny chronologicky podle událostí, jejich výběr odpovídá dívčíným zájmům a vkusu. Umístění není chaotické, věci jsou lepeny a uspořádány vedle či pod sebou, každý prvek *scrapbooku* má své umístění a napovídá o dívčině schopnosti dodržet úhlednost a zorganizovat si prostor, která ji vydržela až do dospělého věku.

8.4.2 Obsah: Co je hodno vzpomínek

Pro přehlednost textu lze zaznamenávání si vzpomínek pomocí artefaktů rozdělit do několika kategorií, přičemž je nutné rozlišit, které věci ve *scrapbooku* vytvořila či zaznamenala dívka sama, a které pouze sama nalepila a případně popsala, přičemž je dostala darem od

³⁶⁷ LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v Ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. s. 165-168. ISBN 80-246-0375-6.

³⁶⁸ HALBWACHS, Maurice, *Kolektivní paměť*, s. 185-187.

někoho jiného. Prostor je věnován nejprve prvnímu *scrapbooku* Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské, z důvodu obsáhlosti a bohatosti informací.

V knize obecně se nachází nepřehledné množství obrazových dokumentů. Prvním zdrojem jsou obrázky a kresby, které Wilhelmina dostávala darem, nejčastěji od blíže nespecifikovaného pana Reinhardta, snad vychovatele či učitele umění, dále od své sestry Fanny, dále přítelkyně a sestřenice Rudi Thunové,³⁶⁹ nebo Gabriely Auerspergové. Jak již bylo zmíněno v předchozích kapitolách, dívka sama byla poměrně zdatná v malířství. První náčrtek ve *scrapbooku* má podobu plánu zahrádky na panství Kinských z Vchynic a Tetova v Chocni. Vlastní kresby začínají jednoduchým portrétem Wilhelminy, která samu sebe ztvárnila jako nevěstu. Další kresby jsou s pokročilejším věkem propracovanější, dívka se zabývala náčrtem budov a kresbou interiéru.

Wilhelmina se kresbě příležitostně věnovala i v dospělosti, kdy byla již vdaná za Franze Josefa Auersperga a pár spolu měl děti. Příkladem je kresba z roku 1882, kdy je na obrázku malý Vincenc v jedné ruce držící meč a ve druhé malou pušku a zahání ptáčka, přičemž je zadržován vychovatelkou či samotnou Wilhelminou, oproti tomu dvě dcerky Christiana a Maritschi způsobně krmí další ptactvo.³⁷⁰ Ze stejného roku pochází do *scrapbooku* uložená kresba od Franze Josefa Auersperga, kdy otec nakreslil sérii prvních cvičících póz malé Christiany.³⁷¹ Zajímavým zdrojem rodinné idylky je i obrázek z roku 1881,³⁷² který mohla kreslit Wilhelmina či Franz Josef a také kresba dětí z roku 1883.³⁷³ Wilhelmina si dále ve třech obálkách zachovala prameny vlasů Christiany, Vincence a Maritschi.

³⁶⁹ Marie Rudolfiná Thun-Hohensteinová (1856-1871).

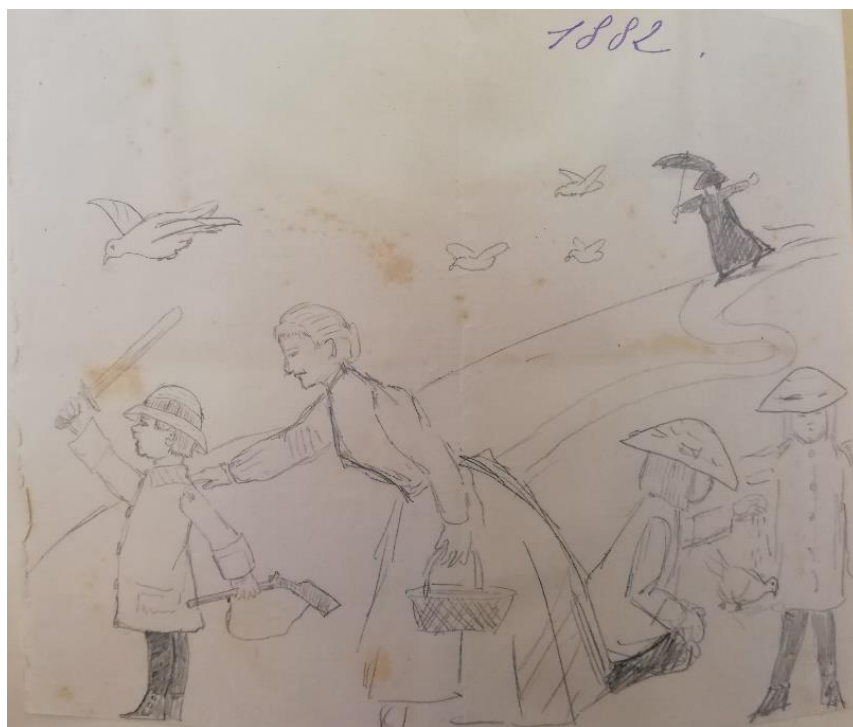
³⁷⁰ Obrazová příloha č. 1: SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

³⁷¹ Obrázek je ze srpna 1882, kreslen ve Slatiňanech. Obrazová příloha č. 2. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

³⁷² Obrazová příloha č. 3. *Tamtéž*.

³⁷³ Obrazová příloha č. 4. *Tamtéž*.

Obrazová příloha č. 1

Obrazová příloha č. 2

Obrazová příloha č. 3.

Obrazová příloha č. 4.

Dalším zdrojem k poznání života v aristokratické rodině jsou černobílé fotografie, kterých však není mnoho. Většinou jsou fotografované obrázky z prostředí rodinného dění. Z popisků se dozvídáme, že byly pořizovány v ateliérech Carla Kroha,³⁷⁴ Victora Angerera³⁷⁵ či tzv. Adéle.³⁷⁶ Nechybí ani fotografie rodinných přátel, přičemž byla Wilhelmina, zejména s přibývajícím věkem jako již mladá dáma, často zachycována na fotografiích³⁷⁷ například se svou přítelkyní Gabrielou Auerspergovou či Sophií Metternichovou.³⁷⁸

Obrazová příloha č. 5.

³⁷⁴ Carl Kroh (1822-1866). Vlastnil ateliér ve Vídni a zabýval se zejména portréty rodin a dětí, později i fotografiemi interiéru.[cit. 2018-12-6] URL: <<https://sparismus.wordpress.com/2014/02/12/carl-kroh-photograph-wien-josefstadt-piaristengasse-20-um-1875-alpenindianer-sucht-seine-geschichte-bitte-ohne-zensur/>>.

³⁷⁵ Victor Angerer (1839-1894). Známy vídeňský portrétista a fotograf. [cit. 2018-12-6]. URL:<http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_A/Angerer_Victor_1839_1894.xml>.

³⁷⁶ Adele Perlmutter (1845-1941). Fotografka, která měla taktéž studio ve Vídni. [cit. 2018-12-6]. URL:<https://de.wikipedia.org/wiki/Adele_Perlmutter>.

³⁷⁷ Obrazová příloha č. 5. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909). Zleva sedící Sophie Metternichová, Mitzi Brechnenová (blíže nespecifikovaná), Wilhelmina Kinská a Gabriela Auerspergová.

³⁷⁸ Dcera rakouského diplomata Richarda Klemense Metternicha-Winneburga (1839-1895) a Pauliny Klementiny Metternichové (1836-1921).

S rokem 1878, kdy se Wilhelmina provdala za Franze Josefa Auersperga, přibývají obrázky manželského páru³⁷⁹ a vzájemného soužití. Fotografie z dětství Wilhelminy bohužel *scrapbook* neobsahuje, nicméně dochovala se jedna fotografie, kdy je dívka vyfocena se dvěma chlapci z roku 1872 z Grundlsee, tehdy jí bylo patnáct let.³⁸⁰

Obrazová příloha č. 6.

Obrazová příloha č. 7.

³⁷⁹ Obrazová příloha č. 6. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).

³⁸⁰ Obrazová příloha č. 7. *Tamtéž*.

V poměrně větším množství jsou pohlednice a lístky z různých cest, které dívka navštívila. Cestování patřilo mezi jednu ze zábavných, vzdělávacích a kulturně poznávacích činností aristokratických dětí. První pohlednice jsou z lázeňského města jménem Reichenhall, které dívka navštívila v roce 1865, tedy ve svých osmi letech. Do svých čtrnácti let stihla dívka navštívit tyrolský Zillerthal, štýrský Müzzuschlag, Salzburg i významné poutní místo s bazilikou v Mariazellu. Z výběru českých měst jsou doménou připomínky na Heřmanův Městec a Chocně, kde měl rod Kinských z Vchynic a Tetova svá panství. S městem Chocně se pojí i událost, zaznamenaná pohlednicí z roku 1867, kdy došlo k vyvěšování nových vlajek na náměstí k příležitosti vzniku nového soustátí Rakouska – Uherska. V souvislosti s rokem 1867 navazuje další událost, zachycená dvěma pohledy a českým programem tzv. Nového tábora lidu v Chocni, který byl uspořádán 18. července 1869.³⁸¹

Jsou to připomínky, které přesahují dívčin rámec každodenního života, snad proto, že se týkají právě města, v němž trávila dívka mnoho chvil a které v dětské mysli vzbudily zájem o politické dění. Skrze teorii Maurice Halbwachse lze tyto skutečnosti chápat jako propojení osobní paměti dívky s pamětí historickou, přičemž autor spíše nedoporučuje tyto dvě paměti od sebe odlišovat. Historická paměť je pamětí společnosti daného národa, v dané zemi, je tedy poměrně rozsáhlejší a nabízí schématický, reprezentující obraz minulosti. Osobní paměť je rozsáhlejší, avšak jedinec, který je součástí společnosti, má během svého života tendenci propojovat životní události osobního života, například datum svého narození, s událostmi, které reprezentuje historická paměť.³⁸² Dívka, která byla svědkem událostí z roku 1867 a 1869 pravděpodobně vnímala vypjatější atmosféru v rodinných kruzích a městě, bylo to něco nového, co částečně nabouralo její osobní prostor a zapsalo se tak do paměti s takovým významem, že si je zaznamenala do *scrapbooku*.³⁸³ Je to z toho důvodu, že se události zapsaly do povědomí druhých a vzbudily rozruch, až v pozdějším věku mohla Wilhelmina s přibývajícím znalostmi pochopit skutečný důvod událostí a společenského vypětí.

Z dalších cest nechybí ani výpravy do lázeňských Karlových Varů, dále Žleb a Slatiňan, což napovídá spřízněnosti s rodem Auerspergů. Delší cesty podnikla dívka do Paříže, Benátek a přímořského letoviska Sandown. Z Paříže se dochovala celá strana, polepená sadou květin

³⁸¹ Tábora se konal v Podhradí u Chocně a byl jedním z mnoha tzv. Táborových hnutí, které probíhaly v letech 1868-1871, jež byly protestem proti státoprávním vyrovnání související se vznikem Rakousko-Uherska. V Chocni bylo na programu například podpora českého hospodářství a školství, návrat pražské univerzity českému národu aj. Více v s. 25. [cit. 2018-12-6].
URL:<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/62128/BPTX_2012_1_11410_0_352403_0_133539.pdf?sequence=1>.

³⁸² HALBWACHS, M, *Kolektivní paměť*, s. 95-97.

³⁸³ Podobnost lze nalézt u Halbwachse, který čerpá z knihy autora Stendhala a jeho knihy *Život Henryho Brularda*, kdy Stendhal píše o jeho vlastních vzpomínkách z dětských let na revoluci v Grenoblu. *Tamtéž*, s. 104.

z navštívených míst a také fotografie panenky Pařížanky s adresou, kde byla hračka pořízena.³⁸⁴
Z návštěvy Sandownu dívčin *scrapbook* zdobí humorné pohlednice z přímořského prostředí.

Obrazová příloha č. 8.

Dále je patrné, že dívka s rodinou navštěvovala tedy nejen městské metropole, nýbrž i místa spjatá s výlety do přírody. Zajímavou zálibou dívky, která ji taktéž vydržela do dospělosti, je sběr nejrůznějších květin z navštívených míst. Rostlinky jsou pečlivě přilepeny a popsány rokem a místem, na kterém se nacházely. Květiny dostávala dívka i darem a sloužily taktéž jako symbol upomenutí se na danou osobu, případně i událost. Dívka si tímto způsobem například uchovala vzpomínku ze svého prvního kotiliónu, doby kdy jí bylo jedenáct let, pravděpodobně v rámci dětského plesu, které aristokracie pořádala o nedělích pro malé šlechtičny a šlechtice, k osvojení si společenských pravidel, tance a reprezentace. V roce 1869 si Wilhelmina nalepila

³⁸⁴ Panenka byla pořízena v Paříži na Boulevard des Capucines, dům č. 6 v obchodě Augusta Kleina. [cit. 2018-12-6] URL: <<http://parismuseescollections.paris.fr/fr/musee-carnaulet/oeuvres/le-luxe-a-paris-magasins-de-m-auguste-klein#infos-principale>>.

do *scrapbooku* dokonce malou bílou mašličku, která byla z prvního kotlíonu a soarée u arcivévodkyně. V té době byla dívka na přelomu dvanáctého a třináctého věku a jednalo se pravděpodobně o její první oficiální vstup do vyšší společnosti.

S cestováním souvisela i návštěva aukcí, koncertů, divadelních představení a dalších společenských akcí. Příkladem může být dívčina první návštěva koncertu z roku 1868, který se konal ve Vídni, přičemž se jednalo se o vystoupení mužského pěveckého sboru pod vedením dirigenta a hudebního skladatele Johanna von Herbecka.³⁸⁵ Z návštěvy Londýna si dívka uložila do knihy plakát z události konané v Křišťálovém paláci v Hyde Parku, pravděpodobně z roku 1869. Na programu byla řada kuriózních akrobatických vystoupení s hudebním doprovodem.

Z českého prostředí navštívila Wilhelmina ve třinácti letech dobročinnou událost se dvěma po sobě jdoucími vystoupeními. První činohru, v níž místní dívka hrála, s názvem Kouzelník a druhou veselohru, to vše pro děti v Horažďovicích. Výnos z události měl být k zaplacení tělocvičného náradí pro malé školáky. Hra probíhala s největší pravděpodobností v českém jazyce, je tedy patrné, že Wilhelmina česky rozuměla a hovořila, přestože pro korespondenci byly užívány tradičně zvolené jazyky němčina a francouzština. V dívčině vzpomínkové knize nechyběl ani program divadelního představení konaného 25. listopadu roku 1871 na zámku ve Žlebech. Divadlo se dochovalo v původní podobě na zámku do dnešní doby, společně s kostýmy. Členové rodu Auerspergů si dokonce nechali tisknout pozvánky a plakáty k vlastním divadelním představením.

Součástí vzpomínek jsou i neradostné zprávy o úmrtí příbuzných a blízkých přátel. Většinou je mrtvým věnována dvojstrana, na první stránce je vždy fotografie a na druhé straně parte, případně poznámka, kdy daná osoba zemřela. Z rodiny dívce zemřela v roce 1871 babička Wilhelmina Kinská z Vchynic a Tetova, roz. Colloredo – Mannsfeldová. U fotografie své zesnulé babičky si dívka nalepila květinu.

Wilhelmina zaplnila celý *scrapbook* v roce 1883, tři roky po narození dvojčat Maritschi a Vincence. S jistotou nelze říci, zda si žena zavedla novou knihu či nikoliv, protože další se v její pozůstalosti nedochovala. V roce 1898 si započala vést obrázkový deník i nejmladší dcera Charlotte od svých třinácti let, nicméně dívka nebyla v tvoření tak vzorná jako její matka.

Lotte, jak je častěji v korespondenci dívenka přezdívána, se zaměřila na uchování vzpomínek převážně za pomoci fotografií, snad právě proto, že pořizování obrázků patřilo mezi její záliby. Jedná se o různé fotografie z rodinného života a společných výletů a některé jsou dozdobeny i květinami. Z rodinných fotografií si dívka uchovala například obrázky z ledna ze

³⁸⁵ Johann von Herbeck (1831-1877) [cit. 2018-146]URL:<https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_von_Herbeck>.

stříbrné svatby rodičů Franze Josefa Auersperga a Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské. Z dětství se nacházejí pouze dva záznamy, první z roku 1898, kdy byla dívka pozvána Gabrielou Kinskou na večeři, která byla stanovena na 28. dubna před čtvrtou hodinou odpolední. K pozvánce je v knize nalepen obrázek s malým divadélkem a loutkami, tedy večeře měla zahrnovat i divadelní kratochvíli.³⁸⁶ Druhý záznam pochází z roku 1899, to bylo Lotte dvanáct let a jednalo se o rodokmen Rudolfa Habsburského, sestaveného při hodině dějepisu s učitelem Prockschem. Další záznamy jsou až od roku 1900, z nichž zajímavým je pohled s bustami císařského páru k příležitosti padesáti let svatby. Na stejné straně je i lístek s řadou účesů tehdejší císařovny Alžběty Bavorské. Opět nechybí ani pozvánky na rozličné události, zejména z let 1903-1905, kdy dívka navštěvovala zejména bály.

Lottčin první ples se udál v roce 1905, přičemž na kartičce je i rozpis tanců. Z roku 1906 pochází i zajímavý lístek, který je psán formou básničky, pravděpodobně těsně po skončení taneční kratochvíle. Na papíře je zapsán čas na půl jednu v noci, vzkaz byl napsán přáteli na památku pro Lotte: „Milovaná, drahá Charlotto! To je noc! Bál již skončil, oči září a nosy žhnou. Nohy bolí, duše srší. Hlava praská. Dobrou noc.“³⁸⁷

Obrazová příloha č. 9.

³⁸⁶ Obrazová příloha č. 9. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907.

³⁸⁷ Tamtéž.

9 Zábavná dětská literatura

V rámci výchovného procesu bylo potřeba, aby děti měly v programu i rozličné a snad více než učení, zábavné aktivity, do kterých se řadila i zábavná četba, určena přímo pro děti, avšak knihy stejně jako různé volnočasové činnosti v mnoha směrech podléhaly příslušnosti dítěte k pohlaví, jak bylo například představeno v knize *Paměti panenek*. Je však těžké určit definici dětské literatury. Mohly to být knihy určené dospělému čtenáři, které mohly být čteny dítětem, ale i knihy určené pro děti, které našly oblibu dospělých čtenářů. Ve výsledku je to dospělý, který určuje, co budou jeho dítky číst a co je pro ně nejvhodnější, je zprostředkovatelem mezi dítětem a knižním trhem. Zároveň jsou to vždy knihy psané dospělými autory směřované dětem, ale nikdy nejsou vydávány knihy psané dětmi směřované svým vrstevníkům.³⁸⁸ Lze však říci, že hranice mezi dětskou a dospělou literaturou se utvářela během 18. století společně s tím, jak rostl zájem o děti a jejich vzdělávání a výchovu. Lze konstatovat, že řada knih byla svým obsahem a formou koncipována tak, aby oslovila chlapecké publikum na jedné straně a dívčí na straně druhé. Je ale zároveň nesporné, že mnoho knih zábavného charakteru,³⁸⁹ mohlo být určeno jak dívkám, tak chlapcům dohromady, tzn.: pokud například vychovatel či guvernánka předčítaly z knih, je pravděpodobné, že se poslechu četby účastnili jak dívky, tak chlapci. V takovýchto knihách lze však zároveň pozorovat kontrast mezi mužskými a dámskými postavami. Knihy pro děti musely splňovat očekávané vzdělávací a výchovné nároky. Jen stěží by rodič či vychovatel předložil dítěti kontroverzní knihu s postavami, které by se nějakým způsobem vymykaly zaběhnutému pořádku v souvislosti s příslušností k pohlaví. Nejlépe se takovéto myšlenky uvádějí na příkladech.

U knihy *Příhody Télémachovy* lze předpokládat, že byla spisem určená především chlapeckému publiku. V příběhu vidíme ryze mužskou společnost s již vypsányi ctnostmi a vlastnostmi, které se od chlapců očekávaly. Ženské postavy, kterých je v knize poskromnu, mají zpravidla špatné charakterové vlastnosti, jako je žárlivost, rozmarnost, pomstychtivost, s výjimkou moudré bohyně Athény, která má však svým postavením daleko k lidské ženské bytosti, navíc celou dobu vystupuje v přestrojení za muže. V případě knihy *Robinson Mladší* od Johana Heinricha Campeho, jsou ženy pouze dvě, a to matka a dcera. Matka má v knize funkci strážkyně domácího krbu a svolává na konci kapitol děti a manžela k večeři, případně dává manželovi za pravdu, když udílí rady svým dětem. Dcera, sestra svých bratrů je

³⁸⁸ HUNT, Peter. *Understanding children's literature*. London: Taylor & Francis e-Library, r. 2002. s. 15-16. ISBN 0-203-21746-2.

³⁸⁹ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, s. 95.

charakteristická svou laskavostí, strachem s přicházejícím imaginativním nebezpečím a také empatií.

Dívce by v rámci její výchovy a vzdělání kniha *Příhody Télémachovy* příliš nepomohla. Rousseau přesto své imaginární, ideální dívce Sophii dává knihu číst, což mělo pouze jediný dopad a to ten, že Sophie obdivovala a uctívala hlavního hrdinu do té míry, až se do něj zamilovala. Můžeme si metaforicky představit dívku, která je pozorovatelkou, sleduje, ať již v imaginárním, nebo reálném světě mužské postavy. Dívka obdivuje, podporuje, věří, stará se o domov a děti, zatímco chlapci zažívají venku, v širém světě dobrodružství, jak je patrné u Télémachu i Robinsona.

Knihy *Robinson mladší* a *Příhody Télémachovy* nemusely být však zdaleka jediným zdrojem četby Auerspergů první a druhé generace. Dětství Vincence Karla skončilo mezi lety 1827-1828, bereme-li v úvahu konec této životní fáze dovršením patnáctého roku jedince. Franz Josef se narodil v roce 1856 a jeho první syn Vincenc v roce 1880, sedm let poté následoval druhý syn Ferdinand. Během šedesáti let se v zámeckých knihovnách nashromáždila celá řada dobrodružných příběhů určených primárně pro chlapecké publikum. Mezi Franzovy knihy mohl patřit *David Copperfield* od Charlese Dickinsona,³⁹⁰ vydaný poprvé v roce 1834 a populární romány *Peter Simple* a *Mr. Midshipman Easy* s námořní tematikou od Fredericka Marryata,³⁹¹ také z třicátých let. Synové Vincenc a Ferdinand měli ve své době, jak dokládá seznam slatiňanské knihovny, již na výběr z děl Marka Twaina,³⁹² Julese Verna,³⁹³ Ridera Haggarda,³⁹⁴ Rudyarda Kiplinga³⁹⁵ i Roberta Louise Stevenson.³⁹⁶ Jsou to příběhy plné dobrodružství a objevů, ať už se jedná o pouhý mikrosvět ve městě Toma Sawyera³⁹⁷ nebo celý ostrov Robinsona Crusoa. Chlapci v nich využívají své fyzické zdatnosti, běhají a dovádí, na oko nebo doopravdy spolu zápasí a dobývají. Dobrodruzi, protože jim to je umožněno, hledají a objevují, tříbí si a zkouší své znalosti v rozmanitých vědách od mechaniky až po biologii. Svět se v jejich myslích stává hřištěm, kolbištěm a nekonečným tajemstvím. V knihách na příkladu Julese Verna se s rostoucím technologickým pokrokem v 19. století otevírají chlapcům nové možnosti a vynálezy.³⁹⁸ Zatímco muže mohla, ale nemusela, zadržet v rodném prostředí jeho povinnost vůči rodičům, převzetí rodinného majetku a zajištění rodiny po stránce

³⁹⁰ Charles Dickens (1812-1870).

³⁹¹ Frederick Marryat (1792-1847).

³⁹² Mark Twain (1835-1910).

³⁹³ Jules Verne (1828-1905).

³⁹⁴ Rider Haggard (1856-1925).

³⁹⁵ Rudyard Kipling (1865-1936).

³⁹⁶ Robert Louis Stevenson (1850-1894).

³⁹⁷ Fiktivní a hlavní hrdiny z knihy *Dobrodružství Toma Sawyera* od autora Marka Twaina.

³⁹⁸ LERER, Seth, *Children's literature*, s. 148.

ekonomické, ženu zdržovala doma už pouhá příslušnost k jejímu pohlaví. A tedy zatímco, v případě této práce, aristokratičtí chlapi jezdili na koních a lovili, dívky byly zavřené doma ve svých pokojíčkách s porcelánovými napodobeninami sebe samých, jak je například patrné u *Pamětí panenek*.

Z hlediska kontextu literatury jsou *Paměti panenek* zajímavým dílem. Romantismus nacházel svou oblibu v nostalgickém návratu do dětství. Tento aspekt je patrný i u Wilhelminy, autorky knihy. Dílo lze vnímat i jako sebereflexi dospělého. Způsob, jakým se dospělá matka snaží přiblížit své dceři, a skrze návrat do vlastního dětství znovu oživit svět fantazie. Zůstává otázkou, zda potřeba vytvoření knihy neměla svůj důvod v nedostatečném množství literatury určené dívkám v dětském věku a v tomto případě dívkám z aristokratických kruhů. Je nutné si uvědomit, že kniha byla vytvořena v roce 1867 a byla určena pro desetiletou dívku jako vystihující obraz aristokracie a příkladná příprava na budoucí život ve vyšší společnosti.

Během 19. století vznikala řada spisů s morálními aspekty, radami, které udílejí matky svým dcerám a řeší ženinu roli v rámci společnosti i rodiny, nicméně své místo si v 19. století našly i dívčí romány. Významným fenoménem, který se začal objevovat již od poloviny 19. století byly knihy zařazované do sekce tzv. *Backfischliteratur*.³⁹⁹ Jednalo se o knihy, které byly určeny pro dívky zpravidla buržoazní vrstvy, a to ve věku od dvanácti do šestnácti let. Hlavním smyslem této dívčí literatury bylo vyrovnávání se s novými problémy a tématy, jež přinesla 2. polovina 19. století. Stručněji řečeno, tyto knihy nabízely nové možnosti pro své čtenářky a jejich život, s tím, že naplní dívčí identity nemuselo být pouze manželství, čtenářka se tak mohla setkávat například s ženskými profesemi hrdinek.⁴⁰⁰ Je nutné konstatovat, že se v knihovních seznamech pro první ani pro druhou generaci dívek, nenacházela žádná *Backfischliteratur*. Je samozřejmě možné, že se některé knihy nedochovaly, nebo nemusely být do seznamu zapsány, nicméně na druhé straně to není tak překvapující jev. Pro druhou generaci, v případě Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské, nelze najít v seznamech ani v korespondenci žádné stopy o knihách. Pokud se zaměříme na třetí generaci dívek, je situace o něco více jasnější. V korespondenci Charlotte, která přísluší ke třetí generaci, lze pozorovat, že dívka byla předčítána a pravděpodobně i jejím sourozencům kniha s názvem *Lidé z Lesova domu*⁴⁰¹ od

³⁹⁹ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, s. 220.

⁴⁰⁰ *Tamtéž*, s. 221.

⁴⁰¹ Pro účel této práce byla použita online kniha: [2019-05-27] URL: <<https://gutenberg.spiegel.de/buch/einer-vom-hause-lesa-672/1>>.

švýcarské autorky Johanny Spyri.⁴⁰² Kniha svým charakterem odpovídala rodinným románům, na které se zaměřovali i další autoři.⁴⁰³

Příběh, vydaný v roce 1890, zavádí čtenáře do rodiny statkáře *Lesy*, který se svou ženou vychovává syna *Vincence* a dceru *Stefeli*. Otec je v rodině hlavní autorita, což naznačují různé situace, například manželka pokaždé spěchá s dětmi z procházky, aby stihla uvařit večeři předtím, než se manžel vrátí domů. Jádrem díla je konflikt mezi otcem a synem, citlivé vykreslení dětského trápení a bezmoc proti vůli autorit. Malý *Vincenc* je často zasněný a velice citlivý na okolní zvuky, nejvíce ze všeho jej zajímá hudba. Otec mu takové chování netoleruje a hudbu chlapci zakazuje, zejména proto, že chlapec je jediným synem v rodině a po smrti rodičů má zdědit celý statek s pozemky. Naopak je zde postava matky a sestry, které mají pro *Vincence* pochopení. Matčiny rady a promluvy k autoritativnímu otci téměř nic neznamenaají. Není to však pouze v rovině týkající se zvolení povolání a naplnění volného času, ale i v rovině budování společenských vztahů. *Vincencovi* i jeho sestře je zakazováno přátelit se s dětmi z bohaté rodiny, na které dohlíží zlá guvernánka, bez ohledu na přání dítek. Dětská přátelství, bez ohledu na postavení i pohlaví jsou dalším výrazným rysem příběhu. Rodinná soudržnost je však v díle stejně tak zásadní, a to nejen v rámci úzkého rodinného kruhu, ale i v interakci s příbuzným. *Vincenc* je poslán na převýchovu ke strýcovi a jeho synům, zde však nachází pochopení a obdiv pro svůj talent. Příběh nakonec dopadne šťastně, *Vincenc* se smí věnovat hudbě, statkář získává dědice v podobě svého synovce a rodinné dědictví je zachráněno.

Další předčítanou knihou byl spis s názvem *Malý, dobrý ďáblík*,⁴⁰⁴ napsaná francouzskou autorkou Sophií Rostopchinovou, známou více pod pseudonymem Comtesse de Ségur.⁴⁰⁵ Konkrétně lze demonstrovat recepci knihy úryvkem z dopisu směřovanému matce, z roku 1896. V té době bylo dívce jedenáct let a trávila se sourozenci čas v Rosenhofu: „*Dnes je opět hrozné počasí. Když prší Therese čte „Einer vom dem Hause Lesa“ nebo „Le bon petit diable“ a my pracujeme. Mnoho 1000 polibků všem od tvé Lotti.*“⁴⁰⁶ Ve francouzské knize lze nalézt podobné řešené problémy jako v díle *Lidé z Lesova domu*, a to je zejména dětská nesnáze a bezmoc vůči autoritám.

⁴⁰² Johanna Spyri (1827-1901).

⁴⁰³ WILD, Reiner, *Geschichte der deutschen Kinder- und Jugendliteratur*, s. 226. Autoři uvádí jako příklad Ottilii Wildermuth (1817-1877), Agnes Sapper (1852-1929) a Jakoba Glatze (1776-1831).

⁴⁰⁴ Pro účel této práce byla použita online kniha: [2019-05-27] URL: <

⁴⁰⁵ Sophie Rostopchinová, Comtesse de Ségur (1799-1874).

⁴⁰⁶ O *Malém, dobrém ďáblíku* se Lotte zmiňuje mamince i v jiném dopisu, z téhož místa i roku. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 366 112 R. K., kar 19 K 21.

10 Vztahy mezi dětmi a společné volnočasové aktivity

Bylo v zájmu rodičů a vychovatelů socializovat své ratolesti setkáváním s jinými dětmi. Do budoucího života to znamenalo přinejmenším utužování sociálních vazeb a budování sítě vztahů, což sloužilo k tomu, aby si dítě samo budovalo sociální kapitál. Děti bez sourozenců potřebovaly o to více budovat dobré příbuzenské vztahy.

Vincenc Karel neměl žádné biologické sourozence, přesto jeho adoptivní rodiči museli mít dcery, o nichž se chlapec zmínil v korespondenci kamarádovi, bratranci a jmenovci Vincencovi. Z konverzace chlapců je patrné, že jejich zdvořilé přátelství vzniklo na základě příbuznosti a podpory ze strany okolí. Dítka se mohla vídat o nedělích, kdy se konala dětská soaré a jiná setkání s tanečním či divadelním programem, která sloužila jako příprava na budoucí, dospělý život v aristokratické sféře. Jiným setkáním mohly být společné výlety, případně vzájemné návštěvy o prázdninách, jak je patrné z dopisu Vincence Karla bratranci: „*Všichni tady jsme nadšení z naděje, že příští léto strávíme společně ve Slatiňanech, protože tě máme velice rádi, přejeme si být s tebou, obzvlášť když minulý rok zabránilo našemu setkání ošklivé počasí.*“⁴⁰⁷ Vzájemné pobyty předpokládaly, že děti budou mít i společnou výuku, která trvala v podstatě celý rok i přes léto, jak je patrné z Vincencova rozvrhu v letních měsících. Je nutné podotknout, že na děti vždy dohlíželi přinejmenším společní vychovatelé. Stejným způsobem dohlížely authority i na vzájemnou korespondenci dětí. V jednom z dopisů nechala vzkaz Vincencovi Karlovi jeho teta s vřelými pozdravy a připomínkou pozdravů pro Vincencovy rodiče. Vincenc psal dopisy v době, kdy mu bylo devět až deset let. Jejich obsah se soustředí na kratší popis denních chlapeckých aktivit a velký prostor je věnován zejména pozdravování ostatních členů rodiny, včetně chlapcových vychovatelů, kdy bratranec Vincence, prosí o zprostředkování pozdravů Alexandru du Rieuxovi a panu Woatovi.

Ve stejné situaci jako Vincenc, byla i Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová, která neměla vůbec žádné sourozence. Jak již bylo nastíněno, roli sestry u dívky nejvíce suplovala její sestřenice Charlotte Kinská a dívky byly důvěrněji seznámeny i z důvodů, aby si mohly společně hrát s panenkami a vzájemně se socializovat. Dochovalo se i několik dopisů, které psala malá Charlotte Kinská sestřenici Wilhelmině a v jednom z nich přímo dokládá, že její dopisy pečlivě četla před odesláním matka, případně i guvernánka. Poprvé ve věku dvanácti let píše Charlotte Wilhelmině: „*Píše vám dnes sama, bez nejmenší pomoci,*

⁴⁰⁷ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

*protože matka si přeje, abych formovala svůj vlastní styl a věnovala mu pozornost, prosím tedy o smířlivost vaší drahé Victorie s množstvím chyb, které tento dopis bude obsahovat.*⁴⁰⁸

V obsahu dopisů tedy čtenář nemůže čekat dveře do nějakého skrytého dětského světa či tajemství, které by si dívky a chlapci sdělovali, případně negativní názory na rodiče a vychovatele, protože oni samotní i jejich dopisy byli pod neustálým dohledem, a to až do doby, kdy autority uznaly za vhodné, že dítě nebude mít žádné nekalé myšlenky, které by mohly vnést špatné světlo na rodinu a proces výchovy. Vztah dívek byl dost přátelský a vřelý, jak je patrné i z korespondence. „*Vídám se s Marií, která je ke mně velice dobrá a laskavá, také se s ní velmi dobře bavím. Ale to není jako s vámi, má dobrá přítelkyně, nikde nenajdu jinou Wilhelminu, neexistuje nikdo, kdo by mě pochopil stejně jako vy a nikdo, kdo mi rozumí stejně jako vy, má drahá. Vždycky s potěšením a politováním myslím na náš poslední oběd. Říkám si, jak šťastný byl ten den a děkuji tisíckrát a tisíckrát znovu vám i dobré Victorii.*“⁴⁰⁹

V případě druhé generace u Franze Josefa Auersperga byla rodinná situace poněkud jiná. Chlapec měl starší sestru Gabrielu, dva mladší bratry Engelberta a Edvarda a také mladší sestru Marii Kristinu. Sourozenci spolu jistě trávili mnoho času, přestože jak bylo patrné z *Pamětí panenek* si matka dětí Wilhelmina v případě desetileté dcerky Gabriely nepřála, aby pomalu dospívající mladá dáma trávila všechn svůj volný čas běháním venku s bratry. Vzájemný vztah sourozenců nelze zmapovat, protože se k tématu nedochovaly patřičné prameny. Náznaky lze vyvozovat pouze ze vzájemných pozdravů Franze Josefa a jeho sourozenců matce Wilhelmině.

Děti Auerspergů druhé generace se vídaly i s dalšími aristokratickými dětmi, Gabrielinou věrnou přítelkyní byla Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská, budoucí manželka Franze Josefa. Vzájemné přátelství dívek od dětských let je patrné v korespondenci Wilhelminy, roz. Kinské své matce, kdy často píše o různých návštěvách a společných vycházkách s Gabrielou. Samotná Wilhelmina byla v rodině Kinských nejstarším dítětem a měla také mladší sourozence Karla Kinského, Rudolfa Kinského, Francizsku Montenuovo, roz. Kinskou, přezdívanou Fanny a Elisabeth Wilczekovou, roz. Kinskou, přezdívanou Elisa. U dívky je patrná starostlivá péče i radost z mladších sourozenců. Příkladem je desetiletou dívkou zasláný dopis z výletu do lázní Reichenhall adresovaný matce: „*Svačili jsme v místním hostinci. Elisa byla velmi roztomilá a Ferdinand opakoval každé jídlo, které se mu dostalo do pusy.*“⁴¹⁰

⁴⁰⁸ Státní zámek Žleby, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁴⁰⁹ *Tamtéž.*

⁴¹⁰ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 454, sign. 116 R. K., kar 24 K 26.

Elise byly v té době dva roky, Ferdinandovi jeden rok a na cestách je dle slov Wilhelminy doprovázel vychovatel pan Baumhaier, ale pravděpodobně ještě další personál, který se musel postarat o nejmenší dítě. Společným aktivitám a vzájemné komunikaci dětí nikdo tedy více nebránil, rozdíl v pohlaví zde hrál roli v případě vymezeného vzdělání a některých aktivit, které byly více určeny k socializaci dívek a chlapců.

V případě třetí generace dětí je také nepřehlédnutelná starost o sourozence. Prvorozená Christiana častěji než o sobě, informuje matku o mladších dvojčatech Vincencovi a Maritschi, posléze i o Lotte a nejmladším Ferdinandovi. Podobného charakteru jsou i dopisy druhorozené dcery Maritschi, pro jejichž představu uvádím úryvek z dopisu mamince, který zaslala dívka ze Slatiňan ve svých dvanácti letech. „*Ferdiho rýma se již zlepšila. Vincenc tě nechává prosit, zda by nemohl mít znovu svůj starý účes, když je teď takové horko. Rosie s Christianou zrovna hledají fotografie, aby ti je mohly co nejdříve zaslat. Lottinka se ti chystá napsat zítra.*“⁴¹¹ Důvodem je pravděpodobně příprava dívek na budoucí roli matky, kterou budou v rámci sociálního prostoru zastupovat. Starost o sourozence nepřipadala však pouze dívkám, ani Vincenc neváhá dohlížet na děti, nicméně u něj jsou informace o bratrovi a sestřích tématem korespondence v menším množství, přičemž převažují spíše informace o chlapcově vzdělání. Na druhé straně byl Vincenc, jako starší bratr v určitých ohledech vzorem pro mladšího Ferdinanda, který se často nemohl dočkat, až za ním bratr přijede. Budování vazeb mezi sourozenci bylo více než důležité, v případě úmrtí jednoho z rodičů mohl nejstarší sourozenec zastoupit roli otce či u dívek roli matky. Ze zásady platila pravidla uspořádání dle věku, tedy nejstarší sourozenci měli na starost ty mladší, a naopak nejmladší měli své starší sestry a bratry respektovat. Bylo třeba počítat i s tím, že nejstarší sourozenec mohl spravovat majetek mladších dětí až do věku zletilosti. Pro sestru se mohl starší bratr stát tzv. druhým otcem, když ji pomáhal najít vhodného kandidáta ke sňatku.⁴¹² V rodině třetí generace Auerspergů nicméně nebylo na bedrech dětí řešit obdobné otázky.

Ve třetí generaci se zdá, že míra benevolence a hranice mezi dívkami a chlapci ještě více mizí, a to zejména v případě nejmladších dětí Charlotte a Ferdinanda. Kladný vzájemný vztah dětí je velice patrný, dívka si byla blízká, často si společně hrála, v korespondenci mamince se navzájem nechávají výlučně pozdravovat. Vzájemná korespondence dítek se však nedochovala, přestože si děti pravděpodobně lístky v dobách odloučení zasílaly, svědčí o tom například pohlednice, kterou poslala Lotte svému bratrovi do paláce Auerspergů ve Vídni ze

⁴¹¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 366, 112 R. K., K 21, kar 19, r. 1886-1902.

⁴¹² LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel, *Radostné dětství?*, s. 157-160.

Žlebů, přičemž se hravě podepsala jako „*Lothar vévoda z Kazzaru*.“⁴¹³ Lotte dále v jednom z listů matce píše, jak si společně s Ferdinandem hrála na indiány, dokud nezačalo pršet a všichni se museli schovat do stanu, ze kterého je nakonec vysvobodil učitel společně s vychovatelkou. V dopise od Ferdinanda nalezneme řádky díky za nože, které jim poslal tatínek, přičemž i Lotte je velice vděčná za ten svůj. Tyto aktivity jsou ve značném kontrastu s panenkovským světem Wilhelminy, přestože i Lotte si s panenkami také hrála.

Do zábavných společných neomezených aktivit lze u třetí generace zařadit mimo jiné i karetní kvartet,⁴¹⁴ tenis, případně i kulečnick. Aktivity jsou z pramenů patrné zejména v letním období, kdy děti chodily společně na vycházky do přírody, kde pořádaly společné svačiny, přičemž je mnohdy doprovázel malý pes⁴¹⁵ jménem Ninetta, kterého vlastnila Lotte.⁴¹⁶ Z korespondence je patrné že děti Charlotte a Ferdinand měly zájem o fotografování. Ferdi dostal svůj dopis později, až v roce 1901, přičemž Lotte pravděpodobně vlastnila aparát již dříve. Údaje dokládá dopis zasláný Ferdinandem mamince s úpěnlivou žádostí: „*Franzi Baumgartner*⁴¹⁷ *dostal fotoaparát, který má skleněnou čočku a dělá stejně tak velké obrazy jako ten Lotti. „Chtěl bych se tě tedy poprosit, zda bych nemohl také dostat takový dárek, protože s celým zařízením stojí jen 6 florénů. Kdybys mi částku zaslala, mohl bych jej koupit v Chrudimi, abych si ho mohl vzít k moři.*“⁴¹⁸ Fyzicky náročnější aktivitou byla pro nejmladší generaci jízda na kolech.

Zajímavé možnosti při hraní dětí třetí generace nabízí i tzv. Kočičí hrádek, který měl sloužit pro potřeby dětských her. Zmenšenou pevnost, nacházející se poblíž Slatiňan nechala v roce 1896 postavit Wilhemina Auerspergová, roz. Kinská, přičemž tento akt lze také vnímat jako přizpůsobování okolní krajiny dětem.⁴¹⁹

⁴¹³ Z německého překladu „Lothar Herzog von Kazzar“.

⁴¹⁴ Obrazová příloha č. 11. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883.

⁴¹⁵ O domácích mazlíčcích, jako součásti života dětí více v publikaci: MŽYKOVÁ, Marie. *I král byl dítětem*, s. 191-198.

⁴¹⁶ Obrazová příloha č. Scrapbook. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907.

⁴¹⁷ Pravděpodobně syn vychovatele dětí pana Rudolfa Baumgartnera, se kterým se děti směly vídat.

⁴¹⁸ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R.K., kar 19 K 21.

⁴¹⁹ Kočičí hrádek je dochován do dnešních dní a také přístupný široké veřejnosti. [citováno dne 23. 5. 2018] Dostupné z: <https://www.zamek-slatinany.cz/cs/tipy-na-vylet/7898-kocici-hradek>.

11 Vztah dětí k rodinným autoritám

Vincenc Karel Auersperg měl se svými adoptivními rodiči dle literatury dobrý vztah, tyto informace nejde potvrdit ani vyvrátit, protože se Vincencova korespondence s adoptivními rodiči nedochovala, až na jeden list s přáním k výročí manželství. Vincenc Karel psal převážně dopisy zaměřené na blahopřání k svátku, k narozeninám, případně k výročí, přičemž některé řádky gratulací jsou i zveršované. Dopisy, které chlapec psal matce Gabriele jsou více citově zabarvené, v některých pasážích vyjadřuje Vincenc i stesk ze vzájemného odloučení. V případě Vincence Karla je však nutno vzít v úvahu rodinnou situaci. Otec Vincence Karla jménem Vincenc zemřel dříve, než se stihl chlapec narodit. Vincence Karla adoptoval jeho strýc Karl Auersperg-Trautson⁴²⁰ a s biologickou matkou Gabrielou se vídal méně často než s adoptivními rodiči.⁴²¹ Vincenc zasílal psaní také dědečkovi a babičce. Bylo již řečeno, že romantismus měl formativní vliv na vnímání dětství od počátku 19. století. Historička Fiona McCulloch uvádí na příkladu básně od Williama Wordswortha vztah autority k dítěti.⁴²² Dle její interpretace to není dítě, kdo potřebuje dospělého, ale je to dospělý člověk, kdo potřebuje dítě. Potřeba vychází z víry, že malý potomek, který je svým mládím logicky blíže svému času narození, má tím pádem blíže k Bohu, splynutí s přírodou a tajemnému poznání, které dospělý během svého růstu a pobytu ve společnosti ztratil. Odtud plyne i koncept dítěte vnímaného jako nevinného, zobrazovaného v podobě andílků a také představa dítěte, od kterého by se měl dospělý člověk učit. Dílo Wordswortha bylo publikováno poprvé v roce 1807, tedy pět let před Vincencovým narozením.

Ve Vincencově korespondenci není takové vnímání dětství příliš patrné. Vincenc sám sebe nevnímá jako plně hříšné dítě, dopisy nemají tak negativní podobu, avšak je to v jeho očích on, kdo je nedokonalé dítě, které si musí zasloužit přízeň a lásku ze strany autorit. Příkladem je psaní dědečkovi: „*Nemohu udělat nic lepšího než ti napsat skrze srdečná slova. Hřejivá slova jsou jen mrtvým tlumočením vřelých citů, ale běda! Zařeknuto jest štěstí, říci vám mé srdečné přání osobně. Zůstaň ještě na dlouho dobu, dobrý dědečku, ochranou, útěchou a pomocníkem mého plachého věku.*“⁴²³ Vincenc Karel byl také literárně nadaný, jak je patrné z předchozích kapitol, v pouhých šesti letech svůj vztah k matce ztvárnil v básni nazvané *Slova vděčného*

⁴²⁰ Karl Auersperg-Trautson (1750–1822). Vlastník zámků Žleby, Slatiňany, Nasavrky, Tupadly.

⁴²¹ PREINFALK, M. *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, Graz 2006, s. 312-313.

⁴²² MCCULLOCH, Fiona, *Childrens literature in context*, s. 10.; HEYWOOD, Colin, *A History of Childhood*, s. 27.

⁴²³ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

*dítěte,*⁴²⁴ kterou použil jako přání k svátku. „*Rychle ubíhají dny a hodiny. Roky přicházejí, roky odcházejí, ale povinnost dítěte milovat a vděčnost nepodléhá změnám času.*“⁴²⁵ Chlapec dále vzkazuje mamince mnoho štěstí a radosti a přání zakončuje slovy: „*V budoucnu chci zemřít vždy zbožný a dobré mysli, s tím že mé srdce bude zproštěno chyb a já tak budu hoden lásky.*“⁴²⁶ Je zde patrná povinnost ctít a milovat své rodiče, také je však u malého chlapce patrné uvědomění si nejvyšší božské autority v kontrastu s dětskou malostí. Ve třinácti letech napsal chlapec celé poučné vyprávění, snad směřované dědečkovi. Příběh je o zahradníkovi, který odpočívá ve stínu stromu, jež zasadil jeho otec. Během odpočinku si všimne malého zuboženého stromku a aby rostlince pomohl, chystá se jí uříznout suché větve, což mu mělo pomoci k načerpání nové síly. Stromek má v příběhu lidské vědomí a podobně jako zvířata v bajkách se ohrazuje proti zahradníkovi, je marnivý a nechce ztratit svůj krásný tvar. Zahradník nedbá námitek, stromek ořeže a za několik let se z neuživé rostlinky stane majestátní, zdravý strom. Vyprávění zakončuje Vincenc slovy: „*Můj drahý pradědeček, v roli zahradníka, se stále stará o stromek a mým přáním je, aby mu jednou bylo požehnáno za jeho lásku a dobrotu.*“⁴²⁷ Vidíme zde malého pisatele a jeho respekt k autoritám, které jej ohýbají jako malý stromek. Dospělí dopřávají chlapci výchovu, a přestože se někdy princovi nemusí líbit, ve výsledku ji skrze svá slova vnímá jako užitečnou a laskavou. Důkaz, že si tyto skutečnosti uvědomuje a plně ponaučením rozumí zpětně dokazuje ve svých textech.

Přístup k autoritám lze reflektovat i u Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové, manželky Vincence Karla, v dopisech směřovaných její babičce, která byla v případě Wilhelminy jediným adresátem. Wilhelmina vystupuje v korespondenci jako poslušná dívka a snaží se svou učenlivostí a pilností zavděčit starší osobě. Babička zřejmě klade důraz na vychovanost a vytříbené chování vnučky. Tuto skutečnost lze vyčíst z porovnání dopisů Wilhelminy a *Paměti panenek*, v nichž vzpomíná na své dětství již jako dospělá osoba. V úvodu *Paměti panenek* o sobě Wilhelmina mluví jako o dítěti neschopném vést konverzaci, dokonce neposedném a křičícím. Panenkovské hry dívku však zcela zaměstnaly a uklidnily. Wilhelmina své dětské chování hodnotí snad až přehnaně kriticky, je proto důležité připomenout, co ve šlechtické společnosti 19. století znamenalo nepatřičné chování. Podle popisu v knize se zdá, že Wilhelmina není schopna zapojení se do společnosti. Korespondence zasílaná v letech 1833–1841 své babičce dokládá opak. Dívka byla velice učenlivá a snažila se

⁴²⁴ Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051.

⁴²⁵ *Tamtéž.*

⁴²⁶ Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051.

⁴²⁷ Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.

dostát svým povinnostem. Texty dokládají, jaký tlak byl na dítě vyšší společnosti vyvíjen v oblastech slušného chování, vystupování a přísného vzdělání, které dítě muselo přijímat s pokorou k autoritám, být vděčné za udělené lekce a neustále se kát a omlouvat za svou dětskou nedokonalost.

Láskyplný a respektující vztah k rodičům je prokazatelný i v dopisech Franze Josefa Auersperga, které čtenáře zavádí do 60. let 19. století. Dopisů otci se dochovalo drobné množství. Vincenc Karel zemřel, když bylo malému Franzovi jedenáct let. Je patrné, že měl Franz k otci vřelý vztah, přičemž ve svých osobních vzpomínkách, které zpracovala Barbora Kobiánová, zmínil, že byl tzv. vychován pod jeho rukami.⁴²⁸ Ze dvou dopisů, které se dochovaly z komunikace Franze a jeho otce, je také patrné, že se chlapec loučil slovy jako vděčně zavázaný či poslušný syn, v dopisech matce je Franz vyjadřuje o trochu více citově zabarveně, příkladem lze uvést drobný vzkaz ve francouzštině, který není datovaný, ale chlapec jej zřejmě zasílal v nižším věku: „*Moje milá maminko! Těším se, že tě zase brzy uvidím a dám ti tisíce pusinek. Váš drahý, malý Francois.*“⁴²⁹ Je zajímavé, že v dopisech Franze mizí těžkopádné fráze, které byly patrné u jeho rodičů. Chlapec projevuje vděčnost i respekt, tyto věty jsou však buď součástí rozloučení v podobě přízviska u jména, nebo nejsou patrné vůbec. Chybí zde věty, mluvící o dětské nedokonalosti a potřebě dokazovat neustálý vděk a respekt. Nejsou zde slova, která by slibovala a omlouvala se za své dětství, jako o stavu, nehodného dospělé velikosti. Vymizelá slova dala nový pomyslný prostor, a to prostor pro vyjadřování vlastního dětství v podobě, kdy existuje samo o sobě. U Franze a jeho menšího počtu dochovaných dopisů je to patrné z drobných náznaků.

V dopisech Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské tyto náznaky zcela mizí a nahrazuje je pouze láskyplný cit, který dívka chová ke svým rodičům. V dopisech matce i otce se podepisuje nejčastěji jako *tvá milující Willi*. Jedním z mnoha příkladů je přání otci Ferdinandu Kinskému: „*Drahý tatínku, je nutné, aby mé srdce přálo k vašemu svátku pompézni frází? Ten pocit, který k tobě chovám, jednoduše vyjádří: „Miluji tě, tatínku, říkám to bez okázalosti. Miluji tě, jak snadné je tato slova najít! Tvá Willy.*“⁴³⁰

V případě třetí generace dětí jsou dopisy adresované mamince a tatínkovi nejvíce podobné těm, které zasílala Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská a Franz Josef svým rodičům. Lze konstatovat, že mezi korespondencí druhé a třetí generace není takřka žádný

⁴²⁸ Autorka čerpá z deníku Franze Josefa Auersperga, který si aristokrat psal v dospělém věku. KOBÍANOVÁ, Barbora, *Šlechtická každodennost*, s. 44.

⁴²⁹ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 72, sign 63 R. K., 65 R. K., 88, R. K. 2 kar 4 K5.

⁴³⁰ SOA Zámrsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 453 116 R. K., kar 24 K 26.

rozdíl. Odpověď na otázku, proč tomu tak je, by bylo možné interpretovat jako vliv domácího prostředí na děti. U první generace jsou dopisy převážně zasílané jiným autoritám, s výjimkou dopisů Vincence své matce, u Wilhelminy pouze babičce. Dítě se potenciálně mohlo chovat k autoritám, jako byly starší osoby v podobě babiček a dědečků, se silnějším, až přehnaným respektem, srovnání bohužel nemáme. Je tu však druhá podstatná myšlenka, kterou je třeba vzít v potaz, a to je vliv *biedermeieru*, který je sice často ohraničován rokem 1815. V případě Vincence je nicméně zjevné, že vliv romantismu a *biedermeieru* mohl do povědomí této aristokratické rodiny dorazit později, tedy snad až v dospělém věku Vincence Karla a Wilhelminy Auerspergové, roz. Colloredo-Mannsfeldové. Sňatek páru je datován na rok 1845. Vztah obou manželů je však historiky zatím neprobádaný. Lepší informace lze doložit od rodičů dětí třetí generace. Franz Josef a Wilhelmina spolu měli dohromady pět dětí. Manželství se z pramenů jeví jako více než šťastné, sňatek byl uzavřen primárně z lásky a vzájemné náklonosti obou partnerů. Zámek Slatiňany je poté hmotným důkazem přeměny a snahy aristokratického sídla o vytvoření domova a intimního prostoru. Kromě řady modernizačních změn, jimž byl Franz Josef nakloněn je to například manželská ložnice, kterou spolu manželé sdíleli dohromady, nikoliv odděleně. Potřebám svých milovaných dětí nechali manželé upravit i venkovní prostory, kde se nacházelo dětské hospodářství a nedaleko zámku také již zmiňovaný tzv. Kočičí hrádek. Jsou to vše symboly manželské intimity, lásky k dětem a přizpůsobování se jejich potřebám a hrám.

Vřelý přístup se tedy odráží v korespondenci dětí třetí generace. Malé ratolesti popisují své radosti a strasti, rozličné aktivity, výlety a s nimi spojené zážitky, zakončené láskyplnými pozdravy. Jako bylo nejvíce patrné na příkladu Vincence Karla, jeho vztah k autoritám a uvědomění si dětské méněcennosti je v kontrastu s příklady dětí ze třetí generace, kdy dochází k uvědomění si vlastní hodnoty, což je odrazem vnímání dětství společností ve 2. polovině 19. století. V jednotlivých básních, které dítě zasílají rodičům, je nejsilnější a nejpatrnější vliv vnímání dětství skrze oči romantismu. V jednom z dopisů zaslala malá Lotte své matce báseň, která byla pravděpodobně inspirovaná jiným zdrojem, dítě si ji mohlo upravit či zkrátit, není dohledatelná, ale pravděpodobně není její námět z dívčiny fantazie. Příběh je o mladém velvyslanci Donu Fernandovi, vnímaném v básni jako dítě, který byl vyslán na audienci k papeži do Říma. Papež, překvapen mladostí velvyslance, si jej slovně dobírá a kroutí si u toho vousy, které malému Fernandovi ještě nenarostly. Po slovní při vyjde najevo, že by papež neměl měřit hodnotu ve vousu, tedy ve vzhledu a na povrch vyplývá moudrost dítěte skrývající se uvnitř jeho povahy. V jiné básni je patrný motiv odchodu a ztráty dítěte a rodičovský strach. Lotte vypráví o zmizení dvou dítek, která se mamince během hraní schovala za paraván. Matka

přijde, nemůže děti nalézt a je velice znepokojena. V momentě matčina stesku dítě vyběhne a praví: „*Dobrý den, vydali jsme se na cesty. Stali jsme se velice dobrými a moudrými. Zrovna jsme se vrátili a nikam už nepůjdeme.*“⁴³¹ Symbolika je zjevná, dítě již není primárně tím, kdo je závislý, matka je tou, kdo hledá a čeká na své ratolesti. Podobný příklad lze nalézt i u Ferdinanda, který ve svých deseti letech v roce 1897 zaslal mamince kratší příběh o otci a jeho třech synech. Otec se ptá dětí, kým chtějí být až vyrostou. První syn chtěl být vojákem, druhý syn se chtěl stát kočím a třetí potomek odpověděl, že mu na tom nezáleží, v případě, že se stane velkým. Bratři se nejmladšímu vysmáli, ale otec byl nadšený ze synovy moudrosti pravil: „*Chtít se stát velkými, ne velkými podle velikosti, ale skrze ducha a mysl.*“⁴³² V případě Lotte se objevuje v jejích psaních i opsaná báseň z díla, již zmiňovaného Williama Wordswortha, kterého si pod báseň dívka zaznamenala jako přítele, snad to mohlo být myšleno jako přízvisko pro oblíbenost autora, básník zemřel v roce 1850, tedy mnoho let před dívčím narozením i narozením jejích rodičů.

Více benevolentní přístup než u první generace, dále reflektuje událost ze života malých Auerspergů. Nešťastná příhoda se stala zbrklému Ferdinandovi, který ve snaze utéct před svou sestru Maritschi narazil do skleněných dveří a poranil si ruku, děti si spolu pravděpodobně zbrkle hrály. V dopise tuto událost líčí jeho starší sestra Lotte v dopise mamince Wilhelmině Auerspergové, roz. Kinské. Lotte maminku uklidňuje s tím, že Ferdinandovi se nic vážného nestalo, avšak jak dívka píše, nebude Ferdinand pár dní schopen psát. Lze si představit, že Lotte tuší, co by matku nejvíce zarmoutilo, přičemž s tím, jak bezstarostně píše o dětských hrách, je patrné, že se matka nebude na Ferdinanda hněvat, což je zajímavé v kontrastu s příhodou rozbité, skleněné vitríny v případě babičky dětí Wilhelminy. Je to však pouze domněnka, také se mohlo jednat i o rozdílné výchovné přístupy k dívkám a chlapcům.

Franz Josef a jeho manželka Wilhelmina byli spíše než obávanými autoritami, milovanými vzory. Otec se chlapcům věnoval zejména, co se týká přítomnosti při lovu, jízdě a starosti o koně, tedy nelze v tomto případě hovořit o nepřítomném otci. Z hlediska citů, lze podotknout, že dívka psala tatínkovi stejně ráda jako mamince Wilhelmině, přičemž dochované dopisy nechybí ani od dcerky Charlotty.

Děti vyjadřovaly v dopisech tatínkovi nadšení a nedočkavost, když se má navrátit domů, v opačném případě stesk a velice srdečné pozdravy, přičemž v dopisech nelze pozorovat rozdíl. V zásadnějších rozhodnutích byl otec respektovanější autoritou, avšak nelze říci, že by byla matka nerespektovaná, k rodičům se vyjadřovala dítě obdobně bez rozdílu. Příkladem je

⁴³¹ SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 366 112 R. K., kar 19 K 21.

⁴³² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R. K., kar 19 K 21.

žádost o změně účesu syna Vincence, o níž píše jeho sestra Maritschi matce: „*Vincenc tě nechává prosit, zda by nemohl mít znovu svůj starý účes, když je teď takové horko.*“⁴³³

⁴³³ Dopis byl zaslán v roce 1892, pochází tedy z doby, kdy bylo chlapci dvanáct let. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 366 112 R. K., kar 19 K 21.

12 Tresty a odměny

Děti aristokratů nemohly být stále poslušné, přestože na ně byl vyvíjen velký nátlak v oblasti chování z iniciativy rodičů. John Locke měl jasný názor na to, co má okolí udělat, pokud je dítě zlobivé a nechová se podle představ společnosti. Dítě by se nemělo tělesně trestat, pouze v krajních případech neústupné tvrdohlavosti a vzdorovitosti. Locke místo toho pracuje s metodou cti a zahanbení. V dětech se měla od malička pěstovat láska k dobrému jménu rodiny, s důrazem na čest jedince, což v aristokratických kruzích perfektně fungovalo. Naopak pokud dítě bylo neposlušné mělo se k němu okolí chovat s opovržením, dítě se mělo za své chování stydět a zahanbením se docílilo toho, že si dítě vstúpilo pocit odvržení, přiznalo se ke svým chybám a prosilo za odpuštění, aby jej společnost přijala vřele zpátky. Pro dítě je dle Locka nejhorší, pokud se cítí samo a odvrhnuto a udělá vše proto, aby se daná situace neopakovala z pouhého strachu. Stejného názoru byl i Jean Jacques Rousseau.

U představitele první zkoumané generace Vincence Karla metodu nelze přímo pozorovat, avšak již jen z toho, že chlapci velice záleželo na tom, co si o něm pomyslí okolí, jak je vidět na příkladné korespondenci s babičkou a dědečkem, kde chlapec slibuje podobné chování, jako u Wilhelminy. V případě dívky lze dokonce najít názorný příklad v dopise babičce, kdy bylo pisatelce osm let. V korespondenci se dítě přiznává, že vyrazilo tabulku od skleněné vitríny a rozbilo si psací náčiní, dívka to pravděpodobně neudělala schválně, zkrátka byla nešikovná. Wilhelmina však musela učinit přiznání, které bylo pravděpodobně nařízeno guvernankou, či přímo rodiči, aby se dívka zamyslela nad svými činy, nebo to mohla dívka udělat i z vlastní iniciativy, aby ulevila tíži svědomí. *„Budu následovat tvého učení a budu zbožná a poslušná. Je pro mě neskutečně těžké přiznat ti, že jsem nebyla poslušná, ale slibuji ti, že budu následovat tvého vzoru a budu hodná. Za tvůj dárek ti srdečně děkuji. Viktorie uklidila skleněnou vitrínu. Vyrazila jsem včera tabulku skleněné skřínky, už se to znovu nestane. Pracovní sadu nemohu používat, protože jsem všechno rozbila, jak byla umístěna ve skříní a byla vidět. Dopisníci používat mohu, když se chci znovu podívat na milovaný dopis od tebe.“*⁴³⁴ Je evidentní, že dívence záleželo na tom, aby jí babička odpustila, přestože nebyla přímo svědkem nehody a bez přiznání by se pravděpodobně nic nedozvěděla, takové chování, které by mohlo být označeno za lživé se v rodině netolerovalo. To dokládá, jaký tlak byl na dítě vyšší společnosti vyvíjen v oblastech slušného chování, vystupování a přísného vzdělání, které dítě

⁴³⁴ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

muselo přijímat s pokorou k rodičům, být vděčné za udělené lekce a neustále se kát a omlouvat za svou dětskou nedokonalost.

Zdá se, že žádná výchova se v očích učenců i v praxi nikdy neobešla bez trestů a odměn, bez hledání způsobů motivace dětí, aby dělaly a chovaly se přesně tak, jak dospělí chtějí. Zákazy a povolení, tresty a odměny, všechny tyto akty se dají považovat za zajímavé metody socializace. Když dnešní vědci cvičí zvířata, aby testovala jejich inteligenci, za každý vyřešený úkol, správně udělaný akt dostanou subjekty odměnu. I rodiče se dají v přeneseném slova smyslu považovat za vědce, jejichž úkolem je vzdělat a vychovat v raném stádiu života nic netušící malé děti.

Lidská mysl nefunguje však pouze na principu hmotných odměn. Je myslí jazyka, nástrojem verbální komunikace i myslí gest, nástrojem neverbální komunikace. Stačí málo, aby dítě rozklíčovalo uznání či radost nad dobře vykonaným úkolem, od triviální záležitosti jako je chození na dětský nočník, až po užívání správných druhů příboru. Potlesk a přehnaně projevovanou radost, postupně střídají umírněnější zvyky, jako je pochvalný pohled otce či matky, slova psaná či mluvená, jediné gesto, které v dítěti vzbudí onen počáteční pocit z dobře či špatně udělané práce, slušného nebo nepřipustného chování. Aristokracie byla místem nejvyšší společnosti tzv. *crème de la crème*, místem kde se projevují pochvaly, udělují se tituly a řády, kde ctnost jde ruku v ruce se vzdělaností a kde nečestné a celkově společensky nepřipustné chování není potrestáno smrtí či krutým fyzickým trestem. Trestem je zavržení, rovnající se ve své podstatě pozemskému hříchu. Pro aristokraty, kteří se provdali do nižších vrstev, je oním pozemským peklem odvržení od rodiny a přátel, světa, který býval provinilcovým domovem a do které se vyděděný člověk nebude moci nikdy navrátit. Na stejném principu funguje i dětská, aristokratická výchova. Dětská korespondence je prodchnuta děkovnými slovy za rozličné darované věci, které malé ratolesti obdržely od svých rodičů a blízkých příbuzných.

Dítě přiznává vděčnost tím, že uznává velkodušné jednání svých rodičů. Na straně rodiče, nebo jiné osoby pověřené výchovou, se hromadí symbolický kapitál vděčnosti, přičemž je tento člověk schopen uplatňovat na dítě symbolickou moc. Přijme-li dítě dar, přijímá tím zároveň nevyřčený příkaz, který musí uposlechnout, aniž by si tuto nutnost uposlechnutí uvědomovalo, stejným způsobem jako si aktéři neuvědomují symbolické násilí, které je na nich pácháno. Možnost páchat na dětech symbolické násilí k dosažení cílů socializace, tedy není jako násilí pocíťováno, protože slovy Bourdieho „*se opírá o kolektivní očekávání, tzv. sociálně*

vštipenou víru.⁴³⁵ Víru lze vnímat jako přitakání, souhlas dítěte v jednání rodiče, na které dítě odpovídá vlastním přizpůsobením se kolektivnímu očekávání. Za splnění požadavků následuje symbolické uznání, tzv. odměna, v případě psané korespondence například v podobě pochvalných slov, což posiluje citový vztah dítěte směrem k rodičům. Jinými slovy, dítě pochopí, co se po něm žádá, uznává toto jednání a přizpůsobuje tak jednání své. To vše probíhá v dětské víře, že jednání rodiče je správné, shoduje se se způsoby vnímání dítěte. Potomek sám uznává svou poslušnou podřízenost k budování sociálních vztahů.⁴³⁶ Symbolický respekt vyvolává nicméně další potřebu dítěte naplnit očekávání a uznání si zasloužit, ze strachu ztráty náklonosti, kterou lze vnímat jako degradaci ve společenském prostoru.

Teorii lze reflektovat na konkrétním příkladu. Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová v dopisech své babičce Wilhelmině Colloredo-Mannsfeldové, roz. Waldsteinové-Wartenbergové z Prahy 1. března r. 1834 napsala: „*Drahá babičko, krásný dárek, který jste mi poslala, mi udělal velkou radost, velice Vám⁴³⁷ děkuji a slibuji, že si zasloužím vaši laskavost.*“⁴³⁸ Z pohledu ratolestí není možné, aby dítě, které nedisponuje žádným ekonomickým majetkem, oplatilo dar koupí předmětu stejné či podobné hodnoty, přičemž se takové jednání od dítěte ani neočekává.

Dívka si chce zasloužit babiččinu laskavost a přízeň svou pílí a poslušností, přičemž kýžené výsledky představuje zejména psaním. Dar a protidar nemusí tedy mít nutně hmotnou podobu, jejich forma není ohraničena, zahrnují vše, co je ve společnosti přijímáno a opláceno. Pracovitost v oblasti tzv. ženských prací, která se od dívek požadovala, demonstruje v jednom z dalších dopisů.⁴³⁹ „*Karl mi přinesl tvé dary, srdečně ti za ně děkuji. Já mám pro tebe uháčkovanou peněženku. Je to moje první práce, odpusť mi tedy chyby.*“⁴⁴⁰

Stejným způsobem jako u jiných darů, nedochází k oplacení ihned, mezi darovaným předmětem, slibem a jednáním existuje nutná prodleva, pro dosažení nezištnosti. Na tuto skutečnost upozornil Pierre Bourdieu, který Maussovu teorii rozšířil právě o dobu mezi dáním a oplacením daru. Bourdieu tvrdil, že právě tato časová prodleva funguje jako clona, která má zakrýt cílené chování aktérů, které je podstatou dárcovského jednání. Dání daru je investicí, která jako každá investice, musí počítat s případnou ztrátou nevděčného obdarovaného.⁴⁴¹

⁴³⁵ BOURDIEU, Pierre, *Teorie Jednání*, s. 131.

⁴³⁶ *Tamtéž*, s. 132-133.

⁴³⁷ Dopis je psán ve francouzském jazyce, proto dívka babičce vyká. V německých dopisech běžně používá tykání.

⁴³⁸ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁴³⁹ Dopis není datován, nicméně je podobného vyjádření a stylu jako dopisy z roku 1833-1834, mezi kterými byl list uložen. Dívce je tedy pravděpodobně mezi 7-8 rokem. Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁴⁴⁰ Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld).

⁴⁴¹ BOURDIEU, P, *Teorie Jednání*, s. 121-127.

Nicméně obdarovaný nemusí být nutně nevděčný, nýbrž není v jeho možnostech dar oplatit. Jednání probíhá v tajnosti, implicitně, v opačném případě by nemohla být problematika daru brána jako nezištná. Skutečný záměr vyplývá na povrch v případě, nedojde-li k oplacení a původní dárce na toto příkoří, které na něm bylo napácháno, upozorní. V tu chvíli odkrývá dárce svou pravou tvář, skutečný záměr původního daru. Příkladem je rodič, který dítěti vyčítá neplnění úkolů, nepsaní korespondence, přestože na psaní byly potomkovi dány veškeré pomůcky, přičemž potomek pouze nechápe zadání či účel daru. Skutečný záměr se může projevit až v dospělém věku potomků, kdy například syn nejde, v tomto případě již záměrně, v otcových stopách a koná na základě svých rozhodnutí atp.

Konkrétním příkladem daru, jako nástroje socializace může být, již v předchozích kapitolách zmíněná, panenka. Porcelánová postava je sama o sobě poměrně nevypovídajícím předmětem, který by se hodil svou křehkostí spíše jako dekorativní socha do interiéru. Snad z toho důvodů se začaly v 19. století vyrábět panenky, které mohly již hýbat končetinami. Dívka dostává panenku v poměrně pozdním dětském věku deseti let. Z retrospektivního vyprávění Wilhelminy je patrné, že nevěděla, co si s hračkou počít a jakým způsobem si s ní má hrát. Snad i z důvodu této dětské nejistoty nechala pro svou dceru zhotovit *Paměti panenek*, další dar, aby její ratolest při hrách s panenkami neváhala jako sama Wilhelmina, když byla dítětem. Důvod nepochopení her je patrný. Hry s panenkami měly svá vlastní pravidla, dání daru mělo účelný záměr. Má-li nějaká věc předem daný účel, není možné, aby ji dítě nepřijmulo a nevyužilo požadovaným způsobem. Rodiče a příbuzní, jsou těmi, kdo investují do dětí. Vytváří se vztah věřitelů, kteří mají moc a kontrolu nad svými dlužníky. Poskytování darů se prezentuje jako nezištné chování, nicméně přesto sleduje určitý cíl, stejným způsobem jako se od investice očekává zisk, případně ztráta. Dítě se musí rodičům za poskytnuté pozornosti odvděčit, přičemž se počítá s jistou prodlevou, než bude dar oplacen. To znamená, že potomek musí svým jednáním splnit účel daru.

Dívka s hračkou pravděpodobně nesměla běhat po venku, jakýkoliv den a hodinu si dítě usmyslelo. Porcelánové stvoření bylo možné vytahovat pouze o nedělích, pravděpodobně z toho důvodu, že pro tento den byly vyhrazeny společenské návštěvy dětí z ostatních aristokratických rodin a pořádaly se dětské plesy, kde se trénovalo naučené chování a jednání ve společnosti. V případě, že by si Wilhelmina s hračkou nedovedla správně hrát, například házela nezpůsobně s hračkou o zem, jak se v mnohých dětských hrách může či mohlo stávat, nebyl by jí povolen vstup do společnosti. Dar by nebyl oplacen požadovaným způsobem. Panenka by jí snad mohla být zabavena, dítě by bylo prohlášeno za nepřizpůsobivé. Její vlastní nezpůsobné chování by vrhlo špatný stín na celou aristokratickou rodinu. Naštěstí pro

Wilhelminu se dívka byla schopná brzy přizpůsobit a setkání se starší sestřenicí Lotte dopomohlo k její socializaci, společně s pomocí panenky. Zkročení malé Wilhelminy proběhlo postupem času v tichosti, podle platných pravidel a čím více her se s panenkami odehrávalo, tím více se dívka za pomoci předmětů připravovala na roli ženy v aristokratické společnosti.

Jiným příkladem mohou být i chlapecké hry. Oblíbenou hračkou dle slov Christiany byl malý, snad dřevěný, oslík jejího bratra Vincence. „*Vincenc si znovu hraje se svým oslíkem a vozíkem pro oslíka a Maritschi na mě mluví, jako na malou holčičku – já posílám pusinky, 100 tobě a 100 tatínkovi.*“⁴⁴² Nikde není zmínka o tom, že by si s oslíkem a vozíkem hrálo i dvojče Vincence, dívka Maritschi. Nicméně i přesto na patrný rozdíl ve třetí generaci narážíme. Malý Ferdinand dostal od tatínka nůž. Mohlo se jednat o menší lovecký nůž, nicméně ten samý dle údajů z korespondence dostala i jeho o dva roky starší sestra Lotte. Ferdinand a Lotte byli v blízkém sourozeneckém vztahu a rádi si spolu hráli, například na indiány, při kterých dokonce dohlížel i vychovatel dětí pan Rudolf Baumgartner. Je zde evidentní posun, od jejich babičky Wilhelminy, roz. Colloredo-Mannsfeldové, které nebyly žádné divoké hry dovoleny. Posun lze pozorovat i v druhé generaci, kdy Wilhelmina, roz. Colloredo-Mannsfeldová považuje hry s bratry své dcery Gabriele, tedy tety Ferdinanda a Lotte za nedostatečné pro výchovu dívky, jak uvádí v *Pamětech panenek*. Je patrné, že Franz Josef Auersperg neměl nic proti tomu, aby si jeho dcerka na sklonku 19. století divoce hrála s bratrem.

Specifickým darem je i samotná korespondence. Dospělý daruje podřízenému dítěti svůj čas, myšlenky přeměněné do slov, která přináší potěšení. Radost z přijatého dopisu od blízké osoby je úměrná radosti z dárků. Dopis je přijímán, jako dlouho očekávaná návštěva, odesílatel navazuje s druhým kontakt, přičemž adresátovi vzniká povinnost na dopis odpovědět, tedy dar oplatit. Potomek se zavazuje k opěťovanému psaní dopisů, přičemž musí dodržovat náležitosti týkající se formy a podoby dopisů. Dítě k podpoře při této činnosti zároveň získává od rodičů sadu psacích potřeb, dopisní papíry s vlastními monogramy, obálky, pečetě, dopisnice a další předměty, které jej zavazují se o dané věci starat a používat je za účelem psaní. Zdokonalování se v písmu, které rozvíjí jejich komunikační dovednosti a jenž poté malí pisatelé demonstrují v korespondenci jako důkazy svého snažení a rodiče, prarodiče případně pověření vychovatelé a guvernanky dosahují svého cíle dítě socializovat. Dochází k nepřetržitému přijímání a oplácení darů. Dar korespondence není oplacený ihned, stejně jako u jiného daru, jak tvrdil Bourdieu, je třeba vyzdvihnout prostor čekání.

⁴⁴² SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 362 111 R.K., kar 18 K 20.

Odesílatel zasílá dopis a očekává odpověď jako protidar. Cesta, než dopis doputuje k příjemci, je právě oním prostorem nejistého čekání. Korespondence mezi lidmi je výsledkem symbolického úsilí, nedojde-li k příjemci, slova vepsaná do listu jsou ztraceny. Osoba, která dopis zasílá, jej píše ve víře, že jeho vepsaná slova doputují včas a zároveň se dočká zpětné reakce, jeho investice se tedy vyplatí. Čím delší je čekání, tím se prohlubuje nejistota, tichá propast mezi oběma aktéry. V případě dojde-li k pozdní odpovědi, dar je oplacen se zpožděním, odkrývá odesílatel svou nespokojenost a pravou účelnost daru. Nechat druhého čekat znamená vykonávat na něm symbolické násilí. Odepsat se zpožděním, případně vůbec, znamená zmaření úsilí, které vyjde do prázdna. Z těchto důvodů je korespondenční předmět komunikace, vztah mezi odesílatelem a příjemcem zajímavým znázorněním povahy daru a vztahu věřitele a dlužníka. Pravidla komunikační hry si uvědomovaly obě strany, stejným způsobem jako si domorodé kmeny v Maussově eseji uvědomují vážnost a podstatu předávání darů ve spojení s pořádanými rituály. Pro dítě je pocta smět napsat rodičům a prarodičům dopis, znázorňuje to důležitost zapojení se do komunikačního procesu a zároveň jsou malí pisatelé nedočkaví z odpovědi. Odepsání dítěti na dopis je jistým projevem přízně dospělé osoby.

Bylo již zmíněno, že dary nutí ratolesti svým charakterem naplňovat účel, pro který byly dány. Potomek není schopen dar odmítnout, protože je to společensky nepřipustné a za dobrovolnou degradaci by bylo dítě potrestáno s vizitkou nezpůsobilosti. Malí aristokraté se lépe přizpůsobují rodičům, kteří jim věnují věci s nevysloveným, avšak všeobecně očekávaným účelem. Dítka jsou svědky své vlastní socializace.

Existovaly tedy ve světě dětí i předměty, které lze z pohledu genderu rozdělit na chlapecké a dívčí. Chlapec nikdy v aristokratické rodině 19. století nedostal na hraní panenku a dívka nikdy nedostala loveckou pušku, přestože nacházíme ve třetí generaci jisté zvolnění a benevolentnější rodičovské výchovné strategie. Účel těchto darů měl hlubší význam, přičemž usnadňoval výchovu dárčům a dlužníky zavazoval do doby, kdy přestal dar plnit svůj účel, tzn. do doby dospělosti. Čím více se naplňovalo očekávání, tím menší byl původní dětský dluh, který byl zdánlivě splacen v momentě kdy se například Wilhelmina, roz. Colloredo-Mannsfeldová provdala za Vincence Karla a měli spolu vlastní potomstvo. Wilhelmině i Vincencovi vzniknul s tímto splněným závazkem dluh nový, tedy vychovat své děti pro společnost a dohlížet na výchovu i svých vnoučat, přičemž se tyto závazky danou výchovnou strategií, společně s tradicemi přenesly i na další generace.

13 Závěr

Práce se zaměřila na téma dětství v 19. století, na příkladu analýzy života tří generací rodu Auerspergů, Colloredo-Mannsfeldů a Kinských. V práci je možné sledovat dvě základní linie, které formovaly text.

Za prvé je třeba vzít v potaz, že se práce zaměřila na poměrně dlouhé období, po němž tři generace představitelů aristokratických rodů žily, tzn. bylo nutné zohlednit to, v jakém konkrétním období 19. století se dítě nacházelo. Vzdělání u chlapců i dívek neprodělalo v aristokratické rodině v daném období výrazné změny. Všechny tři generace dívek byly diskriminovány v oblasti vzdělání, tak aby byla zachována rovnováha tzv. ženy v domácnosti a muže ve veřejném sféře. V případě výchovy, odrážející se v přístupu k rodičům, jak je patrné v korespondenci, lze zaznamenat patrné změny, které je možné připsat proměně pohledu na dětství během 19. století.

U Vincence Karla i jeho manželky Wilhelminy je patrné uctivé formování korespondence v úzkostlivějším duchu, v listech adresovaných autoritám. Pravděpodobně to vyplývá z dětského všudypřítomného uvědomování si vlastní nedokonalosti a malosti v kontrastu s dospělým. Vyjadřování láskyplných citů činí děti v jejich očích ještě slabší a potvrzuje podřízenou pozici ve vztahu dítěte a autority, kde je dítě neustále pronásledováno strachem ze ztráty náklonnosti.

Bylo by možné zvážit, že tento způsob vyjadřování je užíván z toho důvodu, že děti první generace psaly převážně prarodičům, u kterých bylo potřeba vyjadřovat větší úctu a pohled by mohl být tímto zkreslený. Na druhé straně je stejný přístup patrný u Vincence (u Wilhelminy nelze udělat takové srovnání), ve vztahu k adoptivním rodičům i biologické matce. V případě matky je patrnější důraz na vyjadřování citů, snad způsoben i princovým steskem. Způsob, jakým romantismus pohlíží na dítě, je poměrně vzdálený v oblastí vztahů dětí k rodičům první zkoumané generace. Tento způsob je více racionální, bližší představám 18. století, než představě dítěte jako zidealizované a mýtické bytosti, která je vlastní smýšlení romantismu.

Druhá a třetí generace dětí psala korespondenci již v méně podřízeném a úzkostlivém duchu. Korespondence Franze Josefa a Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské obsahuje informace o denním programu a zábavných aktivitách, přestože je dochovaných listů méně než například ve třetí generaci dětí. Korespondence v 2. polovině 19. století je mnohem hravější, více rozpustilá a méně konzervativní. Děti v ní neustále nezpytují svědomí, vesele vypráví

příhody, jazyk je více zproštěn těžkopádných frází a listy jsou doplněny i dětskými obrázky. Jinými slovy romantismus, který ovlivnil rodiče a výchovné autority, umožnil v případě dětí pomyslné vystoupení z oblaku strachu a méněcennosti, tím pádem se vytvořil prostor pro plnohodnotné vyjadřování dětství, což se v dopisech projevilo vřelými city, dětskou důvěrou a upovídáními, jak je částečně patrné v listech Franze Josefa a plně v korespondenci jeho manželky Wilhelminy. V důsledku těchto změn a s nárůstem větší benevolence, je u dětí třetí generace i patrný vztah mezi nejmladšími dětmi Charlotte a Ferdinandem, kteří si mohou hrát spolu i v takových případech, jako byly více dobrodružnější hry na indiány. To je v kontrastu s pravidly, na kterých lpěla babička dětí Wilhelmina ve spise *Paměti panenek* určeném pro její dceru, tedy tetu dětí Gabrielu, která by se dala zařadit do druhé generace, poměrně značný rozdíl. Proměně vnímání dětství se navíc přizpůsoboval i knižní trh, kdy je od 19. století patrný nárůst počtu dětských knih.

Za druhé je třeba brát v potaz pohled na dítě, jako subjekt, prostřednictvím analytických metod, které napomohly k interpretaci pramenných zdrojů. Zde je třeba zohlednit rozdíl v pohlaví, který má nejzásadnější a základní vliv na to, jakým způsobem se dospělý člověk choval k dítěti. Jinými slovy, je zde evidentní rozdílnost mezi socializačními cíli odlišných u dívek a u chlapců. Dítě bylo v 19. století nezbytnou součástí rodiny, považováno za investici v rámci rozšíření rodinných strategií. Sociální prostor, včele s rodiči, příbuznými a vychovateli jakožto prostředníky socializace ovlivňoval a vychovával děti k obrazu svému. Dítě nebylo schopno disponovat ekonomickým kapitálem. Nejprve si muselo osvojit kulturní kapitál v podobě vzdělání, znalostí o umění, hudbě, tanci a tyto získané atributy mohlo uplatňovat ve společnosti mezi svými vrstevníky na společných svačinách a dětských bálech, konaných a schvalovaných rodinami o nedělích.

S kulturním kapitálem se vzájemně propojuje kapitál sociální, do kterého patřilo budování vzájemných sociálních vazeb a kontaktů, reprezentace rodiny. To vše byly povinnosti aristokratické rodiny a jejích členů. Ve výchově je patrný i kapitál symbolický, který může být chápán jako vedení dětí k dobročinnosti a velkorysosti v podobě charitativních činností. Ve výchově dětí byly otvírány větší možnosti chlapcům. Za prvé v oblasti kulturního kapitálu ve formě rozšířeného spektra vzdělání a zejména možnosti rozvíjet vědomosti ve státním institucionalizovaném školství, které chlapcům otevřelo pomyslnou bránu k fungování ve veřejném prostoru. S tímto privilegiem se pojil nárok na spravování ekonomického kapitálu rodiny. Ve chvíli, kdy dva lidé vstoupili do manželského sňatku, byly role předem předurčeny z důvodu nastoleného principu rozdělení schopností a možností, které však nemohou tito jedinci ovlivnit, protože jsou předávány z generace na generaci výchovou. Žena tedy zastávala

podřízenou roli a byla spjata s prostorem domácím, zatímco její muž, v rámci možnosti získání kvalifikací, fungoval v prostoru veřejném.

V souvislosti se symbolickým kapitálem se pojí další užitá teorie o darech. Dar lze vnímat jako předmět motivace a zároveň způsob, jakým si získat druhého člověka a vytvořit s ním vazby. Od každého daru se očekával protidar. Doba čekání na protidar umožňuje vytvoření představy o nezištném chování a je společensky nepřipustné darování nazývat prozíravým jednáním. V rámci dětské výchovy byly děti motivovány dary již od svých brzkých let (ne-li od narození), přičemž byly navždy připoutány k rodině a musely se autoritám odvděčit svou poslušností a přízní. Darem jsou tedy nejen věci předmětné, nýbrž i předměty symbolické, jako jsou například slova přízně psaná v korespondenci. Zasílané lístky lze vzít v potaz jako prostory akumulování symbolického kapitálu. Symbolické je i samotné vzdělání a výchova, protože rodiče investovali do svých potomků a očekávali zpětnou vazbu. Dětem mezitím narůstal symbolický dluh, který mohl být splacen v dospělosti v podobě splnění očekávání, nicméně v této fázi života narostl opět dluh nový, závazek v podobě manželství, plození a výchovy vlastních potomků.

Pro tuto práci lze zároveň vnímat společnost jako spektrum zrcadel, kdy je vždy před dítětem ten druhý. Představu o dvojníkovu si dítě vytváří již v raném věku, tedy před dobou, než si osvojí svět znaků. Zrcadla lze v rámci sociálního prostoru vnímat jako nástroj, ať se jedná přímo o živé osoby, předměty, nebo pouhé myšlenky, k dosažení vytyčených cílů a akumulování kapitálu. Nicméně v této práci je teorie užita prioritně pro knihu sepsanou matkou dceři. Spis *Paměti panenek* je souborem socializačních postupů, jakými byly dívky vedeny k poslušné roli šlechtičny, příkladné dcery, matky a popřípadě vdovy. Při hrách na dospělé dámy dívky socializovaly samy sebe. Hry, které v myslích dívek byly často imaginárními výplody, zejména co se týká jmen a postav, obsahují na druhé straně ve velké míře prvky reálného světa. Teorie rozvíjí pochopení propojení světa imaginárního se světem symbolickým, a tedy vnitřní náhled na vnímání aristokratické společnosti z pohledu samotných dívek.

Princip osvojení si komunikačních strategií sloužil k rozvinutí kulturního a sociálního kapitálu, s důrazem na vzdělání ve vybraných oblastech. Společenské vazby a přátelství měly svůj daný účel při udržování společenského postavení, reprezentování rodiny a v případě jedince v nesnázích sloužily ke zmírnění společenského poklesu a udržení struktury. Z knihy je patrné, že dívky byly vedeny ke sňatku manželskému, který zaručoval finanční jistotu a naplnění role matky. V případě úmrtí manžela se žena naopak ocitala v nesnázích, přičemž byla tato situace vždy šťastně zachráněna novým sňatkem. O lásce se dívky zmiňují pouze u jedné z ovdovělých a posléze znovu provdaných postav, přičemž mužským příslušníkům není dán

téměř žádný prostor. Větší prostor než samotní chlapi, v knize zaujímají děti a následná péče o ně a jejich vzdělání. Dívky ve svém imaginárním světě reflektují nešťastné a nikdy nekončící problémy s nemocemi, na druhé straně i humorné prvky. Hry, vzdělání a vybrané zájmy tedy lze vnímat jako strategie a přípravu na budoucí život dítěte, s ohledem na jeho genderovou roli.

Spojitost s vnitřním světem, konkrétněji s prostorem lidské paměti a jejím fungováním přináší myšlenky Maurice Halbwachse, jež slouží jako interpretační metoda pro dva tzv. *scrapbooky*, které se od dívek zachovaly. Každý člověk má svou paměť, která je prostorem prolínání více sociálních rámců paměti, podle toho, kolik jedinec vystřídal za svůj život skupin. *Scrapbook* je výsledkem kompilování vzpomínek pomocí hmotných artefaktů. Vypovídá o lidech, se kterými se dívky stýkaly a které si chtěly zapamatovat, dále vše o místech, která navštívily či o zábavách a událostech, jimiž byly součástí. V porovnání dvou vzpomínkových knih, starší Wilhelminy a její mladší dcery Lotte, lze vidět jistou rodovou kontinuitu. Dcera stejným způsobem jako matka v určité věkové fázi svého dospívání navštěvovala bály, plesy a reprezentovala rodinu na společenských událostech. Je pravděpodobné, že kdyby dcera nezemřela, vzpomínky ve *scrapbooku* by pokračovaly v podobě manželství a založení vlastní rodiny. Kniha vypovídá o životním stylu dívek, jejich estetickém vnímání a uvědomení si příslušnosti k aristokratické skupině, a tedy i o budování vlastní identity.

Resumé

The work presents an insight into the life of three generations of children from the aristocratic Auersperg family and their related family members. The sources of personal nature, particularly the correspondence sent by aristocratic children to adults or their peers, are interpreted by microsociological analysis by Pierre Bourdieu. Attention is drawn to the socialization strategies which parents and educators used to raise children. Important elements in the process of socialization are as well educational manuals, found in castle libraries which provided useful information on education in historical context.

Although leisure and educational activities for girls and boys might have overlapped in some aspects they varied significantly. For boys, emphasis is placed on a broader range of educational subjects, as well as on such activities as hunting and horse riding. These attributes were a distinctive feature of nobles in the 19th century. In case of girls, in the thesis dominates the educational source called *Dolls Memoirs* (in original *Puppen Memoiren*) which is interpreted using the concept of the mirror phase by the French psychoanalyst Jacques Lacan. The book, as a mirror, portrays girls' games with dolls and the imaginary world they created. The games reflect the real social values and traditions which the reader whom the book is aimed to should honour and imitate the presented models of behaviour. Based on the source it is apparent that the main attribute of a girl's adolescent world was to learn the role of the mother, which consists of education of her offspring, representation of family and participation in social events, charity activities are also mentioned. Girls' world is further illustrated by sources called scrapbooks, which are books full of photographs, pictures, postcards and other commemorative objects, all subjected to the analysis of Maurice Halbwachs .

The gender-divided worlds of children intertwined with each other, and therefore the thesis also focuses on leisure activities and mutual communication between children. The last part of the work consists of communication between offspring and parents, where the expressions used by children reflect parental attitudes, which were influenced by attitudes and opinions on childhood of that period. Parent-child relationships were also linked to educational methods, being founded on punishments and rewards, which were supposed to motivate children to act properly in society by giving them gifts. Thus, parents were perceived as creditors and children as debtors. The principle of symbolic power and subordination is analysed in terms of the gift theory by the French author Marcel Mauss, which was extended by Pierre Bourdieu.

14 Seznam pramenů

1. Prameny archivní povahy

Vincenc Karel Auersperg (1812-1867)

- Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273

Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová (1826-1898)

- Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld)
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 59, tip 2 K3, stran 57. Puppen-Memoiren. r. 1865.
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 58, sign. 62 R. K., rkp 13, K3.

Franz Josef Auersperg (1856-1938)

- Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 72, sign 63 R. K., 65 R. K., 88, R. K. 2 kar 4 K5

Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 453 116 R.K., kar 24 K 26
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 454, sign. 116 R. K., kar 24 K 26.
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883

Christiane Croyová, roz. Auerspergová (1878-1945)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 362 111 R.K., kar 18 K 20
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 240 111 R.K., kar 12 K 13

Vincenc Auersperg (1880-1919)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R.K., kar 18 K 20
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 244 93 R.K., kar 12 K 13

Marie "Maritschi" Trauttmansdorffová, roz. Auerspergová (1880-1960)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 366 112 R.K., kar 19 K 21

Charlotte "Lotti" Auerspergová (1885-1907)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 368 114 R.K., kar 19 K 21
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv.č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907

Ferdinand "Ferdi" Auersperg (1887-1942)

- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 369 113 R.K., kar 19 K 21
- SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 460 178., kar 25 K 27

Alexander du Rieux (†1856)

- DU RIEUX, Alexander. *Pensées, Maximes morales, Notes historiques, Extraits*. Státní zámek Žleby, ZL – č. knihy 52.

2. Sekundární prameny:

LOCKE, John. *O Výchově*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 227. Edice z dějin pedagogiky, č. 24.

FÉNELON, François. *Příhody Télémachovy*. Praha: I. L. Kober Knihkupectví v Praze. r. 1888. s. 239.

FÉNELON, François. *Vzdělání dívek*: [cit. 2019-12-6]URL:
<https://fr.wikisource.org/wiki/Trait%20de%20l%27education_des_filles>

ROUSSEAU, Jean Jacques. *Emil čili O výchování*. Olomouc: R. Promberger, 1926. s. 424. [2019-06-08] URL: <<http://www.digitalniknihovna.cz/nkp/view/uuid:81e57ee0-7eaa-11e6-afc6-005056827e52?page=uuid:0fbf01b0-91ab-11e6-baa5-005056827e51>>.

CAMPE, J. Heinrich-*Robinson mladší*: [cit. 2019-06-12]URL:
<<https://play.google.com/store/books/details?id=3sdhAAAACAAJ&rdid=book-3sdhAAAACAAJ&rdot=1>>.

SPYRI, Johanna-*Děti z Lesova domu*: [2019-05-27] URL:
<<https://gutenberg.spiegel.de/buch/einer-vom-hause-lesa-672/1>>.

15 Seznam odborné literatury a dalších zdrojů

1. Odborná literatura:

ASSMANN, Jan. *Kultura a paměť: Písmo, vzpomínka a politická identita v rozvinutých kulturách starověku*. Praha: Prostor, r. 2001. s. 320. ISBN 80-7260-051-6.

BEZECNÝ, Zdeněk. *Příliš uzavřená společnost: Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Historický ústav, 2005. s. 155. ISBN 80-7040-698-4.

BOURDIEU, Pierre. *Teorie Jednání*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum, 1998. s. 179. ISBN 80-7184-518-3.

CERMAN, Ivo. *Šlechtická kultura v 18. století: Filozofé, mystici, politici*. Praha: NLN, r. 2011. s. 761. ISBN 978-80-7422-122-4.

COATS, Caren. *Looking Glasses and Neverlands: Lacan, Desire, and Subjectivity in Children's Literature*. USA: Iowa Press, r. 2007. s. 2002. ISBN 10-9781587295867.

HALBWACHS, Maurice. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství, r. 2009. s. 290. ISBN 978-80-7419-016-2.

HALÍŘOVÁ, Martina. *Sociální patologie a ochrana dětství od dob osvícenství do roku 1914: Disciplinace jako součást ochrany dětství*. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická, Monographica X, 2012. s. 284. ISBN 978-80-7395-486-4.

HEYWOOD, Colin. *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. UK: Polity Press, 2008. s. 240. ISBN 978-0-7456-1731-2.

HORSKÁ, Pavla. KUČERA, Milan., (edd.). *Dětství, rodina a stáří v dějinách Evropy*. Praha: Panorama, 1990. s. 480.

HRBATA, Zdeněk. PROCHÁZKA, Martin. *Romantismus a romantismy: Pojmy, proudy, kontexty*. Praha: UK, Karolinum, 2005. s. 420. ISBN 80-246-1060-4.

HUNT, Peter. *Understanding children's literature*. London: Taylor & Francis e-Library, r. 2002. s. 240. ISBN 0-203-21746-2.

IM HOF, Ulrich. *Evropa a Osvícenství*. Praha: NLN, 2001. s. 268. ISBN 80-7106-394-0.

KOBIÁNOVÁ, Barbora. *Šlechtická každodennost, rodinné vztahy a změny v postavení šlechty na příkladu života Františka Josefa z Auerspergu (1856-1938)*. Pardubice, 2017. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.

LACAN, Jacques. *Imaginárno a symbolično*. Praha: Academia, 2016. s. 216. ISBN 978-80-200-2520-3.

LENDEROVÁ, Milena (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, r. 2009. s. 554. ISBN 978-80-7106-988-1.

LENDEROVÁ, Milena. *Eva nejen v Ráji: Žena v Čechách od středověku do 19. století*. Praha: Karolinum, 2002. s. 198. ISBN 80-246-0375-6.

LENDEROVÁ, Milena. *Gabriela ze Schwarzenbergu: Krátká cesta životem a Evropou*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2006. s. 463. ISBN: 80-86197-63-8.

LENDEROVÁ, Milena. HALÍŘOVÁ, Martina. JIRÁNEK, Tomáš. *Vše pro dítě! Válečné dětství 1914-1918*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2015. s. 280. ISBN 978-80-7432-499-4.

- LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: Žena v minulém století. Praha: Mladá fronta, 1999. s. 304. ISBN 80-204-0737-5.
- LENDEROVÁ, Milena. MACKOVÁ, Marie. BEZECNÝ, Zdeněk. JIRÁNEK, Tomáš. *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. s. 181. ISBN 80-7194-756-3.
- LENDEROVÁ, Milena. RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006. s. 384. ISBN 80-7185-647-9.
- LENDEROVÁ, Milena. *Tragický bál: Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*. Praha: Paseka, r. 2004. s. 376. ISBN: 80-7185-657-6.
- LERER, Seth. *Children's literature: A reader's history from Aesop to Harry Potter*. London: The University of Chicago Press, 2009. s. 395. ISBN-13: 978-0-226-47301-7.
- MAŤA, Petr. *Svět české aristokracie (1500-1700)*. Praha: Lidové noviny, 2004. s. 1061. ISBN 80-7106-312-6.
- MAUSS, Marcel. *Esej o daru, podobě a důvodech směny v archaických společnostech*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-77-X.
- MCCULLOCH, Fiona. *Childrens literature in context*. NY: Continuum International Publishing Group, 2011. s. 192. ISBN: 978-1-8470-64875.
- MŽYKOVÁ, Marie. *I král byl dítětem: svět dětí na šlechtických sídlech*. s. 202-207. Kutná Hora, 2012. ISBN 978-80-904852-5-9.
- PREINFALK, Miha. *Auersperg. Geschichte einer europäischen Familie*, Graz: Stocker Leopold Verlag, 2006. s. 688. ISBN 10: 3702011404.
- RYANTOVÁ, Marie. *Památníky aneb Štambuchy, to jest Alba Amicorum: Kulturně historický fenomén raného novověku*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, r. 2007. s. 16. ISBN 978-80-7040-976-3.
- SUROVCOVÁ, Markéta, *Historické proměny interiérů zámku Slatiňany a jejich současná obnova*. Pardubice, 2012. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ R., KOHOUTOVÁ J., PAVLÍČKOVÁ R., HUTEČKA, J. a kol. *Konstrukce maskulinní identity v minulosti a současnosti*. Praha: NLN, 2012. s. 542. ISBN 978-80-7422-218-4.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, r. 2007. s. 435. ISBN 978-80-7203-859-6.

TRETERA, Ivo. *Nástin dějin evropského myšlení: Od Tháleta k Rousseauovi*. Praha: Paseka, 2002. s. 376. ISBN: 80-7185-171-X.

VESELÍKOVÁ, Markéta. *Rodinný archiv Auerspergů, Žleby a Slatiňany 1704–1939 (1944)*. Zámorsk: Inventář, 2015. s. 17 ev. č. 8925.

WILD, Reiner. *Geschichte der deutschen Kinder-und Jugendliteratur*. Stuttgart: Metzler, 1990. s. 533. ISBN 3-476-00714-6.

WINKELHOFEROVÁ, Martina. *Šlechtictví zavazuje. Osudy žen v c.k. monarchii*. Praha: Ikar, r. 2012. s. 248. ISBN 978-80-249-1884-6.

ZOJA, Luigi. *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha: Prostor, r. 2005. ISBN 80-7260-145-8.

ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006. s. 456. ISBN 80-86781-08-09.

2. Odborné studie:

ASSMAN, Jan Nepomuk. Památník Geoga Schallera v knihovně Muzea hlavního města Prahy. S. 273-280. In: Pavla Státníková – Tomáš Dvořák, *Historia Pragensia: Historický sborník Muzea hlavního města Prahy*, č. 1/2003. ISBN 80-85394-46-4.

BEZECNÝ, Zdeněk. Dětství, mládí a výchova Karla IV. ze Schwarzenbergu. In: Tomáš JIRÁNEK – Jiří KUBEŠ (edd.), *Dítě a dětství napříč staletími*, 2. Pardubické bienále, 4.-5. dubna 2002, Pardubice 2002, s. 260.

ČERNOUŠEK, Michal. Dětství krále Ludvíka XIII. s. 16-19. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 13, č. 4, r. 1991.

HAZDRA, Zdeněk. Šlechta v éře prvorepublikového Československa (1918-1938). Článek je publikován na portálu: [2019-06-08] URL: <<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/slechta-v-ere-prvorepublikoveho-ceskoslovenska-1918-1938/>>.

HLAVAČKA, Milan. Dětství, dospívání a rodinná strategie v korespondenci dětí knížeti Jiřímu Kristiánu Lobkovicovi. s. 7-23. In: *Porta Bohemica: sborník historických prací*. Litoměřice: Albis international-Státní oblastní archiv v Litoměřicích, sv. 2, r. 2003.

LENDEROVÁ, Zdena. Dětství na kolečkách. Historie dětských kočárků. In: *Dějiny a současnost. Kulturně historická revue*. 28, č. 1, (2006,) s. 34-36.

MAREK, Pavel. Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů. s. 61-87. In: *Celostátní studentská vědecká konference Historie 1999. Olomouc 1. - 2. 12. 1999*. Olomouc: Filozofická fakulta Univerzity Palackého, r. 2000.

OUBRECHTOVÁ, Marcela.: Dětská vyprávění tří bratří: pokus o rekonstrukci dětství a výchovy šlechtice v první polovině 19. století na příkladu děčínských Thun-Hohensteinů. s. 29-45. In: *Děčínské vlastivědné zprávy: časopis pro vlastivědu Děčína a Šluknovska*. roč. 20, č. 2, r. 2010.

RYANTOVÁ, Marie. Dětství v aristokratickém prostředí raného novověku. s. 23-36. In: *Středočeský vlastivědný sborník: Muzeum a současnost. Řada společenskovední*, Roztoky u Prahy: Středočeské muzeum v Roztokách u Prahy 21, r. 2003.

3. Internetové zdroje:

Skotské gymnázium, Vídeň: [cit. 2019-10-6]URL:

<<http://www.schotten.wien/schottengymnasium/schulgeschichte/>>

Ludvík Gablenz (1814-1874): [cit.2019-06-12]URL:

<<https://www.ictrutnov.cz/cz/home/mesto-trutnov/vyznamne-pamatniky/157-pamatnik-general-gablenze.html>>.

Carl Kroh (1822-1866): [cit. 2018-12-6] URL:

<<https://sparismus.wordpress.com/2014/02/12/carl-kroh-photograph-wien-josefstadt-piaristengasse-20-um-1875-alpenindianer-sucht-seine-geschichte-bitte-ohne-zensur/>>.

Victor Angerer (1839-1894): [cit. 2018-12-6].

URL:<http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_A/Angerer_Victor_1839_1894.xml>.

Adele Perlmutter (1845-1941): [cit. 2018-12-6].

URL:<https://de.wikipedia.org/wiki/Adele_Perlmutter>.

Tábory lidu: [cit. 2018-12-6].

URL:<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/62128/BPTX_2012_1_11410_0_352403_0_133539.pdf?sequence=1>.

Panenska (adresa pořizeni), Pařiz Boulevard des Capucines: [cit. 2018-12-6]

URL:<<http://parismuseescollections.paris.fr/fr/musee-carnavalet/oeuvres/le-luxe-a-paris-magasins-de-m-auguste-klein#infos-principale>>.

Johann von Herbeck (1831-1877): [cit. 2018-

146]URL:<https://de.wikipedia.org/wiki/Johann_von_Herbeck>.

Kořici hradek: [2018-05-23] <<https://www.zamek-slatinany.cz/cs/tipy-na-vylet/7898-kocici-hradek>>.

16 Seznam obrazových příloh

V textu práce:

1. Obrazová příloha č. 1. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).
2. Obrazová příloha č. 2. *Tamtéž.*
3. Obrazová příloha č. 3. *Tamtéž.*
4. Obrazová příloha č. 4. *Tamtéž.*
5. Obrazová příloha č. 5. *Tamtéž.*
6. Obrazová příloha č. 6. *Tamtéž.*
7. Obrazová příloha č. 7. *Tamtéž.*
8. Obrazová příloha č. 8. *Tamtéž.*
9. Obrazová příloha č. 9. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907.

V závěru práce:

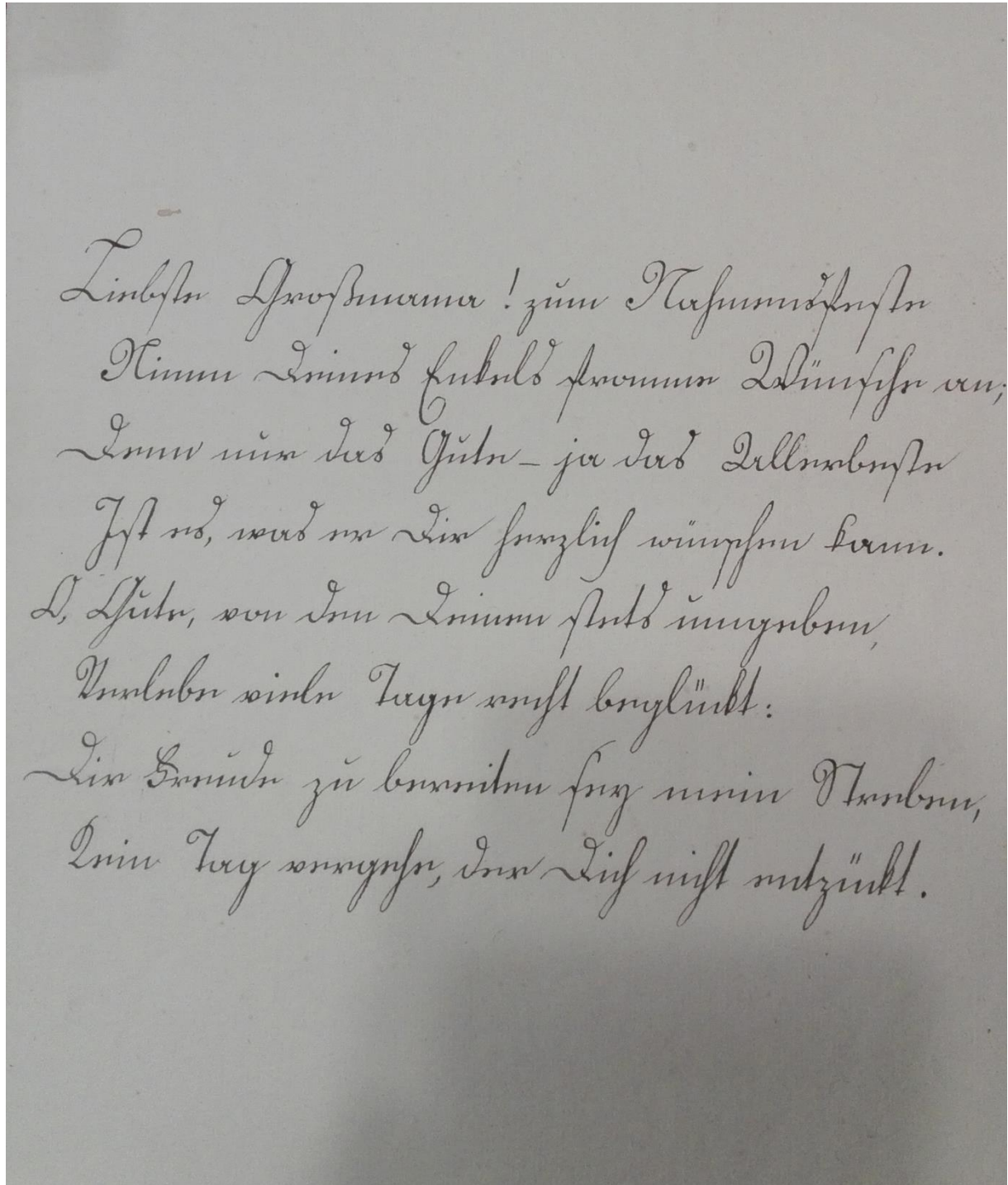
1. Obrazová příloha č. 1. Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051. Vincenc Karl Auersperg (1812-1867).
2. Obrazová příloha č. 2. Státní zámek Žleby, ZL 06523 d. 001-051. Vincenc Karl Auersperg (1812-1867).
3. Obrazová příloha č. 3. Státní zámek Žleby, ZL 6515 a-r, Kazeta s písemnostmi II. (Colloredo-Mannsfeld). Wilhelmina Auerspergová, roz. Colloredo-Mannsfeldová (1826-1898).
4. Obrazová příloha č. 4. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv.č. 365 113 R.K., kar 18 K 20. Vincenc Auersperg (1880-1919).
5. Obrazová příloha č. 5. Vincenc Karel Auersperg, denní rozvrh. Státní zámek Žleby, ZL 06523 j. 001-273.
6. Obrazová příloha č. 6. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany inv. č. 90, K6, kar. 5. Rozvrh hodin.
7. Obrazová příloha č. 7. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany Inv. č. 461, sign. 184, kar 25 K 27, r. 1895-1896.

8. Obrazová příloha č. 8. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).
9. Obrazová příloha č. 9. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, inv. č. 365, 113 R.K., kar 18 K 20. Vincenc Auersperg (1880-1919).
10. Obrazová příloha č. 10. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv. č. 333, sig. 109. jin 6 K 16, r. 1863-1883. Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909).
11. Obrazová příloha č. 11. Scrapbook. SOA Zámorsk, Rodinný archiv Auerspergů – Žleby, Slatiňany, Inv.č 459, jin 7, K 28, r. 1895-1907. Charlotte "Lotti" Auerspergová (1885-1907).

Obrazová příloha č. 1: Zleva stojí Vincenc Auersperg (1880-1919), Christiane Croyová, roz. Auerspergová (1878-1945), Maritschi Trauttmansdorff-Weinsbergová, roz. Auerspergová (1880-1960), níže sedí matka dětí Wilhelmina Auerspergová, roz. Kinská (1857-1909), dále Charlotte Auerspergová (1885-1907) a Ferdinand Auersperg (1887-1942).

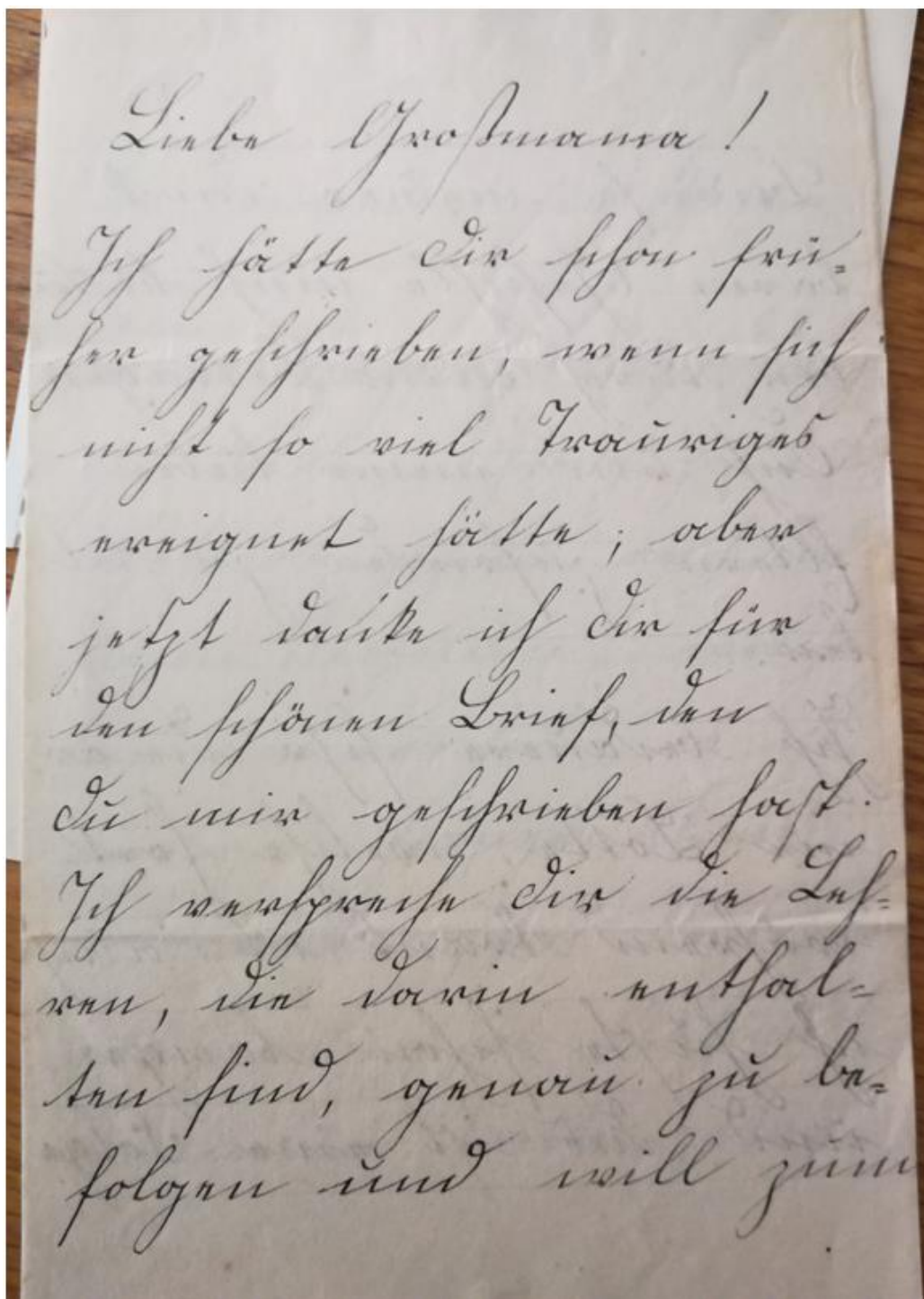

Obrazová příloha č. 2: Ukázka z dopisu Vincence Karla Auersperga (1812-1867) adresovaného
babičce Leopoldině Auerspergové, roz. Waldsteinové-Wartenbergové (1761-1846).

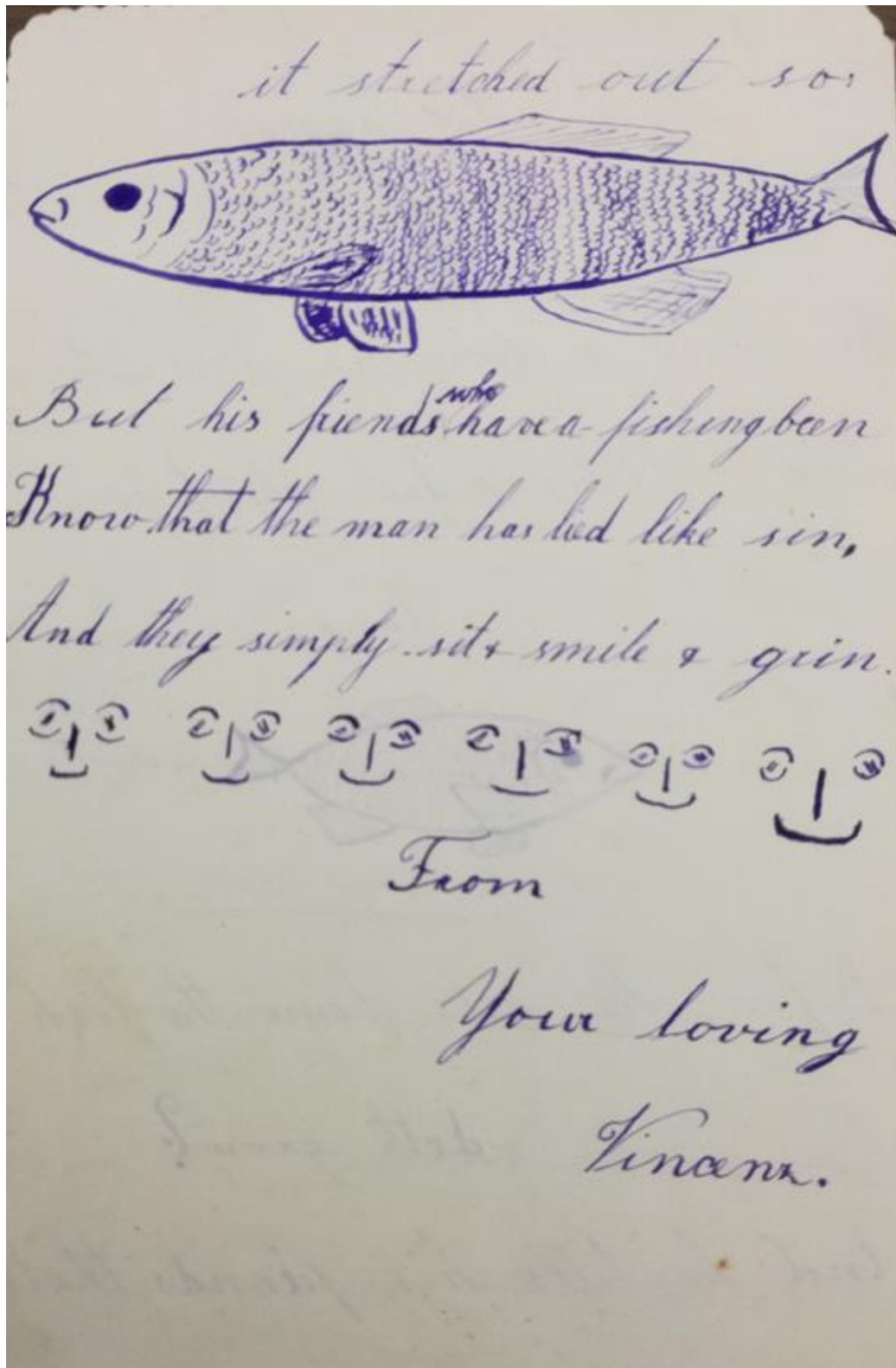
Linbesten Großmutter! zum Neujahrsfest
Nimm meine besten Wünsche an;
Lass mich das Gute - ja das Beste
Ist es, was ich dir herzlich wünsche kann.
O, Mutter, von dem Lichte stets umgeben,
Viel mehr sind Tage nicht beglückt:
Die Stunden zu bewahren sey mein Dank,
Denn Tage weniger, das Licht nicht beglückt.

Obrazová příloha č. 3: Dopis psaný Wilhelminou Auerspergovou, roz. Colloredo-Mannsfeldová (1826-1898) její babičce Wilhelmině Colloredo-Mannsfeldové, roz. Waldsteinové-Wartenbergové (1775-1840).

Liebe Grossmutter!
Ich setze ein sehr fröh-
liches Gespräch, wenn ich
nicht so viel Trübsal
unbedingt setze; aber
jedenfalls ist ein für
den sehr guten Brief, den
du mir geschrieben hast.
Ich wünsche dir ein glück-
liches, ein wenig unglück-
liches sein, ganz zu be-
folgen und will zum

Obrazová příloha č. 4: Ukázka z dopisu Vincence Auersperga (1880-1919). Básnička o rybě je adresována matce Wilhelmině Auerspergové, roz. Kinské (1857-1909).

Obrazová příloha č. 5: Rozvrh hodin Vincence Karla Auersperga (1812-1867).

<u>Stunden- Eintheilung</u>	
<p>Am den 8. Vincenz im 8ten Jahr und zwar den die Monate May, Juni und Juli auf dem Lande.</p>	
	Vorbereitungen
Am 6 Ubr Amis aufstehen, anziehen und Amittessen bis 7.	Im Eltern sat, Einsegnung, Vincenz 5 ^{1/2} Lesestunden und Tagend und 1 Stunde mäßige Beschäftigung.
Am 7 Ubr bis 8 Lesestunden mit dem Wocat.	Donnerstag und Freitag Revolution, wo viel abzu lernen zügig mit dem Versessenen und zureichend beschäftigt wird.
Am 8 Ubr geht Vincenz zu seinen Eltern oder Verwandten, wenn sein Vater gut findend bis 9 ^{1/2}	
Von 9 ^{1/2} Ubr bis 11 Lesestunden mit dem Wocat.	
Von 11 bis 11 ^{1/2} Besetzung	
Von 11 ^{1/2} Ubr bis 12 ^{1/2} Lesestunden mit dem M. Du Ricci und zwar über die Geographie.	
Von 12 ^{1/2} bis 3 Ubr Amis, wäsend wäsend Zeit genommen wird.	
Von 3 bis 4 Ubr Lesestunden mit dem Wocat.	
Von 4 bis 5 Ubr amanzögische Lektion mit M. Du Ricci	
Von 5 Ubr bis 7 ^{1/2} Amis	
Von 7 ^{1/2} bis 8 ^{1/2} moralische oder mäßige Komposition mit M. Du Ricci	
Von 8 ^{1/2} Ubr nachkommen.	
Von 9 ^{1/2} Ubr schlafen.	

Obrazová příloha č. 6: Rozvrh hodin Franze Josefa Auersperga (1856-1938), list je nedatovaný.

Französischen Stunden-Eintheilung

	8-9	9-10	11-12	12-1	4-6
<i>Montag</i>	Landwirthsch. Betriebslehre	Statistik der europ. Staaten	Forstliche Betriebs- richtung	National- ökonomie	Römisch. Recht
<i>Dienstag</i>	Landwirthsch. Betriebslehre	0	0	National- ökonomie	0
<i>Mittwo.</i>	Landwirthsch. Betriebslehre	Statistik der europ. Staaten	0	National- ökonomie	Römisch. Recht
<i>Donnerst.</i>	Landwirthsch. Betriebslehre	0	0	0	0
<i>Freitag</i>	Landwirthsch. Betriebslehre	0	Forstliche Betriebs- richtung	National- ökonomie	Römisch. Recht
<i>Samstag</i>	0	Statistik der europ. Staaten	0	National- ökonomie	0

Obrazová příloha č. 7: Ukázka ze sešitu pravopisu Ferdinanda Auersperga (1887-1942).

Köpf = B B B B B B B B B B B B B B B B
 . der L... B B B B B B B B B B B B B B B B
 An... der filz fort mir runder rücheln. der
 vers... der folz fort frinn Form. der d...
 ist vers... der d... ist r...
 der der der lid ist fort der d...
 der der der r... ist für bl... der d...

Obrazová příloha č. 8: Obrázek pokoje v Hěřmanově Městci, malován Wilhelminou Auerspergovou, roz. Kinskou (1857-1909), datovaný na 31. prosinec 1872.

Obrazová příloha č. 9: Ukázky obrázků, které byly přiloženy k dopisům Vincence Auersperga (1880-1919). Dopisy jsou adresované matce Wilhelmině Auerspergové, roz. Kinské (1857-1909).

Obrazová příloha č. 10: Fotografie panenek s doplňky, uložená ve *scrapbooku* Wilhelminy Auerspergové, roz. Kinské (1857-1909). Pořízena fotografem Carlem Krohem (1822-1866).

Obrazová příloha č. 11: Fotografie ze *scrapbooku* Charlotte "Lotti" Auerspergové (1885-1907).
Dívka na fotografii je samotná Lotte držící v náručí svého psíka Ninettu.

